

Realistički likovi u djelima Ivane Brlić - Mažuranić

Miškulin, Branka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:214160>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-19**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

Sveučilišni diplomski studij

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Branka Miškulin

Realistički likovi u djelima Ivane Brlić-Mažuranić

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja - Odsjek za predškolski odgoj

Sveučilišni diplomski studij

Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Realistički likovi u djelima Ivane Brlić-Mažuranić

Diplomski rad

Student/ica:

Branka Miškulin

Mentor/ica:

Prof. dr. sc: Robert Bacalja

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Branka Miškulin**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Realistički likovi u djelima Ivane Brlić-Mažuranić** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 29. listopada 2024.

SADRŽAJ:

UVOD.....	1.
1.DJEČJA KNJIŽEVNOST.....	2.
1.1. HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST.....	3.
2. VRSTE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI.....	5.
2.1. PRIPOVIJETKA.....	5.
2.2. DJEČJI ROMAN.....	7.
2.2.1. HRVATSKI DJEČJI ROMAN.....	10.
2.2.2 HRVATSKI REALISTIČKI ROMAN.....	11.
2.2.3. PUSTOLOVNI ROMAN.....	14.
2.2.4. ROMAN O SIROČETU.....	15.
2.2.5. POVIJESNI ROMAN.....	17.
3.BAJKA.....	18
4. STVARALAŠTVO IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ.....	19.
5. LIKOVI DJECE U HRVATSKIM DJEČJIM ROMANIMA.....	23.
5.1. REALISTIČNI LIKOVI U DJELIMA IVANE BRLIĆ _MAŽURANIĆ.....	23.
6. ŠKOLA I PRAZNICI VALJANI I NEVALJANI.....	24.
6.1. VALJANI I NEVALJANI.....	25.
6.2. ŠKOLA I PRAZNICI	27.
7. ČUDNOVATE ZGODE ŠEGRTA HLAPIĆA.....	30.
7.1. LIKOVI U DJELU ČUDNOVATE ZGODE ŠEGRTA HLAPIĆA.....	36.
8. PRIČE IZ DAVNINE.....	45.
8.1. LIKOVI U PRIČAMA IZ DAVNINE.....	47.
8.1.1. KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU.....	50.
8.1.2. RIBAR PALUNKO I NJEGOVA ŽENA.....	51.
8.1.3. ŠUMA STRIBOROVA.....	53.
8.1.4. BRATEC JAGLENAC I SESTRICA RUTVICA.....	55.
8.1.5. SUNCE, DJEVER I NEVA NEVIČICA.....	57.
8.1.6. JAGOR.....	58.
9. JAŠA DALMATIN POTKRALJ GUDŽERATA.....	59.
9.1. LIKOVI U DJELU JAŠA DALMATIN POTKRALJ GUDŽERATA.....	63.
10. ZAKLJUČAK.....	67.

11. O AUTORICI.....	69.
12.LITERATURA.....	72.
13. SAŽETAK.....	74.
14. SUMMARY.....	74.

UVOD:

U ovom diplomskom radu govoriti ćemo o realističkim likovima u djelima Ivane Brlić-Mažuranić. Ivana Brlić-Mažuranić naša je najpoznatija spisateljica dječje književnosti. Priznata je u Hrvatskoj, ali i u svijetu te se često naziva hrvatskim Andersenom. Pisala je priče, poeziju, bajke i romane. U svojim djelima spisateljica je oblikovala niz zanimljivih likova, a možemo ih podijeliti na realne likove i likove iz svijeta mašte. Ivana Brlić-Mažuranić stvorila je svoj pogled na svijet, život i ljude. Autorica polazi od obitelji, majčinstva koje smatra osnovom svakog društva te na prvo mjesto stavlja etičke vrijednosti. U svojim djelima ističe čvrstu povezanost čovjeka sa narodom kojem pripada te smatra tu krvnu povezanost s vlastitim narodom te moralne kvalitete jedinim pravim smislom ljudskog života. (Težak prema Šicel, 1991: 19) U dječjim romanima uloga dječjih likova je velika. Likovi u djelima Ivane Brlić-Mažuranić nositelji su nekih osobina, ali i nositelji radnje. Njezini su likovi originalni, nikad nisu statični te se razvijaju tijekom radnje. U autoričnim realističnim djelima prisutna je polarizacija na dobre i zle likove. Pozitivni likove karakteriziraju visoka etičnost, dobrotu, hrabrost, a neke i religioznost. Pozitivni likovi ocrtavaju autoričinu ideju nadmoći dobra nad zlim. Autoričini zli likovi uvijek imaju priliku na kraju se popraviti ukoliko to žele. U svojim djelima Ivana Brlić-Mažuranić promiče dobrotu, domoljublje, vjeru, skromnost i poniznost. Osim realističnih likova u ovom diplomskom radu prikazati će život i stvaralaštvo Ivane Brlić-Mažuranić te karakteristike njezinih djela. U ovome radu baviti ćemo se karakterizacijom realističkih likova iz autoričinih najpoznatijih djela. Također ćemo se ukratko dotaknuti i hrvatske dječje književnosti te povijesti dječjeg romana, hrvatskog realističnog romana i pustolovnog, povijesnog, romana o siročetu i bajke.

1. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Dijete od najranijeg doba pokazuje interes za pisanu riječ kao i veliki interes za svijet koji ga okružuje.

Dječja književnost je sastavni dio svake nacionalne književnosti. U korpusu svake nacionalne književnosti govorimo o dječjoj književnosti, a ti „nacionalni odvjetci“ čine veliku cjelinu, svjetsku dječju književnost.“ (Hranjec, 2006: 5) Brojni autori različito definiraju dječju književnost. Autorica Andrijana Kos-Lajtman navodi da dječju književnost možemo definirati kao književnost namijenjenu djeci, kod koje su istaknuta tri ključna pojma: književnost, djeca, namjena. (Kos Lajtman, 2011: 45) Hameršak i Zima navode kako književnost ne možemo jednostavno definirati, te da za književnost ne postoji jedna konačna definicija. (Hameršak, Zima, 2015: 13) Autori Crnković i Težak za dječju književnost kažu da je ona umjetnost riječi. (Crnković i Težak, 2002: 8)

Termin dječja književnost „nailazi na određene prijepore već i zbog toga što njime, standardno ili kolokvijalno, zahvaćamo, dotičemo ili podrazumijevamo više toga: tekstove same po sebi, akademsku disciplinu, različite međunarodne projekte, tekstove kao obrazovne i metodičke alate, osebujan kulturni fenomen.“ (Kos Lajtman prema Hunt, 2011: 43)

Smatra se da je dječja književnost ona književnost čije teme odgovaraju interesima djece i koja po dobi odgovara djeci.

Neki od kriterija i karakteristika dječje književnosti su: jednostavnost, dječji likovi i junaci te namjena. U dječjim romanima junaci su djeca. Više su zastupljeni dječaci nego djevojčice jer su pisci imali slobodne ruke u opisu dječaka i njihovih pothvata kao što su bijeg od kuće, hvatanje lopova, pronalazak izgubljenog prijatelja, popravljanju mlina i slično.. (Crnković, Težak, 2002: 27-28)

Jedna od karakteristika dječje književnosti je i jednostavnost. Tako brojni autori postavljaju pitanje što znači da je neki tekst jednostavan.

„Jednostavnost se čini njihovom prvom i najvažnijom sastavnicom. Pružiti djetetu čistu i jednostavnu, nezamućenu sliku svijeta, progovoriti razumljivim glasom, to u primislima mora imati svaki dječji književnik; pritom se često utječe usmenom izrazu nalazeći u njem poticaj.“ (Hranjec, 2006: 20)

Jedan od kriterija po kojemu se neko djelo svrstavalo u dječju književnost je i namjena.

Ako knjiga ima privlačnu temu i odgovara djetetovim interesima te ako je dijete može percipirati onda je ona namijenjena njemu. (Crnković, Težak, 2002: 9)

1.1. HRVATSKA DJEČJA KNJIŽEVNOST

Književnost za djecu javlja se krajem sedamnaestog stoljeća, ali svi smatraju da je ona postojala i ranije no nije bila pisana za djecu. U osamnaestom stoljeću u svijetu razvijale su se pripovijetke i moralne priče, te njihov cilj nije bila zabava već poučavanje djece. Takav oblik pripovijetki zadržao se do devetnaestog stoljeća. (Crnković, Težak, 2002: 48) U devetnaestom i dvadesetom stoljeću javlja se velik broj autora koji pišu za djecu.

Početak hrvatske dječje književnosti označava pojava namjenske književnosti. To prvo razdoblje od 1527. godine do 1796. godine obilježeno je izdavanjem katekizama, početnicama te poučnim pripovijetkama koje su bile u stihu i prozi, a objavljivane su u čitankama, udžbenicima i kalendarima. *Hrvatska glagoljska početnica* koja je objavljena 1527. godine smatra se prvom hrvatskom knjigom koja je bila namijenjena djeci. U šesnaestom stoljeću objavljuje se još nekoliko knjiga za djecu. Drugo razdoblje dječje književnosti u Hrvatskoj se naziva „Razdobljem zabavne dječje knjige“, a započelo je 1796. godine i trajalo je do 1844. godine. U tim knjiga se pokušalo odvojiti i naznačiti zabavni dio od dijela koji je bio namijenjen poučavanju djece. Iz tog razdoblja najpoznatije knjige su *Mlaisi Robinzon* koju je preveo Antun Vranić i Matijevićeva *Genoveva*. Treće razdoblje je započelo 1844. godine i trajalo je do 1880. godine i naziva se razdobljem „Kontinuiranog objavljivanja dječjih knjiga“ koje obilježavaju dječji časopisi i nakladnički nizovi. Peto razdoblje je trajalo od 1919. godine pa do 1945. godine, a ovo razdoblje određuje „dijete kao neposredan kupac“. Peto razdoblje obilježeno je pojavom jeftinih tiskovina, trafika na kojima je moguće kupiti knjige te prodaja knjiga u svescima. Šesto razdoblje naziva se razdobljem „Revolucionarne dječje književnosti“, a započelo je 1945. godine i trajalo je do 1952. godine. To je bilo vrijeme velikih promjena u hrvatskoj dječjoj književnosti. Sedmo razdoblje dječje književnosti „u uvjetima komunističkog režima“ započeo je 1952. godine, a trajalo je do 1991. godine kada kreće osmo razdoblje hrvatske dječje književnosti koje traje do današnjih dana, a naziva se „Hrvatskom književnosti na rezervnim položajima“. To je razdoblje velikih promjena koje donose prelazak iz komunističkog u demokratski sustav, domovinski rat kao i stvaranje hrvatske države. Razdoblje je obilježeno i pojavom nove tehnologije, televizije i filmova. (Majhut, 2022: 82-137)

Prema Crnkoviću hrvatska dječja književnost javlja se sredinom devetnaestoga stoljeća, a smatra se da je do polovice devetnaestog stoljeća postojalo malo književnih djela koja su bila pisana za djecu. (Crnković, 1978: 12)

Devetnaesto stoljeće u svijetu označava puni razvoj književnosti, te objavljivanje vrijednih književnih dijela. Hrvatska književnost u devetnaestom stoljeću pokušava uhvatiti korak sa svjetskom književnošću. U to vrijeme u Hrvatskoj se stvaraju normalni uvjeti za razvoj

književnosti, stvara se čitateljska publika, a djela se oslobađaju pretjerane pedagogizacije. (Crnković, Težak, 2002: 124)

Pravim početkom hrvatske dječje književnosti možemo smatrati dvadeseto stoljeće kada su se pojavile dvije za hrvatsku dječju književnost vrlo bitne spisateljice: Ivana Brlić-Mažuranić i Jagoda Truhelka. (Hranjec, 2006: 50) U tom razdoblju trebalo bi izdvojiti i Vladimira Nazora koji u hrvatsku dječju priču unosi opise realistične prirode. (Crnković, 1972: 14)

U hrvatskoj razvoj dječje književnosti započinje vrlo kasno, te postoje brojni razlozi za to. Neki od razloga su nezainteresiranost za pisana djela namijenjena djeci, siromaštvo građana, nedostatak tiskara i nakladnika. Crnković dječju književnost dijeli na četiri razdoblja. Prvo razdoblje započinje *Malim tobovcem*, djelom Ivana Filipovića i on to razdoblje naziva pripremnim razdobljem. Drugo razdoblje po njemu započinje 1913. godine izdavanjem *Pustolovina šegrta Hlapića*, Ivane Brlić-Mažuranić. Treće razdoblje počinje 1933. godine pojavom Mate Lovraka i njegovih romana, dok četvrto razdoblje počinje 1956. zreloom poezijom Grigora Viteza ... (Crnković, Težak, 2002: 122-125)

2. VRSTE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI

U dječjoj književnosti postoje podjele na rodove, vrste i podvrste. Glavnoj vrsti dječje književnosti pripadaju : slikovnice, dječja poezija i dječji roman, a drugoj vrsti pripadaju: basne, avanturistički(pustolovni) roman, povijesni romani, znanstveno fantastični romani i biografska djela.

Prva, glavna vrsta pripada pravoj dječjoj književnosti, dok drugu vrstu čine granične vrste. Vrste iz prve skupine dječjoj književnosti pripadaju zbog toga što su pisana za djecu, imaju dječje junake , te ih nakladnici smatraju i deklariraju kao dječje. Vrste iz druge skupine najčešće zadovoljavaju jedan ,a ponekad i sva tri kriterija. (Crnković, Težak, 2002:14)

2.1. PRIPOVIJETKA

Za razliku od romana, bajki i fantastičnih priča koje su stalno mijenjale značenje i opseg, pripovijetka se razumijeva kao djelo koje je pisano sa realističkim načinom pisanja. (Crnković prema Vrcić-Mataija, 2015: 139) Crnković termin realistično upotrebljava ta tematiku iz svakodnevnog života te kao suprotnost fantastičnoj priči i avanturističkom romanu. On pripovijetku ne smatra samostalnim žanrom dječje književnosti „ nego je tumači primarno uz roman.“ Tako pripovijetka u hrvatskoj dječjoj književnosti zauzima sekundarni položaj. (Crnković prema Hameršak i Zima, 2015: 140)

Također pripovijetka kod nas ima rubni status. U drugim sredinama npr. u engleskom govornom području, u kojemu se pojam za kraću proznu vrstu „ povlašćuje u odnosu na pojam dječjeg romana, u hrvatskom se kontekstu uočava obrnuto.“ Kod nas pripovijetka zadržava sekundarni položaj. Za razliku od drugih žanrova, „ pripovijetka do danas nije predstavljena antologijskim izborom.“ (Hameršak i Zima, 2015: 140)

U Hrvatskog na početku dječje književnosti prevladavaju prijevodi čudorednih pripovijedaka C. Schmida i F. Hoffmana. Prijevode tih pripovijedaka djeca u Hrvatskoj su čitala nekoliko desetljeća. Hrvatski pisci su u dječjim časopisima također pisali su pripovijetke koje su bile prerada tih njemačkih autora ili su bile pisane po uzoru na njihove čudoredne pripovijetke. Tako je u tom razdoblju najzastupljenija književna vrsta bila čudoredna pripovijetka. Čudoredna pripovijetka još se naziva i moralističkom pripovijetkom (moral tale na engleskom govornom području). Čudoredna pripovijetka opisuje događaje iz stvarnog života te ne sadrži čudesne elemente nego teži realizmu i poučavanju. Ona nastaje miješanjem raznih elemenata pa tako može sadržavati primjere iz svakodnevnog života, biblijske elemente i događaje iz kojih se može izvući pouka. U njoj se likovi dijele dobre i zle, bogate i siromašne te nema podjele na čudesne i realne likove. Dobri likovi su tako uvijek na kraju priče nagrađeni dok su zli kažnjeni. Čudoredna pripovijetka često koristi sentimentalne prizore kao što su smrt majke, neimaštinu, bolest, siročad te u njoj često nalazimo velike obrate pa tako siromašni na kraju priče postaju bogati i obrnuto. Iako su takvi događaji velikih i naglih obrata gotovo nemogući ili vrlo rijetki u stvarnom svijetu to ne ugrožava realizam u njima. Od dobrih likova se zahtjeva požrtvornost, dobrota, strpljivost, pomaganje za što na kraju budu nagrađeni. Ova vrsta pripovijetke često plaši djecu kaznama te ih smiruje prevelikim nagradama. Takve čudoredne pripovijetke vrlo su zastupljene u tadašnjim dječjim časopisima i knjigama. Tako se paralelno sa čudorednim pripovijetkama razvija i pripovijetka o nesretnom djetetu. Glavni lik je često nesretno, siromašno dijete koje bolesno ili oteto te uz pomoć svoje i tuđe dobrote na kraju doživljava sretan kraj. Ono bude spašeno ili umire pa odlazi na nebo što se tada smatralo najvećom nagradom. (Crnković, Težak, 2002: 141-145)

Autorice D. Zima i M. Hameršak uvode pojam moralističke pripovijetke. Svaku pripovijetku koju je napisala Ivana Brlić-Mažuranić možemo smatrati moralističkom pripovijetkom jer ona sadrži moralne pouke kroz čitavu pripovijetku. Već sami naslovi i podnaslovi nose pouku (*Valjani i nevaljani, Što je dobro djelo*) te se ta pouka provlači kroz cijelu priču.

U hrvatskoj dječjoj književnosti pripovijetka je uvijek zauzimala rubni status te nikada nije predstavljena antologijskim izborom te je pripovijetki posvećeno malo kraćih studija. Tako u djelu autora Crnković i Težak *Povijest hrvatske dječje književnosti* iz 2002 ne nalazimo pripovijetku kao jednu od žanrova hrvatske dječje književnosti. No nailazimo na spominjanje čudoredne pripovijetke u pregledu produkcije devetnaestog stoljeća, kao kada se i autorica Zlata Kolarić- Kišur povodom *Moje zlatne doline* „ referira na autobiografsku pripovijetku“ (Crnković i Težak prema Vrcić-Mataija, 2015: 144) U *Pregledu hrvatske dječje književnosti* autora Stjepana Hranjeca nailazimo na podjelu dječje proze na: priču(novelu i pripovijetku) i roman. (Hranjec prema Vrcić- Mataija, 2015: 144) Vrlo slab interes za pripovijetku čudi jer je to žanr s kojim prema nekima u osamnaestom stoljeću upravo i počinje hrvatska dječja književnost. No za razliku od osamnaestog stoljeća u devetnaestom stoljeću postoji veći interes za pripovijetku. Tako Dubravka Težak 1991. u svojoj monografiji pripovijetku „ smješta unutar obuhvatno shvaćenoga termina priča“. (Težak prema Vrcić-Mataija, 2015: 14)

2.2.DJEČJI ROMAN

Postoje razne definicije dječjeg romana. Prema Zalaru dječji roman je „ najčitanija i najobljubljenija vrsta“ (Zalar, 1978: 6-8) Autor Stjepan Hranjec pak dječji roman definira kao vrstu u kojoj su glavni likovi djeca sa svim svojim osjećajima i dogodovštinama koje svakodnevno proživljavaju. (Hranjec, 1998: 9) Skok navodi da je dječji roman stvarna ili izmišljena priča o životu djeteta s likovima koji pripadaju većinom određenoj dobi, ali i priča koja nastaje na specifičnom djetetovom promatranju svijeta. (Skok, 1991: 339) Crnković i Težak prilikom govora o romanu spominju i izraz dječja realistična književnost. (Crnković, Težak, 2002: 26)

Dječji roman se razvijao u okviru dječje književnosti te nije u svim periodima dječje književnosti imao jednaku važnost. Druge vrste dječje književnost često su imale veći utjecaj, ali te su vrste također utjecale i na razvoj samog romana. (Majhut, 2005: 37-38)

U počecima dječje književnosti nije postojao dječji roman. Današnji dječji roman autori su tada nazivali pripovijetkama i novelama. Također Crnković u svojoj knjizi *Dječja književnost* povezuje roman sa čitateljima od osam do deset godina, te ga uvrštava u osnovne vrste dječje

književnosti zajedno sa dječjom poezijom i bajkom. (Crnković prema Majhut, 2005: 12-33) Dječji roman se kao književna vrsta pojavljuje tek krajem 20 stoljeća. Zalar početak hrvatskog dječjeg roman smatra pojavu *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića*. (Majhut, 2005: 34)

Zalar smatra pravim dječjim romanom one romane u kojima su glavni likovi djeca, a koji su napisani jezikom kojeg razumiju sva djeca. (Zalar, 1978: 8) Često se kad govorimo o dječjem romanu spominje i izraz roman o djetinjstvu (Crnković, Težak, 2002: 269) Hranjec razlikuje dvije književne vrste: priču i roman koji se pojavio relativno kasno. No u dječjoj književnosti on se pojavio u relativno isto vrijeme kad i ostale književne vrste no svoj potpuni razvoj doživio je tijekom povijesti. (Vrcić- Mataija prema Hranjec, 2018: 22) Dječja čitateljska publika bitno različita je od odrasle čitateljske publike koja obuhvaća raspon dobi od šezdesetak godina, dok se dječja publika odnosi na tri-četiri godine.“ (Majhut, 2005: 32)

Roman o djetinjstvu opisuje se kao roman čiji su glavni likovi djeca. Tema mora biti bliska djeci i njihovom svijetu te njima zanimljiva. Također dječji roman sadrži i dječje avanture. „ U njemu su glavni likovi djeca te su opisan događaji iz dječje svakodnevnice i njihovog života. (Crnković, Težak, 2002: 27) On se odlikuje jednostavnim stilom, kratak je te najčešće ima sretan završetak.

Također i autori Hameršak i Zima navode već spomenute karakteristike dječjeg romana a to su dječji likovi, družine, pustolovnost i dječja akcija. (Hameršak, Zima, 2015: 197)

Hranjec za dječji roman kaže da je dječji roman vrsta dječje književnosti, u kojem su glavni likovi djeca. Glavni lik unutar družine je i vođa skupine te ga karakteriziraju hrabrost i dobrota te suosjećajnost i briga za mlađe članove družine. Jedan od bitnih elemenata je i zanimljiva i napeta fabula. (Hranjec, 1998: 9-11)

U dječjem romanu djevojčice su najčešće sporedni likovi, a i odrasli su često također sporedni likovi. Odnos između djece i odraslih u romanima se mijenja.. Negdje odraslih likova gotovo da i nema, u obiteljskom romanu djeca i odrasli su ravnopravni, dok u nekim romanima odrasli imaju ulogu negativca, a ponekad su dječji saveznici. (Crnković, Težak, 2002: 27-28)

U dječjim romanima naglašena je akcija, pustolovina i igra. (Hranjec, 1998: 8) Upravo se igrom se oblikuje sama priča, ali i definiraju likovi i njihovi odnosi. (Zima, 2011: 79) Radnja dječjih romana je dinamična, uzbudljiva i napeta te se događaji nižu linearno. Nositelj fabule tj radnje je lik. Lik se može predstaviti na više načina: opisom , govorom ili portretiranjem. „ Sama fabula je određena prostorom. (Hranjec, 1998: 7-9)

Jedna od karakteristika dječjeg romana je: jednostavnost u izrazu, oblikovanju likova i strukturi. (Hranjec, 1998: 11) Majhut (2005) smatra da za ustanovljenje karakteristika romana nije bitno kada je on napisan, te da su te karakteristike univerzalne. Zima smatra da se igrom oblikuje tijekom radnje kao i likovi i njihovi odnosi. (Zima, 2011: 79) Dječji roman također odlikuje i

pustolovnost koja je bitna za dječji svijet jer djecu i karakteriziraju radoznalost, dinamika i neprestano kretanje. Ako u romanu nema napete priče dijete neće zadovoljiti svoju potrebu za avanturom te će takvi romani brzo biti zaboravljeni. (Hranjec, 1998: 11)

Kad govorimo o elementima romana trebamo spomenuti i pripovjedača. Pripovjedača često poistovjećujemo s autorom i tada govorimo o autoru koji je sveprisutan i koji je sveznajući. Takav autor zna sve o likovima i događajima. Nasuprot sveznajućem nailazimo na nepouzdanog pripovjedača koji zanemaruje ili prešućuje neke činjenice u romanu. Treći tip pripovjedača je objektivni pripovjedač. (Hranjec, 1998: 7)

Dječji roman javlja se sredinom devetnaestog stoljeća i to pojavom pisaca: M. Twaina, L. Acotta, te se razvija i nastavlja u dvadesetom stoljeću uz F. Molnara, E. Masnera, A. Lindgren. Kod nas u to vrijeme glavni predstavnici dječjeg romana su: J. Truhelka, I. B. Mažuranić, M. Lovrak i I. Kušan. (Crnković, Težak, 2002: 26)

2.2.1. HRVATSKI DJEČJI ROMAN

U Hrvatskoj se dvadesetih godina dvadesetog stoljeća pojavljuje naziv roman za djecu ili roman za mladež.“ (Majhut, 2005:11)

Povijest hrvatskog dječjeg romana započinje 1796. godine kada je sa njemačkog preveden *Mlajssi Robinzona* nenamjenski, zabavni dječji roman s kojim započinje drugo razdoblje hrvatske dječje književnosti. (Majhut, 2022:86)

U Hrvatskoj osamdesetih i devedesetih godina izlazi nekoliko opsežnijih djela koje možemo nazvati romanima. To su bili: *Slavica i Stanko* iz 1882., Davorina Trstenjaka, *Učitelj u Jabukovcu* iz 1883., Josipa Klobučara, *U radu je spas* iz 1885. Davorina Trstenjaka, *Tugomil Jorgovanić* (1895.), Ivana Tomašića te *Sretni kovač* iz 1895., Vjekoslava Košćevića. (Crnković, Težak, 2002: 209). Crnković za djela *Savku i Stanka* kao i *U radu je spas* kaže „ da još uvijek nije roman ili pripovijetka s tezom, nego pedagoška, ovaj put prosvjetiteljska rasprava“. Također ni *Tugomilu* kao i *Sretnog kovača* ne smatra dječjim romanom. Također Crnković ne smatra *Mlajssseg Robinzona* prvim djelom hrvatske dječje književnosti već prvim djelom smatra *Mali tobolac* Ivana Filipovića. (Crnković prema Majhut, 2005: 12-14)

Ako ne uzmemo u obzir Košićeva *Sretnog kovača* te Truhelkinu pripovijest *Tugomila*, roman I. B. Mažuranić smatra se početkom hrvatskog dječjeg romana zbog njegove kvalitete i pojave centralnog lika. (Zima, 2011: 15) *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* tako usustavljaju, a

djelomice i kanoniziraju, dječji roman u hrvatskoj književnosti i povjesničari vrste uglavnom se oko toga slažu.“ (Zima, 2001: 63)

Crnković „ ne postavlja pitanje što je prvi hrvatski dječji roman iz jednostavnog razloga što smatra da je takvo što ne postoji u devetnaestom stoljeću.“ (Majhut, 2005: 17)

Tako su „Istraživači hrvatskog dječjeg romana mahom su pokušavali odrediti njegove opće karakteristike. Stoga im je svakako pogodovalo skraćenje perspektive ustanovljavanjem *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* kao početka hrvatskog dječjeg romana te potom istraživanja onoga što se događalo na tom području kao sinkrone pojave. Stjepan Hranjec pokušava napraviti sintezu svega što je do tada napravljeno u radu na hrvatskom dječjem romanu.“ (Majhut, 2005: 27)

Majhut romane dijeli na tri tipa romana: pustolovni roman, roman o siročetu i roman o dječjim družbama. Majhut *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* ne smatra prvim hrvatskim dječjim romanom, već primjerom koji uspješno ujedinjuje pustolovni roman i romana o siročetu. (Majhut prema Hameršak i Zima, 2015: 208-210)

Bitan element dječjeg romana je i lik. Lik je predstavljen u okviru družine. Kako u svjetskoj tako i u hrvatskoj književnosti polazi se od djeteta ponajviše od dječaka koji je najčešće vođa skupine te on svoje vrijednosti uspoređuje u odnosu na grupu.. U dječjoj se književnosti većinom javljaju kolektivni likovi. (Hranjec, 1998: 10)

U romanima uglavnom nailazimo na likove dječaka koji svoje vrijednosti iskazuju u organizaciji nekog pothvata (popravljanju mlina, otkrivanju tajni..). Što su junaci odvažniji u svojim pothvatima to su simpatičniji čitatelju. (Crnković, Težak, 2002: 27-28) Dječaci su tako uglavnom i vođe družina te ih karakteriziraju smjelost, hrabrost, odvažnost. Junak u dječjim romanima dvadesetog stoljeća je hrabar, spretan, slobodan član dječje skupine. (Crnković, Težak, 2002: 28)

Stjepan Hranjec dvadeseto stoljeće hrvatske dječje književnosti dijeli na četiri razdoblja. Prvo razdoblje naziva Početcima hrvatskog dječjeg romana čiji su predstavnici: Jagoda Truhelka i Ivana Brlić- Mažuranić. Drugo razdoblje je razdoblje realističkog dječjeg romana sa predstavnikom Matom Lovrakom i ostalim suvremenima. Treće razdoblje je Zrelo doba sa glavnim predstavnicima Milivojom Matošecom i Ivanom Kušanom, dok je posljednje četvrto razdoblje imenovao Suvremeno tematsko i vrstovno bogatstvo. (Hranjec prema Vrcić-Mataija, 2015: 24)

2.2.2. HRVATSKI REALISTIČKI ROMAN

U hrvatskoj dječjoj književnosti baš kao i u svjetskoj „ dječji roman i hrvatska realistička dječja književnost polako će se „iskukuljiti iz supstrata neumjetničke čudoredne pripovijetke.“ (Crnković, Težak, 2002: 145)

Autor Joža Skok navodi da pojam realizma „ treba prihvatiti u specifičnosti njegova značenja i stilskih obilježja, ne kao determinirano književno razdoblje već kao metodu, kao pripovijedalačku orijentaciju koja je u sferi konkretnog, a to znači u prvome redu mogućeg, prepoznatljivog i iskustvom dohvatljivog svijeta.“ (Skok prema Hameršak i Zima, 2015: 140) Za dječji roman ponekad se koristi i naziv realistička književnost.

U svijetu dječjeg romana uočavamo dva pripovjedna modela tj. dva pripovjedna svijeta dječjeg romana. Na jednoj strani nailazimo na fikciju i imaginaciju, a na drugoj strani nailazimo na realno i zbiljsko. (Vrcić-Mataija, 2018: 19)

Crnković se služi terminom realistički roman pod kojima podrazumijeva realističke pripovijetke te romane koji „ prikazuju djecu u stvarnim životnim okolnostima“. On odvaja ovu vrstu romana od avanturističkog romana i romana o životinjama koji sadrže fantastične elemente i nestvarne pustolovine. (Crnković prema Vrcić-Mataija, 2015: 23)

U romane realističkog pripovjednog modela pripadaju oni romani koji svojim književnim svijetom stvaraju iluziju zbilje, čiji su likovi junaci i junakinje nositelji radnje, a njihovi se postupci odvijaju unutar realnog, stvarnog svijeta. „ Realistični pripovjedni model ne isključuje fikcionalnu dimenziju romana.“ Razlikujemo realistični model koji obuhvaća romane koji oponašaju zbilju. Fantastični model prikazuje odstupanje od prikazivanja zbilje te stvara književni svijet u kojemu se isprepliću izmišljeno i stvarno, moguće i nemoguće. U nekim romanima nailazimo „ veći stupanj dokumentiranosti potkrijepljen pozivima autora na stvarni tekst i referentnu zbilju“, dok je u nekim romanima nalazimo manje elemenata iz stvarnosti, pa će priča čak djelovati nestvarno makar pripada realističkom pripovjednom modelu. Prema Vrcić-Mataiji romaneskna priča može, ali i ne mora oponašati ono što se dogodilo u stvarnom svijetu. (Vrcić-Mataija, 2018: 20)

Prema Crnkoviću pojam realistički ne označava pripadanje realizmu, nego taj pojam označava suprotnost mašti i fantastičnom svijetu. Crnković taj naziv koristi za teme iz svakodnevnog života. U tim djelima ne trebaju biti opisane samo teme iz dječjeg života u kojima su junaci djeca već su djeca zavoljela i neka književna djela u kojima su glavni likovi odrasli. No ti likovi odraslih ipak su sa svojim životom i problemima bliski djeci. Ipak malo je likova, ambijenata i problema iz života koji su interesantni djeci pa su tako realistični dječji romani oni u kojima je

dijete glavni junak te se obrađuje djetinjstvo. Kako bi se u djelima zadržao realističan element, važno je istaknuti dječji lik, ali ga ne odvojiti potpuno od odraslih likova jer to ne bi bilo realno. Realističke pripovijetke i romani prikazuju djecu u svakodnevnim situacijama kao što su: igra, škola, obitelj, u organiziranju raznih pothvata i formiranju društva. (Crnković, 1990: 117) U ovoj vrsti dječje književnosti javljaju se djela koja imaju jaka obilježja vremena i sredine kojoj pripadaju te ona nisu jednako prihvaćena u različitim kulturnim sredinama i u drugačijem društvu unatoč umjetničkim kvalitetama koje posjeduju. „ Crnković u dječjim likovima vidi tipične predstavnike sredine u kojoj odrastaju.“ (Crnković prema Vrcić-Mataija 2018: 20) U realističnim romanima češće se javljaju likovi dječaka nego djevojčica zato što je lakše zamisliti dječake kao junaka u brojnim pustolovinama zbog njihovog slobodnog duha i poduzetnosti. Nešto kasnije pisci su počeli uvoditi likove djevojčica zbog prigovora da opisuju samo dječake. (Crnković, 1990: 117)

Mnogi su autori na razne načine pokušali definirati realistički roman. Autor Tomaševski smatra da književno djelo teži za „ ostvarenjem iluzije zbilje“. Tako prema njemu romanu prikazuju događaje iz stvarnog života ili događaje koji su se mogli dogoditi u svakodnevnom, stvarnom životu. (Tomaševski prema Solar, 2004: 140) Solar definira realistični pripovjedni model kao model koji pokušava oponašati stvarnost. (Solar, 2004: 140)

U realističkom romanu fabula, prostor, vrijeme i likovi mogu biti iz stvarnog, realnog svijeta, ali isto tako mogu biti i potpuno izmišljeni. (Vrcić-Mataija, 2018: 21) Ivana Brlić- Mažuranić i Jagoda Truhelka književnice su koje ustvari i nisu imale prave prethodnike te su one svojim djelima postavile temelj hrvatskoj dječjoj realističkoj književnosti. (Crnković, 1990: 128)

2.2.3. PUSTOLOVNI ROMAN

Avanturistička književnost, književnost je o neobičnim događajima, čudesnim putovanjima , pustolovinama, fantastičnim ličnostima. Pustolovnost je bitan dio dječje psihe. Karakteristike pustolovnog romana su: odvažan i jak junak koji doživljava razne avanture. On otkriva i pronalazi skrivenog blaga, preživljava na pustom otoku, pronalazi nove kontinente, a da bi svladao te veće zadatke neprekidno mora svladavati i manje zadatke što radnju romana čini napetom i zanimljivom čitatelju koji je u stalnom strahu za junakov život. Junak ima i moćnog neprijatelja kojeg uvijek na kraju pobjeđuje. (Crnković, Težak, 2002: 31) Najčešći motiv koji nalazimo u ovim romanima je putovanje. Prema Majhutu junak može imati jasan cilj, ali putovati može i samo mijenjanjem mjesta bez određenog cilja. (Majhut, 2005: 259) U

pustolovnom romanu implicitni čitatelj prati pustolovine junaka u egzotičnim krajevima. (Majhut, 2005: 115)

Imamo razne vrste pustolovnih romana: gusarke romane, robinzodijade, romane o Divljem zapadu, romane o kaubojima, znanstvenofantastične roman, povijesni roman i krimiće.

Crnković i Težak navode da je pustolovni roman zanimljiviji što ima zanimljiviji i noviji pothvat, što je junak sposobniji i na novi način svladava prepreke, što je napetost u priči jača te da zadovoljava okvire žanra ali s određenim inovacijama. (Crnković, Težak 2002: 31)

Ženskih likova u pustolovnom romanu gotovo da i nema, a ukoliko se pojavljuju onda se točno zna njihova funkcija. Žene se najčešće pojavljuju u ulozi majke. (Majhut, 2005: 233-234) Majhut navodi i dob junaka u pustolovnim romanima. Junak u romanima nikad nije mlađi od čitatelja tog romana jer dječji čitatelj teško doživljava kao junaka nekoga mlađega od sebe od kojega on ima više iskustva i fizički je jači tako junak može biti stariji ili njegov vršnjak. Samo takav junak može zaslužiti poštovanje čitatelja. U ranim fazama hrvatskog pustolovnog romana junaci su uglavnom adolescenti po uzoru na Hoffmanove junake ili mladići na pragu zrelosti. (Majhut, 2005: 108-109)

Pustolovni roman ima svoje karakteristične osobine pa je tako junak nadmoćan nad ostalim likovima, junak se kreće u svijetu divljine ali i u prostorima u kojima je čudo normalna stvar. (Majhut, 2005: 118)

Pustolovni elementi javljaju se već u antičkoj književnosti. Poslije u srednjem vijeku na pustolovan se način obrađuju biblijske i hagiografske teme kao što su legende o svecima,, te antičke teme kao što su roman o troji, eneide, aleksandride... U kasnom srednjem vijeku pojavljuju se pripovijesti o vitezovima (viteški roman) te o lutalicama i ratnicima. U tim romanima fantastično se spajaju legende koje se zasnivaju na povijesnoj građi. Nakon toga viteza zamjenjuje lik lukavog pustolov. Nove pustolovne teme nastaju zahvaljujući pomorskim otkrićima. Tu se opisuju gusari, pusti otoci, takozvane robinzonijade nazvane po djelu Daniela Defoa „Robinsonu Crusou“. Zatim su opisane egzotične civilizacije, Indijanci, „Divlji zapad“. Od 19 stoljeća te su motive obrađivali: Fenimore Cooper, Karl May, Henry Rider Haggard, Zalar navodi da avanturistička književnost odvodi iz svijeta mašte u kojem svi mogu postati junaci. Avanturistika nije samo dodatak djelu da bi ono djeci bilo zanimljivije već je sastavni dio dječje psihe. (Zalar, 1978: 13) Mnogi pisci su primijetili djetetovu potrebu za avanturom , lutanjima „ prikazivali su male junake gotovo uvijek ili barem često na nekom putovanju, u traženju, lutanju ili skitnji.“ (Zalar, 1978: 14) Majhut navodi da postoji druga tradicija

pustolovnog romana napisanih na hrvatskom jeziku da čitatelji dobro poznaju njegove konvencije. (Majhut, 2005: 23)

2.2.4. ROMAN O SIROČETU

U Hrvatskoj se roman o siročetu pojavljuje u devetnaestom stoljeću pojavom Truhelkine *Tugomile* i Košćevićeva *Sretnog kovača*. U Hrvatskoj se 1890. godine pojavljuje roman u kojemu je glavni lik dijete koje nema oca i majku, siročće. U ovom romana nailazimo na lik siročćeta koji izaziva žaljenje jer je bez roditelja i doma, te su mu sigurnost doma, toplina i roditeljska ljubav potpuno nedostižni. (Majhut, 2005: 119-122) Čitatelj iz svojega doma prati lik nesretnog junaka kojemu upravo taj dom nedostaje. Siročćevi postupci nisu određeni njegovom voljom već voljom odraslih. (Majhut, 2005: 395) Siročće opisano u romanima čezne za ljubavlju, sigurnošću, no ne vjeruje u sebe i svoje postupke. Siročće je obično boležljivo, slabo i nježno. Glavni junak romana o siročćetu slabiji je od ostalih ljudi, isključen iz društva te mu drugi trebaju pomoći. Nekada mu drugi pomažu, a nekada ne. (Majhut, 2005: 256) Glavni junak čezne za toplinom, ljubavi i sigurnošću no nema vjere u sebe i svoje postupke. Junak u romanu o siročćetu na putovanje kreće sam te mu se na putu može pridružiti pratilac kojem siročće pomaže. (Majhut, 2005: 210) U romanu o siročćetu javljaju se likovi lažnih roditelja, mentor i dobrotvor. (Majhut, 2005: 144-145) Siročće postaje aktivno pojavom mentora. „mentor je pošiljalac koji upućuje siročće.“ (Majhut, 2005: 122) Siročće je pasivno sve do pojave mentora. Berislav Majhut navodi kako lik siročćeta na svom putovanju kako bi uspio prevladati poteškoće treba pokazati svoje dobre osobine kao što su: „urođena čestitost, zahvalnost i umiljatost.“ (Majhut, 2005: 181) Pad glavnog lika i njegovo upadanje u tugu i bijedu kod čitatelja izaziva suosjećanje. (Hameršak, Zima, 2015: 209)

2.3. DJEČJI POVIJESNI ROMAN

Povijesni roman u Hrvatskoj se javlja u 19. stoljeću, a najpoznatiji autor povijesnih romana je August Šenoa. (Zima, 2001: 84) Zalar navodi da „povijesni je roman bio dominantan u doba romantizma iako ga danas čitaju pretežno djeca.“ (Zalar, 1978: 7-8)

Prošla vremena i povijest mogu biti pogodno tlo za nastanak avanture i avanturističkog romana no povijesni roman ne mora nužno biti avanturistički, ali uglavnom pripada tom žanru. (Crnković, Težak 202: 33) Zalar navodi da „povijesni je roman bio dominantan u doba romantizma iako ga danas čitaju pretežno djeca.“ (Zalar, 1978: 7-8)

Autor Stjepan Hranjec u svojem djelu *Hrvatski dječji roman* navodi obilježja koje mora imati povijesni roman. A su to: uzbudljiva fabula, prikaz pustolovina junaka koji mogu biti izmišljeni ili stvarni, traganje za korijenima, isticanje rodnog i nacionalnog identiteta kao i folklornih činjenica. (Hranjec, 1998: 82)

3. BAJKA

Bajka je prozna vrsta u kojoj nalazimo događaje iz stvarnog i čudesnog svijeta, prepoznatljive likove, čudesna pretvaranja, te vječnu borbu dobra i zla. Često se naziva i kraljicom priče zbog svoje ljepote i posebnosti. (Pintarić, 1999: 7) Bajka se na samom početku nije pripovijedala samo djeci. Bajke su tako iz usmene pripovijesti prešle u pisanu najprije u visoku zatim pučku te konačno dječju književnosti. (Hamersak, 2011: 26) U bajkama često ne razlikujem stvarni od nestvarnog svijeta jer se stvarno miješa sa čudesni. (Solar, 2005: 52) Bajke su kao i legende, novele, mitovi i pripovijetke vrsta narodne priče, a bajke se razlikuju od pripovijetki po prisutnosti čudesnog. U bajkama je prisutno čudesno dok u pripovijetkama nije. Razlikujemo narodne bajke i umjetničke bajke. Narodne bajke prepoznaju se po tome što u njima postoji i stvarno i čudesno te oni paralelno funkcioniraju. Lica u narodnim bajkama nisu detaljno opisana niti fizički niti psihološki. Priroda je u bajkama opisana dinamično i u funkciji je pomagača, moral je specifičan, čudesno je mitološkog podrijetla, a prostor i vrijeme radnje u bajkama nije određen. Postoji i prijelazni oblik između narodne bajke i umjetničke bajke. Ona se obično naziva književnom narodnom bajkom a njezini najznačajniji predstavnici su braća Grimm i Perrault. Umjetničke bajke iako su tvorevina umjetnika imaju određenu vezu s narodnom bajkom. Bajke Ivane Brlić- Mažuranić kao i većina bajki H.C. Andersena pripadaju umjetničkim bajkama. (Crnković, Težak, 2002: 23) Andersen predstavlja novu bajku koja je po motivima, likovima i načinu zapleta radnje nekada slična narodnoj bajci, ali i sasvim različita

po pojavi čudesnoga te se zbog čudesnog ima dodira sa fantastičnom pričom. (Težak D., Težak S., 1997: 50)

Najpoznatiji svjetski autori bajki su Perrault i braća Grimm koji ublažuju nasilje iz Perraultovih bajki te tako bajku približavaju djeci. (Pintarić, 2008: 87) Mnogi autori smatraju kako Perraultove i Grimmove bajke prijelaznim oblikom bajki. (Crnković, Težak, 2002: 23) Braća Grimm su skupljali narodne bajke dok je Perrault pisao i vlastite bajke. Veliki zaokret u razvoju priče napravio je Hans Christian Andersen koji otvara put modernoj bajci. On uvodi elemente iz stvarnog svijeta, likove životinja i biljaka te u njegovim bajkama često nailazimo i na socijalnu tematiku koja kritizira svijet i društvo. (Ribarić, 2015: 10)

U Hrvatskoj je tek 1879. objavljena prva zbirka narodnih priča *Narodne pripovijetke* koja je sadržava i određen broj bajki. Zbirke basni i savjetnici o lijepom ponašanju koji su u Hrvatskoj za djecu izlazili u devetnaestom stoljeću s bajkama su bili „nekompatibilne“. 1880. godine nakladnici Mučnjak i Sanftleben objavljuju *Priču o ružici, Priču o pepeljugi, Priču o obuvenom mačku kao i Priču o crvenoj kapici*. Te godine je i autor Janko Mišćin objavio bogato ilustrirane *Priče iz tisuću i jedne noći* koja se idućih deset godina prodavala pod naslovom *Tisuć i jedna noć: arabske priče*. Iste godine objavljena je knjiga *Pričalica* prepuna divova, čarobnica i patuljaka. Bajke izlaze i u časopisu *Bosiljak* te one zaslužuju posebnu pozornost zbog toga što do tada kao žanr nisu nigdje izlazile. (Hameršak, 2011: 63-128).“ *Bosiljak*“ donosi dvije vrijedne priče Božene Nemcove *Jaromil* i *Šumska vila*. Tako *Bosiljak* uvodi Boženu Nemcovu, a časopis *Smilje* Hansa Christiana Andersen. (Crnković, Težak, 2002: 198) U *Smilju* se osamdeseti i devedesetih pojavljuju brojni autori koji će otvoriti put velikim imenima poput: Vladimira Nazora, Jure Turića i Ivane Brlić- Mažuranić. (Crnković, Težak, 2002: 198)

Nakon prestanka izdavanja časopisa *Bosiljak* bajke su na kratko nestale iz hrvatske dječje književnosti, ali su se vratile u časopisu *Smilje*. *Smilje* kao i *Bosiljak* jedini su časopisi koji su objavljivali bajke iako i oni nisu objavljivali puno. Bajke u časopisu *Smilje* funkcionirale su kao primjeri djeci za dobro ponašanje.(Hameršak, 2011: 63-128)

Začetnikom bajki u Hrvatskoj se smatra August Šenoa koji je 1863. napisao *Postolar i vrag*, slijedi ga Ivana Brlić-Mažuranić sa svojim *Pričama iz davnine* (1916. godine) i Sunčana Škrinjarić koja 1951. objavljuje *Plesnu haljinu žutog maslačka*.. (Pintarić, 2008: 139)

Bajka je još uvijek sporna vrsta te mnogi još uvijek sumnjaju u njezinu odgojnu ulogu, a spornim drže i sami njezin naziv. (Težak D., Težak S., 1997: 7) Po postanku se tako bajke dijele na narodne i umjetničke dok se po odnosu na tradiciju dijele na klasičnu i modernu. (Crnković 1987) Tako bajke Ivane Brlić-Mažuranić pripadaju umjetničkim klasičnim bajkama. Ivana

Brlić- Mažuranić piše bajke koje su bliže Grimmovim bajkama i Andersenovim nego bajkama umjetnika njezinog vremena. No bajke Ivane Brlić-Mažuranić sasvim su nove i sasvim naše te drugačije od Andersenovih, Čapekovih i Wildeovih bajki. (Težak D.,Težak S., 1997: 111)

4. STVARALAŠTVO IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ

Joža Skok navodi da je kod svih velikih pisaca bitno svojstvo da oblikuju svoj jedinstveni izraz i umjetnički svijet po kojemu će ostati trajno prepoznatljivi. (Skok, 2007: 7) Ivana Brlić-Mažuranić nedvojbeno je svojim stilom pisanja ostavila neizbrisiv trag u nacionalnoj, ali i svjetskoj književnosti.

Ona je baš kao i svaki veliki pisac u svojim djelima ostavila tragove svoje ličnosti, svoja razmišljanja, vizije i poruke. Njezin umjetnički svijet potvrđuje njezinu kreativnost i samosvijest. Najbitnije dimenzije njezinog umjetničkog svijeta su autentičnost i poetičnost toga svijeta, sklad između realističnog i fantastičnog, istinitost likova, njegova klasičnost i originalnost. Autoričin svijet nastao je ispreplitanjem stvarnog i nestvarnog, sna i jave. (Skok, 2007: 7-9) Detoni Dujmić tako navodi da je Ivana Brlić-Mažuranić „ izmirivši dakle spisateljstvo sa dužnostima ženskim“ u svoja djela utkala etičnost, ali i nenametljivu didaktičnost. (Dujčić, 2011: 36)

I Matoš za Ivanu Brlić-Mažuranić ima samo riječi hvale te je naziva „ otmjenom hrvatskom gospođom“ koja zna za majčinsku ljubav te ljubav prema domovini, dok je uspoređuje sa književnicom Milkom Pogačić za koju kaže da zna samo za „ ljubav erotičnu.“ (Matoš prema Detoni-Dujmić, 1998: 37)

Ivana Brlić-Mažuranić svoju umjetnost tumači unutrašnjim porivima koje ne zna racionalno objasniti. Autorica se ravna svojim srcem i osjećajima te potrebom da osjeća je izreče svijetu. Osnova umjetnosti za spisateljicu su srce i slika i njihovo povezivanje, ali i mašta za koju smatra da bez nje nema umjetnosti pogotovo kad je riječ o djeci. Mašta kod djeteta budi njegove emocije.

Vidjeti u stvarima više od onoga što se realno može vidjeti, graditi nove svjetove na starima, jednom riječju napisati bajku bitni su elementi u približavanju umjetnosti djeci. Ivani Brlić-Mažuranić mašte kojom je stvarala svoja djela nije nedostajalo. (Šicel, 1968: 11-12)

Autorica je pisala: priče, romane, eseje i basne no najpoznatija je po pisanju bajki te je često nazivaju i hrvatskim Andersenom. (Skok, 2007: 23) U njezinim djelima iščitavamo ljubav prema domovini i svom rodu, kršćanski svjetonazor, ljubav prema domu i obitelji te visoka

razina etičnosti. Ivana svoju ličnost kreira po uzoru na svoju majku koja za nju predstavlja idealnu osobu sa svim njezinim karakteristikama kao što su dobrota i požrtvovnost. No svojim sanjarenjima, željom za avanturom, razmišljanjima i pogledima na svijet otvara jednu novu stranicu različitu od prethodno postavljenih ženskih ideala. (Dujić, 2011: 40) Njezina djela prevedena su na desetke svjetskih jezika te čak dva puta nominirana za Nobelovu nagradu za književnost, te izdvojeno mjesto u povijesnim pregledima hrvatske književnosti. (Zima, 2001: 10) Ivanina djela bila su od neizmjerne vrijednosti za hrvatsku dječju pa tako i hrvatsku književnost za odrasle.

Djela Ivane Brlić-Mažuranić koje je namijenila djeci neizmjerne su vrijednosti i „nose pečat doba u kojemu su nastali.“ (Hranjec, 2006: 56) Često se o Ivani Brlić Mažuranić govorilo kao o samo dječjem piscu, no njezina su djela osim djece rado bila čitana i među odraslima.

Mažuranić svrstavamo u red dječjih pisaca kao što su Anderen, Carroll i Saint – Exupery. (Crnković, Težak 2002: 253) Vrline koje krasi Ivanina djela su u tome što njezine priče podsjećaju na narodne priče, što ih je vrlo dobra pripovjedačica napisala izvrsnim hrvatskim jezikom i što su namijenjena pravoj djeci, a ne tzv. „velikoj djeci“. (Dujić, 2011: 40)

Pisati književnost za autoricu nije bilo rodno pitanje već vjersko pitanje. Tako je „odlučka o pisanju, dakle nije povezana samo s rodnim aspektom nego, čini mi se, još i više s moralnim.“ Tako su etička načela kao što su poniznost i skromnost istaknuti u autoričinom pisanju više nego rodni aspekti. Autorica je tako „izmirila svoje ženske dužnosti“ i svoju želju za pisanjem te ni sama ne zna zbog čega i kako je počela pisati, ali zna da je sve što je napisala namijenila djeci (Zima, 2019: 250-251)

Tako se kao književnica Ivana Brlić-Mažuranić „predstavlja razmjerno kasno, istom tek u svojoj 28. godini, kada već „četica njezine djece“ biva motivirajućim čimbenikom, kada je dakle, našla točku u kojoj se dodiruje književni radi majčinska dužnost.“ (Hranjec, 2004: 34) Njezina najpoznatija djela su: *Priče iz davnine*, *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*. Upravo roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* koji je izdala 1913. slovi za jedno od njezinih najpoznatijih djela koje je uvršteno u školske lektire. Također i zbirka bajki „*Priče iz davnine*“ spadaju u njezina najpoznatija djela izdana 1916. godine, a 1927. godine objavljuje zbirku pjesama za djecu *Dječju čitanku o zdravlju*. Autorica počinje pisati za svoju djecu kada su ona dosegla dob kada mogu čitati i kada su pokazala želju za čitanjem.

Prvo djelo spisateljice bilo je pjesma *Zvijezda moje domovine* koju je napisala potaknutima ljepotama ogulinskoga kraja te tajanstvene planine Klek. Bili su to dječji stihovi iz kojih se moglo iščitavati autoričino iskreno rodoljublje. Također Ivana je napisala i dvije pjesme na francuskom jeziku koje nije namijenila javnosti. U to vrijeme započinje voditi u Zagrebu i svoj Dnevnik na što ju je potakao rođak Fran Mažuranić. Dnevnik piše s povremenim prekidima.

(Skok, 2007: 18) Sa četrnaest godina piše autobiografiju iako je izdaje tek 1930. godine. U *Autobiografiji* navodi utjecaj muških figura u svojem životu. Tako izdvaja djeda Ivana Mažuranića, filozofa Franju Markovića. (Zima, 2019: 248)

No prvi tekstovi koje je autorica pisala nisu bili namijenjena djeci već dnevničko-političke zabilježbe: bilješke o raspadu Austro-Ugarske i zapisi sa puta u Peštu. Ove zabilježbe autorica je pripremila za izdavanje no do svoje smrti ipak ih nije uspjela izdati. (Zima, 2019: 251)

U mladenačkom razdoblju autorica često ističe ljubav prema ruskoj književnosti posebice prema Tolstoju te je ponosna zbog sposobnosti čitanja ruske književnosti. Također navodi i knjigu *O pravjeri starih Slavena*, studiju Aleksandra Afanasjeva koju navodi kao motivaciju za pisanje „*Priča iz davnine*“. Autorica također navodi i druge autore koje voli čitati kao što su Vidrić i njegova poezija kojoj se divi, Franju Markovića, Andersena, Dantea.. (Zima, 2019: 235-239)

Od 1902. godine Ivana počinje svoj stalni književni rad, tako te godine objavljuje zbirku pripovijedaka i pjesama *Valjani i nevaljani*, te 1905. *Škola i praznici*. (Zima, 2001: 22) To razdoblje možemo nazvati Traganje za vlastitim identitetom. U samim naslovima autorica je istaknula moralno-etičko dječje ustrojstvo. Tako u *Valjanima i nevaljanima* s jedne strane je dobro, a s druge zlo, te s jedne strane igra, a s druge obveze u *Školi i praznicima*. U *Valjanima i nevaljanima* dječji likovi imaju od pet do devet godina i uključeni su u razne pustolovine kao što su obrana doma od provalnika, u snu dolaze u vilinske dvore, spašavaju se od požara danima su zatočeni na otoku zbog svoga neposluha ili pronalaze očev novčanik sa ušteđevinom. Sva ta zbivanja jasno ocrtavaju moralno-etičku nakanu. U knjizi je zastupljena i dječja poezija sa šest stihovno i slogovno različitih pjesama u kojima uočavamo autoričin iako i dalje sklon pedagogizaciji opušteniji pristup djetetu. (Zima, 2019: 254) Pričama i pjesmama koje su bile izvan prosjeka postojeće dječje književnosti izdvajala se od ostalih hrvatskih pisaca. Ova djela spadaju u didaktičku usmjerenu književnost. (Skok, 2007: 20)

Nakon ovog razdoblja slijedi razdoblje autoričine „pune književne zrelosti i plodnosti.“ (Skok 2007: 21) Ovo najznačajnije razdoblje njezinog književnog stvaralaštva započinje 1913. godine kada je objavila svoja dva najpoznatija i najznačajnija djela: roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, a nakon toga 1916. godine bajke *Priče iz davnine*. *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* osvaja i publiku i književnu kritiku za koje su mnogi kritičari pisali samo hvalospjeve. Autorica prvi put ime i lik Hlapića spominje u pismima svojim kćerima bez posebne naznake što ustvari podrazumijeva pod nazivom Hlapić. (Zima, 2019: 262) Nakon objave *Priča iz davnine* „učestalo se naziva hrvatskim Andersenom“. No ona za razliku od Andersena klonila se sentimentalnosti i patetike. Više je prostora ostavljala mašti, a manje realnom, više umjetničkom nego narativnom. Godine 1924. objavljuje knjižicu *Radosna majka-dobra*

pjestinja, koja ilustrira Ivanin odnos prema majčinstvu. (Skok, 2007: 22-30) *Priče iz davnine* često spominje u svojim pismima kćerima Nadi i Zori, ali i u pismu majci kojoj spominje Palunka, ali se i žali kako obitelj nema razumijevanja za njezino pisanje. Ocu u pismu govori kako za sina Hristu piše priču o Regoču, te priču Bratec Jaglec i sestra Rutvica. *Priče iz davnine* izlaze 1916. kao posebno izdanje Matice hrvatske. U *Pričama iz davnine* vidimo autoričinu sklonost mitološkim bićima te autoričinu preferenciju prema ruskoj književnosti i kulturi. Tako autorica navodi u pismu sinu Ivanu utjecaj A. Afanasjeva i slavenske mitologije. (Zima, 2019: 269-271) U razdoblju od 1919. do 1921. posvećuje se radu na već napisanim tekstovima te se bavi prijevodom tekstova na strane jezike te doradom postojećih tekstova. (Zima, 2019: 275)

Trče razdoblje koje traje do autoričine smrti obilježeno je njezinim izdavanjem *Čitanke o zdravlju* 1927. godine, te autoričin znanstveni interes pa se Ivana Brlić-Mažuranić posvetila proučavanjem arhive obitelji Brlić, a rezultati toga istraživanja su njezine tri knjige iz Arhiva obitelji Brlić. 1937. izdaje prvi povijesni dječji roman *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata* svoje najopsežnije djelo. (Skok, 2007: 22)

Nakon smrti objavljena su još neka njezina djela *Srce od licitara* 1938., *Basne i bajke* 1943. Šicel navodi kako „jednostrano etiketiranje“ te svrstavanje i vrednovanje Ivane Brlić-Mažuranić samo kao dječjeg pisca može djelomično pokazati njezinu vrijednost jer kritičari koji strogo odvajaju dječje pisce od onih za odrasle „obično operiraju sa dva različita kriterija“. U početku Ivana Brlić-Mažuranić hvaljena je samo na razini dječjeg pisca što nam govori o tome da je onda i Andersenovo stvaralaštvo krivo shvaćeno. S time se autorici nanosila velika nepravda. (Šicel, 1968: 7) Tako je Antun Barac o književnom djelu Ivane, Brlić-Mažuranić govori kako postoje samo dvije vrste književnika a to su: umjetnici i ne umjetnici, te da ne postoji podjela na pisce za djecu i pisce za odrasle jer pisci za djecu jednako moraju pisati kao i pisci za odrasle. Jedina je razlika što knjige koje su namijenjene djeci, a koje su dobre mogu čitati i odrasli.: „U književnosti nema pisca za djecu i pisca za odrasle. Ima samo dvije vrste književnika: jedni su umjetnici, a drugi nisu. No jedno je sigurno i jedni i drugi pisci moraju biti umjetnic. (Barac prema Šicel, 1968: 7-8)

Prema navedenom kriteriju, a to je kriterij umjetničke vrijednosti jedino možemo promatrati kako djela ostalih umjetnika pa tako i djela Ivane Brlić-Mažuranić.

Ivana Brlić-Mažuranić ostavila je veliki trag u hrvatskoj dječjoj književnosti te se smatra najutjecajnijom hrvatskom književnicom svih vremena. (Šicel, 1970: 5)

Ona je u svojim djelima ostavila tragove vlastite osobnosti, stvorila je vlastite svjetove i u svojim djelima čitatelju odašilje svoje poruke i vizije. (Skok, 2007: 7)

5. LIKOVI DJECE U HRVATSKIM DJEČJIM ROMANIMA

U dvdesetom stoljeću dijete u romanima J. Truhelke, V. Nazora i I. Brlić-Mažuranić zadobiva centralnu ulogu i lik djeteta pokretač je radnje u romanima, on je aktivan, samostalan i neovisan o odraslima te sam konstruira svoj identitet. (Zima, 2011: 35)

U hrvatskim dječjim romanima pojavljuje se kolektivni lik, likovi unutar družbe. Najčešće prikazan je lik vođe unutar družbe.

U dječjem romanu pozornost dajemo liku, ali i samoj radnji romana. Lik u dječjim romanima se predstavlja svojim postupcima, opisom, govorom nekad i preko drugih likova te najčešće unutar družine. Hranjec (2009.)

5.1. REALISTIČKI LIKOVI U DJELIMA IVANE BRLIĆ-MAŽURANIĆ

Djela Ivane Brlić-Mažuranić ispunjena su originalnim, psihološki i etički razrađenim likovima. Likovi se razvijaju tijekom radnje. Oni nisu statični i njihovi postupci su različiti. Oni imaju priliku tijekom radnje promijeniti neke odluke. Tako pozitivni likovi uvijek mogu pogriješiti, kao i negativni učiniti nešto ispravno te ispraviti svoju pogrešku. (Skok, 1995: 11)

Ivana Brlić-Mažuranić stvara originalne likove i karaktere koje krasi moralnost. Njihova originalnost izvire iz njihovih osebujnih fizičkih i karakternih osobina. (Skok, 1995: 11)

Autoričine likove karakterizira humanost i dobrota te oni svojim karakteristikama osvajaju srca malih čitatelja.

U romanima Ivane Brlić-Mažuranić, Jagode Truhelke i Vladimira Nazora nailazimo na likove djeteta koji su aktivni i pokretači radnje te najčešće neovisni o odraslima. Oni sami oblikuju svoj identitet. (Zima, 2011: 35).

Likove Ivane Brlić-Mažuranić karakterizira visoka etičnost, humanost, te vjerovanje da dobro uvijek pobjeđuje zlo. Te vjerovanja autorica je stekla još u djetinjstvu. Te ih je prenijela na svoje likove. (Šicel, 2002)

6. ŠKOLA I PRAZNICI, VALJANI I NEVALJANI

U autoričina prva djela spadaju *Valjani i nevaljani* te *Škola i praznici* djela u kojima nalazimo kombinaciju kratkih proznih tekstova i pjesama. Tim djelima je zajednička pedagoška i odgojna nota. Ova djela su nastala u prvoj fazi autoričinog stvaralaštva u kojoj se ističe autoričina jasna namjera da u djela unese svoja moralna i etička stajališta kao i da tekst prilagodi recepcijskim mogućnostima djece. (usp. Bacalja, 2017: 39) Njezina prva dijela ostaju u granicama realnih događanja. U njezinim prvim djelima naglašena je samilost prema onima koji pate, a ta karakteristika ostati će istaknuta i u autoričinim kasnijim djelima.. Autorica tako u svojim djelima osuđuje laži i sebičnost, a veliča osobine poput dobrote, milosrđa i pravde koje smatra bitnima u formiranju ljudskog karaktera. (Težak, 1991: 18) Autorica je knjigu *Valjani i nevaljani* izdala 1902. godine u Slavonskom Brodu, te je objavljuje u vlastitoj nakladi u stotinu primjeraka. Knjižica je uglavnom bila namijenjena obitelji no dospjela je i do drugih čitatelja. U tim pjesmama i pričama nadzire se daljnji autoričin književni put te su one temelj na kojima je razvila likove dječaka Jaše i Šegrta Hlapića, a neke od priča osnova su iz koje će se razviti njezine *Priče iz davnine*. (Horvatić, 1990: 109.) U *Valjanima i nevaljanima* kao i u zbirci *Škola i praznici* autorica opisuje dječje doživljaje, zgone i nezgone često spominjući i imena svoje djece.

Već sam naslov nosi pedagošku notu, poučavanje nevaljane djece kako da postanu dobra i valjanja. U pričama se odobravaju pozitivne osobine likova, ističu se poželjna ponašanja te osuđuju nepoželjna ponašanja. Veličaju se moralni i etički odabiri djece. U pričama se izbjegava humor, te su poučnog karaktera bez zabavnih elemenata. Također i pjesme imaju odgojnu vrijednost te se u rimama i stihovima opominju nepoželjna ponašanja, a vrednuju poželjna. Autorica u ovim pričama stvara realne slike oblikovane na romantičan način koje bi djecu usmjerile na one strane života koje je spisateljica smatra važnima. (usp. Bacalja, 2017: 41)

6.1. VALJANI I NEVALJANI

„ U VILINSKIM DVORIMA“

Ova se priča smatra osnovom iz koje su se razvile poznate autoričine „ *Priče iz davnine*“. Nailazimo na niz sličnosti sa bajkom „*Šuma Striborova*“. Na početku tu je opis šume koja je čarobna i predivna baš kao i šuma Striborova. „ Šuma, uz koju se prislonila kolibica, bila je jako velika, puna krasnih čistina, njom je protjecao čisti gorski potok. Bila je bez grmlja i šikare, te si njome prolazio kao divnom dvoranom nad koju se uzvili zeleni svodovi.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 74)

Radnja ove priče zbiva se u šumi i kolibi u kojoj se ta šuma nalazi. Majka Jelica baš kao i majka u Šumi Striborovoj pokušava sina izvesti na pravi put.

Likovi su dobra majka i sin Tomica. Tomica je mladić mekane plave kose i plavih očiju. On je sanjar te najviše vremena provodi u šumi. Bio je slab, nejak, bljedolik i zamišljen. „ Ta je šuma bila raj i sreća maloga Tomice. On je bio slabašno, bljedoliko dijete- uvijek zamišljen.“ (Brlić-Mažuranić, 1990: 7) On je uglavnom besposličario i nije pomagao majci te je bio lijen. Svaki dan je odlazio u šumu u kojoj se zadržavao do kasnih večernjih sati. Znao je lijepo pripovijedate te zaneseno pričati o svim viđenim ljepotama šume, mjeseca i zvijezda. Mladića su prozvali vilenjakom jer je najviše pričao priče o vilama. „ U selu ga nazvali vilenjakom, a istina je da je najvolio priče o vilama i šumskim dusima.“ (Brlić-Mažuranić, 1990: 7) Sin je predstavljen kao pomalo lakoumna osoba koja misli samo na sebe, te brzo zaboravlja na svoju majku. „ U isti tren Tomica zaboravi i majku i kolibicu svoju, zaboravi da nije uvijek s vilama boravio, zaboravi na sve što je prošlo.“ (Brlić-Mažuranić, 1990: 9)

Lik majke udovice Jele prikazan je kao lik dobre i brižne majke koja je puštala sina da ljenčari i bez posla, ali bi se i često znala razljutiti na sina te ga psovati kada bi se iz šume kasno vraćao kući. „ Jela bi se i sama često razgnjevila na Tomicu, kada bi se pod večer vratio lagano i zamišljen iz šume, gdje je čitave sate provodio- ona bi ga onda psovala, nazivajući ga ljenčinom i majčinom najvećom tugom.“ (Brlić-Mažuranić, 1990: 7) No majka bi se uvijek smekšala na sina, a najviše na njegove priče o šumi, suncu i zvijezdama te bi ga tada na pragu kuće milovala. „ .. Onda bi ga majka slušala i slušala, te napokon i proplakala, gladeći mu mekanu plavu kosu i ljubeći mu sanjarske modre oči.“ (Brlić-Mažuranić, 1990: 7) Majka sinu na kraju sve oprašta i njegu nesmotrenost, lijenost, a i to što ju je zaboravio kada je otišao među vile. Ona je uporna i ustrajna i želji da vrati svojega sina k sebi i pokaže mu pravi put. „ Dugo je Jela klečala pred predstoljem sina svoga, moleć i zaklinjuć ga da je se sjeti.“ (Brlić-Mažuranić, 1990: 10)

U likovima majke i sina možemo pronaći sličnost sa likovima majke i sina u „*Šumi Striborovoj*“. Majka u bajci „*Šuma Striborova*“ također je brižna i dobra majka koja čini sve za dobrobit svojega sina. Ovdje je majka Jelica prikazana kao udovica, a u šumi Striborovoj također se ne spominje otac. Majka se zna rastužiti i rasrditi na sina, ali na kraju mu kao i majka u šumi Striborovoj sve oprašta. Obje majke su uporne u svom cilju da svojega sina izvedu na pravi put. Brižne su i prave požrtvovne majke koje bi učinile sve za svoje sinove. Tako majka Jelica u „ *Vilinskim dvorima* „ govori: „ Tomo, sinko moj, vrati se majci svojoj! Ostavi ovaj začarani sjaj.“ (Brlić-Mažuranić, 1990: 10)

Dok je majka u „*Šumi Striborovoj*“ govorila: „ Ali ja volim ostati u svoj nesreći, a znati, da imam sina, negoli da mi dadeš sve blago i sve dobro ovoga svijeta, a da moram zaboraviti na sina.“ (Brlić-Mažuranić, 1988: 86)

Majku Jelicu možemo usporediti i sa likom požrtvovne Palunkove žene.

Tu je i lik sina sanjara, koji misli samo na sebe te često zaboravlja na majku baš kao i lik sina u „*Šumi Striborovoj*“. Sin u „*Šumi Striborovoj*“ je baš kao i Tomica stidljiv, pomalo plašljiv. „Ali ono je bio neki dobričina, plašljiv i stidljiv mladić...“ (Brlić-Mažuranić, 1988: 76) Lik sina u priči „U vilinskim dvorima“ možemo usporediti i sa likom ribara Palunka koji odlazeći u morske dubine bude zanesen vilama i kraljom morskim, te zaboravlja na svojega sina i ženu, baš kao i lik Tomice koji zanesen vilama zaboravlja na svoju majku.

„još Palunku u ušima šum morski i pustopašni smijeh Morskih Djevica, ali već se on našao na krasnome pijesku od suhog zlata. Oglednu se Palunko i kliknu: E, čuda mi divnoga, Čitava poljana od zlatnog pijeska.“ (Brlić-Mažuranić, 1988: 35)

„Vile ga pozdravile kao svog kralja, zaigraju oko njega svoje vilinsko kolo, svodovi od uža ispune se opet njegovom čarobnom pjesmom, a Tomica je na svom sjajnom, prijestolju motrio njihove igre, sretan i blažen. Zaboravio je da je ikada bio siromašan seljački dječak, zaboravio je da je ikad imao majku.“ (Brlić-Mažuranić, 1990: 9) Na kraju se sin Tomo baš kao i sin u „*Šumi Striborovoj*“, a i ribar Palunko vraća svojoj majci/ sinu i ženi te se kaje za svoju nepromišljenost. U ovoj priči vidimo realistične likove koje krasi osobine kao što su: nepromišljenost i lakomislenost, požrtvovnost i dobrota.

PALICA SVETOG NIKOLE

U ovoj kratkoj pripovijetki nalazimo likove oca Mate, njegove žene te sina Milana i kćeri Marice. Obitelji je izgorjela kuća, no srećom cijela obitelj se uspjela spasiti. Jedino od imovine im je ostao očevo novčanik s plaćom. Dan je uoči Svetog Nikole te obitelj sa konjem krenula u obližnje selo gdje su imali rođake i gdje će ponovo krenuti s poslom. Putem su stali nahraniti konje i zapaliti vatru da se ugriju. Kada su stigli do sela i krenuli na počinak, otac je shvatio da je izgubio novčanik.

U priči nalazimo na lik hrabrog i neustrašivog osmogodišnjeg dječaka Milana. „No Milan se nije bojao ni truda ni puta.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 62) On je odlučio pronaći novčanik i tako pomoći i sebi i svojoj obitelji. Lik dječaka Milana mogli bismo usporediti s likom Šegrta Hlapića koji je također bio hrabar i neustrašiv te je baš kao i Milan krenuo na put da pronađe

svoje čizmice kao i ovaj novčanik. Milan je znao da mora krenuti na put bez oklijevanja. „ On je čvrsto odlučio poći još iste noći da potraži tatine novce.“ (Brlić-Mažuranić 2007:62)

Baš kao i mali šegrt Hlapić: „ premda to nije bilo lako, a bilo je i pogibeljno, ipak je Hlapić to izveo. Što šegrt može da zamisli, to može i izvesti.“ (Brlić-Mažuranić, 1974: 13) Milan je baš kao i Hlapić bio odvažan. „ Milan hrabro uđe cestom u šumu.“ (Brlić-Mažuranić, 2007:62)

Baš kao i Hlapić: „ Možda bi se tko drugi i uplašio. No Hlapić samo skoči i zagrlj onu veliku kuštravu glavu.“ (Brlić-Mažuranić, 1974: 23)

Milan je bio dobar i skroman te se brinuo za svoju sestricu i želio ju je razveseliti. „ No Milan skroman , kao svaki plemenit čovjek, nije odao, da je i on pripomogao radosti ovoga dana.“ (Brlić-Mažuranić, 2007:63)

Dječak Milan čini dobro djelo ne bi li pomogao drugima i razveselio ih baš kao što je i Hlapić nesebično pomagao Giti, mljekaru, majci sa sinom i ostalima.

Kao i u Šegrtru Hlapiću nailazimo na lik djevojčice Marice. Dok je u Šegrtru Hlapiću lik Marice značajan za razvoj radnje djela, u priči „ *Palica Svetoga Nikole*“ lik male djevojčice Marice, Milanove sestre sporedan je lik i u priči se spominje nekoliko puta. Djevojčica Marica bila je Milanova sestra i imala je dvije godine. Imala je malu mačku koju su uspjeli spasiti od požara. Ona je još bila jako mala pa se čudila snijegu, a kada je vidjela majku da plače tepala joj je o dolasku Svetoga Nikole. „ Marica vidjevši majku plakat i sama udri u plač i ne znajući što da reče, grlila je mamu i tepala: - Doć će sutra sv. Nikola!“ (Brlić-Mažuranić, 2007:62)

U priči „ *Palica svetoga Nikole*“ kao i u „ *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića*“ nailazimo na vjerske elemente. Sami naslov „ *Palica svetoga Nikole*“ upućuje da djeca i roditelji slave blagdan Svetoga Nikole, također Šegrt Hlapić zahvaljuje se Bogu, križa se..

„ Tamo iz daleka, u zlatnom sjaju. Sa zlatnom kapom i crvenim, zvijezdama posutim plaštom, zlatom palicom- bližio se sv. Nikola.“ (Brlić-Mažuranić, 2007:62)

„ Hvala Bogu“, reče Hlapići sjedne pod jedno drvo.“ (Brlić-Mažuranić, 1974: 22) Također i u ovoj priči nailazimo na realističke likove sa svim osobinama s kojima se djeca mogu poistovjetiti.

PRVO PUTOVANJE MOREM

Glavni junak ove priče je Ljuboje, desetogodišnji dječak, sin bogatog trgovca. Ljuboje je živio u primorskom gradiću. Više od svega volio je more i brodove. „ Ništa nije Ljuboje više zanimalo nego li brodovi, ukrcavanje robe, te podizanje i spuštanje jedara- a njegova navruća želja bila je da i on jednom proteže jedra, upravlja kormilom zapovijeda brodom.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 6)

Ljuboju možemo usporediti s Jašom koji je također bio zaljubljenik u more, brodove i putovanja.

„ Jašine oči pomno su pratile sve pokrete brodova, i promatrajući tako danomice onu množinu kopna i uzica na jedrima i jarbolima, oštrio je Jaša svoj um.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 6)

Ljuboje je bio odvažan dječak, a takve karakteristike kao odvažnost, domišljatost i hrabrost te želja za pustolovinom, krasile su i Jašu. On je bio i vrlo spretan.

„ Kao pravi mali primorac, vješto odveže užu, na kom je bila očeva barka, koju je dobro poznao između svih ostalih, te vješto skačući od barčice na barčicu, dođe i do očeve.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 6)

„ Znao bi često, preskakujući iz čuna u čun, doći posve blizu većim jedrenjacima, te bi se onda doticao njihove oble, katranisane trupine i nastojao da odgonetne njen ustroj.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 6).

Dječak je sve znao na brodu jer je često promatrao oca kako diže jedra te priprema brod za plovidbu. Bio je sretan i uzbuđen te se tresao od uzbuđenja. Bio je spretan i vješt.

On je bio i neposlušan jer nije smio sam isploviti s brodom.

Također kao i kod Jaše Dalmatina vidimo vjerske elemente. On je posve dobro uviđao da je u pogibelji, te je sada žalio svoju neposlušnost, prekrstio se, kleknuo u barčicu i pomolio se Bogu da mu život spasi.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 6)

U ovoj pripovijetki vidimo motiv mora. Taj motiv mora poslužio je spisateljici da u njega utka svoja moralna i pedagoška načela. Motiv je tako simbol čežnje za nečim novim i drugačiji, simbol je životnog iskušenja, ali i straha, kajanja i života bez majke. (usp Bacalja, 2017: 41).

Ljuboje je realističan lik kojeg krasi realistične osobine koje krasi sve dječake njegove dobi, a to su: znatiželja, želja za avanturom, ponekad i neposluh...

6.2.ŠKOLA I PRAZNICI

Autorica zbirku *Škola i praznici* izdaje 1905. godine Neke od pjesama iz zbirke uvrštene su u antologiju hrvatskog dječjeg pjesništva.

U ovoj autoričinoj zbirci također se kod likova ističu njihove karakterne osobine. Autorica veliča njihov moral, često ističe i vjerske motive. Autorica zagovara ideale kao što su: poštenost, nesebičnost, istinoljubivost, te požrtvornost.

SLAVKA- PLAVKA I ANKA MRGOLJANKA

U ovoj priči imamo dva lika koje autorica spominje i u samom naslovu. Lik djevojčice Slavke koju su nazivali Plavka i lik djevojčice Anke koju su nazivali Mrgoljanka.

Slavka bila je lijepa i dobra djevojčica, a zbog njezine plave kose zvali su je Slavka-Plavka.,, Bila djevojčica lijepa, mila, dobra i uvijek lijepo odjevena; plave su joj kose bile vazda ljepušno povezane crvenom vrpcom, a bijele ručice i lice brižno umiveni. Zvala se Slavka, a drugarice su je zvale Slavkom-Plavkom.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 29)

Slavka je bila ljubazna i uvijek spremna pomoći pa je tako i pomalo neurednoj Anki htjela povezat raščupanu kosu. Uvijek je rado dijelila svoje stvari pa je tako svoju svilenu vrpcu htjela darovati Anki. ,, Slavica je više puta pokušala da pridobije Anku ljubežljivošću.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 29). Slavka je bila i dobra učenica, prva u razredu, savjesna i odgovorna i vrlo dobra srca. Kada je saznala za Ankinu nedaću spremno joj je u tajnosti odlučila pomoći iako na svoju štetu. ,, Ti si hotimice prepustila prvenstvo meni! A Slavica joj smijući se odvrati: Ništa zato, dogodine bit ću opet ja prva- ako to ne bude komu drugomu nužnije trebalo!“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 30)

Djevojčica Anka bila je suprotnost djevojčici Slavki. Uvijek ljutita i namrgođena te neuredno obučena i raščupane kose. ,, u istom razredu bila i jedna djevojčica uvijek nemarno odjevena, raskuštrana, mrka i neprijazna pogleda.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 29) Zbog njezine vječne namrgođenosti i mrka pogleda u školi su je nazivali Mrgoljanka. Ona je kao i Slavka bila odlična učenica, po rezultatima i ocjenama tik uz Slavku. Kroz priču saznajemo za tešku Ankinu sudbinu zbog koje je i stalno namrgođena. Anka je naime kao mala ostala bez majke te je živjela sa maćehom koja je Anku smatrala lijenom te je se htjela riješiti i poslata je na školovanje u Zagreb. Na kraju Anica dolazi na prvo mjesto u školi zahvaljujući Slavki te postaje zahvalna i nasmiješena.

I u ovoj priči autorica naglašava životne vrijednosti kao što su : dobrota, poštenje, empatija i pomaganje drugima. Ovdje nalazimo na realistične likove djevojčica Slavke i Anice koje krasi osobine koje možemo pronaći kod svakog djeteta.

ŠTO JE DOBRO DJELO

Sam naslov naznačava pedagošku i odgojnu notu. Autorica ovim dijelom potiče djecu na dobra djela te na razlikovanje dobra i zla. Kroz priču se protežu vjerski elementi i snažna poruka djeci da iako možda nekada nisu poslušna i dobra da ipak na kraju mogu učiniti neko dobro djelo. „ I tako je Jurica, koji nije slušao što je vjeroučitelj govorio, ipak toga dana učinio dobro djelo.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 64)

Autorica se na kraju priče direktno obraća djeci. „ A vi, djeco, koja to čitate, upamtite da je ružno što je Jurica onako heravo sjedio u školskoj klupi i vrlo je ružno, što je kopkao prstom po tintarici, umjesto da sluša nauk vjeroučitelja, i nije lijepo što je bacao knjige po zemlji i što se tukao s dječacima; ali je bilo lijepo što je dobri Bog usadio Jurici dobro, zlatno srce, koje i bez razmišljanja pruža utjehu nevoljnu djetetu.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 64)

Likovi su brat i sestra Jurica i Anica.

Anica je bila djevojčica prvog razreda. Bila je poslušna te je pažljivo slušala nastavu. „ Anica je sjedila u prvoj klupi i gledala velikim pozornim očima u vjeroučitelja. Ručice držala je usporedno na klupi, a glavicu uspravno.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 60) Ona je pamtila sve što bi joj se u školi reklo. Željela je po uputi učitelja učiniti neko dobro djelo pa je dugo razmišljala što bi to mogla učiniti. „ Koje li ću dobro djelo učiniti, Bože moj?“ pitala se u teškoj brizi. Siromaha neću ovdje sastati da mu dam svoj filir, a šumske ptice ne trebaju ni filira, ni krune!“ (Brlić-Mažuranić 2007: 60-61) Jurica je pak za razliku od Anice sjedio u zadnjoj klupi te nije pazio što vjeroučitelj govori. On je opisan kao nestašan, dječak kuštrave kose kojeg škola baš i nije zanimala te nije pažljivo slušao na nastavi. „Naherio se u klupi, oslonio kuštravu glavu na ruku i zurio u strop školske sobe. Bilo je očito, Jurica nije slušao što gospodin vjeroučitelj govori.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 60) Jurica je bio i vrlo zaigran i znatiželjan dječak. „ Jurica se izgubio sad desno, sad lijevo u grmlju, hvatao leptire. Plašio ptice, rezao šibe, te bi se njegov zvižduk čuo čas tu, čas tamo. „ (Brlić-Mažuranić, 2007: 60)

Jurica je bio hrabar i „ plečat momčić“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 62) On je bio i vrlo dosjetljiv dječak pa kada borbom nije uspio dobiti puca on se dosjetio da bi mogao dati svoj kruh sa pekmezom u zamjenu za puca. „ Bilo mu je žao slasnog zalogaja što mu ga je majka dala jutros u školi, no još mu se više htjelo zlatnog puceta.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 62) Jurica je također bio i plemenit i dječak dobrog srca pa je na kraju jako željeno puca poklonio malom dječaku napravivši mu lutku sa šeširom od puceta. „ A što ni careva vojska ne bi mogla Jurici oteti, kako on reče, to onda dobra srca i sam daje.“ (Brlić-Mažuranić, 2007: 64)

7. O ČUDNOVATIM ZGODAMA ŠEGRTA HLAPIĆA

Čudnovate zgode šegrta Hlapića Ivana Brlić-Mažuranić izdaje 1913. godine, te je tim djelom autorica usustavila dječji roman u hrvatskoj književnosti. (Hranjec, 2004: 45) Mnogi smatraju da je upravo ovim romanom započela hrvatska realistička dječja književnost. „Kad čitamo ovo djelo, nekoliko nam stvari udara u oči: poetičnost realističkog pripovijedanja, koje je na granici priče i sasvim realističkog tretmana, vedrina i optimizam u gledanju na život i savršen sklad idejnih i izražajnih vrednota.“ (Crnković, 1990: 129) Prema Matošu Šegrt Hlapić je „klasično remek-djelo proze.“ (Matoš prema Majut, 2016: 93) Glavna tema ovoga romana nalazi se u samom naslovu, zapravo je životna sudbina maloga šegrta opisana njegovim najuzbudljivijim djelom života, a to je sedmodnevno putovanje. U tim događajima Hlapić se oblikuje kao glavni lik koji pokreće radnju. (Skok, 2007: 46-47)

Djelo govori o pustolovinama hrabrog šegrta Hlapića koji na put kreće da bi pobjegao od zla majstora Mrkonje. Radnja romana odvija se sedam dana i svakim danom Hlapić doživljava nove pustolovine i uzbuđenja. (Zalar, 1978: 20) Motiv djela je šegrtovo putovanje, a cilj dječakova putovanja je nepoznat. Pokretačka snaga je dječakov strah od majstora pa on želi pobjeći što dalje od njega. Krađom čizmice dijete ipak dobiva cilj putovanja, a to je zadatak da pronađe i vrati izgubljene čizmice. (Zima, 2011: 40) U djelu vidimo prijateljstvo između Hlapića i Gite koji dijele sličnu sudbinu. Slučajno se susreću te put nastavljaju zajedno pomažući jedan drugome. Moglo bi se reći da u romanu postoji naznaka prve ljubavi no s obzirom na vrijeme nastanka dijela kada u literaturi još ne postoje emotivno-intimni odnosi djece autorica je usredotočena na prikaz dječjeg prijateljstva. Autorica prikazuje i dječji emotivan odnos prema prirodi i životinjama. (Skok, 2007 : 48)

Hlapić se prvi put spominje u pismu Ivane Brlić- Mažuranić svojoj majci Henrijetti 16. svibnja 1912. u kojem piše kako je knjigu počela pisati za Ristu te da ona priliči njegovom uzrastu. (Majhut, 2016: 49)

Čudnovate zgode šegrta Hlapića smatraju se i romanom i pričom i bajkom te ih je teško žanrovski odrediti. Moglo bi se reći da je prijelazni oblik između bajke i romana. Pitanje da li je djelo roman ili bajka nije samo književnoteorijsko nego ono rasvjetljava autoričin pristup likovima, fabuli, oblikovanju rečenica. (Hranjec, 2004: 45) Ivana Brlić- Mažuranić Hlapićem stvara „žanrovsku geminaciju“. (Hranjec, 2004: 9). Odavno se vodi prijepor o tome da li je ovo djelo roman ili bajka, no analiza djela otkriva kako se radi o romanu i to jasno definiranom. (Majhut, 2005: 93)

Tako Zalar ističe da su: *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* zapravo su sinteza romana i bajke.“ (Zalar, 1978: 18) Pojedini elementi romaneskne stilizacije u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* asociraju na određene konvencije bajke; fabula romana ima bajkovite elemente kao što

su: sretan kraj, odlazak u svijet u kojem nailazi na probleme, rješavanje problem, likovi se dijele na dobre i zle, sami početak i završetak podsjeća na bajku. (Zima, 2001: 69)

Nailazimo i na brojne bajkovite elemente u djelu. Samo djelo započinje bajkovito „Bez ikakvog pobližeg geografskog i vremenskog određenja zbivanja radnje.“ (Zalar, 1978:18), „Bio je neki mali postolar šegrt..“ što podsjeća na pripovjedni stil karakterističan za bajke npr. „Bio jednom jedan kralj.“ Takav pripovjedni stil vidimo na više mjesta u djelu. Bajkoviti element je i optimizam, čudesni završeci nakon svake pustolovine kao i sama koncepciji lika, šegrta Hlapića koji je opisan kao super dječak, mudar, hrabar koji iz svake nedaće izlazi kao pobjednik. (Hranjec, 2004: 4)

Na bajku podsjeća i sami kraj djela. Šegrt Hlapić nakon što je junački pomogao majstoru Mrkonji dobiva ruku njegove kćeri isto kao što u bajkama hrabri mladić za svoju hrabrost i junaštvo dobiva princezu za ženu. (Zalar, 1978: 18)

Nailazimo i na bajkovite usporedbe, opise vanjskog izgleda. „Imao je na sebi zelene hlače, crvenu košulju, krasne čizmice, sjajnu kapu i crvenu torbu preko ramena. Izgledao je kao general neke čudnovate vojske.“ (Brlić-Mažuranić, 1974: 12)

Također javlja se i broj sedam karakterističan za bajke. Hlapićevo putovanje traje sedam dana. Autorica idealiziranjem oblikuje pojedine likove kao na primjer Hlapića, dok Crnog čovjeka sotonizira, a ostale likove polarizira. (Skok, 2007: 58)

Zalar kaže za Hlapića da je „Hlapić toliko neizmjereno dobar i čestit, toliko pun ljubavi i poštenja, toliko željan da čini dobro, da se više doimlje kao netko mitsko biće s drugog planeta nego kao zbiljski dječak.“ (Zalar, 1978: 18)

Tu je i razbojnik kojem autorica daje ime Crni čovjek za što Zalar tvrdi da je „bliže rekvizitariju bajke nego romansijerskoj onomastici.“ (Zalar, 1978: 19) Zalar smatra da „u naglašavanju elemenata bajke u djelu ima i nekih pretjerivanja,. Duško Car u jednom članku govori kako je Hlapićev „jedini svjesni čin odluka o bijeg“, što nije sasvim točno.“ (Zalar, 1978: 19). Hlapić se odlučuje na dobro kada spašava Grgu, kada pomaže seljanima u gašenju požara, kad pomaže Giti. Iako je Ivana Brlić-Mažuranić na početku Šegrta Hlapića svoje djelo nazvala pripoviješću, a ne pričom autorica Bošković Stulli te smatra da pišući Šegrta Hlapića autorica nije htjela pisati bajku no nesvjesno ju je napisala. (Majhut prema Bošković- Stulli, 2016: 105)

Iako postoji mnoštvo bajkovitih elemenata Maji Bošković Stulli ipak ostaje dovoljan broj onih koji zbog kojih zaključuje da djelo nije narodna bajka, ali s njom ima dodirnih točaka. (Skok ,2007: 59)

Osim elemenata specifičnih za bajku u djelu se javljaju i elementi drugih usmeno književnih oblika kao što su poslovice.

Vidimo i usmene epike- usporedbu Hlapića s Kraljevićem Markom. (Hranjec, 2004: 46)

Ivana Brlić-Mažuranić Hlapića kao junaka uvijek smješta u šaljivi kontekst želeći naglasiti da on nije junak bajke. (Skok, 2007: 59)

U radu Sanje Vrcić-Mataije *Prilog interpretaciji romana čudnovate zgode šegrta Hlapića* autorica donosi prikaz jednog od mogućih interpretacija romana *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* na učiteljskom studiju. Motiv interpretacije je bio dvojba da li je djelo *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* roman ili roman bajka. Tako je jedna skupina studenata dobila zadatak prepoznati bajkovite elemente u djelu, dok je druga skupina trebala prepoznati realistične elemente. Skupina koja je prepoznavala bajkovite elemente kao takve prepoznala je: bajkovit početak i završetak djela. Kao bajkovit element navode i odlazak glavnog junaka u svijet u kojem nailazi na brojne probleme, ali ih sve svladava i na kraju se vjenčava sa svojom odabranicom što čini kompoziciju bajke. Kao bajkovite elemente navode i polarizaciju likova na dobre i zle, javljanje simbolike broja sedam, prisutnost elemenata usmene predaje: vjerovanja u vukodlake, vještice te Hlapićevo uspoređivanje s Kraljevićem Markom. U djelu također nalazimo i razne podudarnosti, pronalaženja i razotkrivanja. (Vrcić-Mataija, 2005: 147-148)

Skupina koja je tražila u djelu realističke elemente kao takve navela je: autoričinu motivaciju iz stvarnog svijeta za pisanje romana(iz autobiografije su saznali da su stvarni ljudi potaknuli autoricu na pisanje ovog romana). Kao realistične elemente također su naveli: realističke opise, stvarna mjesta odvijanja radnje(selo, grad.),, realistične poslove koje obavljaju likovi. U djelu nema fantastičnih likova, preobrazbi. Studenti su također naveli da Hlapićevi postupci nisu nemogući te da roman sadrži pustolovinu, likove djece, družinu baš kao i dječji roman. (Vrcić-Mataija, 2005: 149) Također studenti su proučavali i pripovjedne tehnike.. Navode opise prostora, te razna mjesta događanja radnje te kratke realističke opise. Jezik i govor je u službi karakterizacije likova, te često nailaze na humor u djelu. Također navode dobre i zle likove te one koji doživljavaju preobrazbu.. Studenti otkrivaju da likovi formiraju određene skupine i to uglavnom suprotstavljene: bogati nasuprot siromašnima, djeca nasuprot odraslima... Na kraju rada studenti su izvukli zaključke iz djela, a to su da je dobro činiti dobro, te da se dobrotu nagrađuje, a zlo kažnjava. (Vrcić-Mataija, 2005: 149-156)

Autori Crnković i Težak djelo smatraju modernim dječjim romanom koji ima sve njegove elemente, a to su simpatičnog i vedrog junaka Hlapića i junakinju Gitu te ima zanimljivu radnju s elementima akcijskog romana. (Crnković, Težak 2002: 261) Skok navodi da je po svojoj formi šegrt Hlapić „autentičan dječji roman“ pak navodi da zbog tih elemenata akcije i avanture djelo Šegrt Hlapić može se svrstati u različite podvrste romana. (Skok, 2007: 59-83) Skok smatra da su obilježja romana pojedini događaji kao što su dječji bijeg, skitanja, gašenje požara.. Navodi i prostor, Cirkus koji je postao stereotipno mjesto radnje dječjih romana. (Skok, 2007: 49)

Hranjec navodi neke od elemenata u djelu po kojima se ono može smatrati dječjim romanom. Navodi tako autoričinu sklonost detaljnom opisivanju, realistično oblikovanje događaja npr. Sušenje sijena , opis sajma, gašenje požara. Autoričino realistično oblikovanje šegrta Hlapića kao i jednostavnost u pričanju priče te nizanje napetih i dinamičnih zgoda koje se događaju likovima. (Hranjec, 1998: 29)

Također djelo se zbog svojih sto stranica može smatrati realističnim romanom.

Roman odlikuje zanimljiva fabula, uzbudljiv zaplet te zanimljivi likovi.. No nigdje u djelu ne nalazimo točno gdje se i kada točno radnja odvija. Iz djela ne saznajemo točno vrijeme odvijanja radnje, nije određeno niti stoljeće nit desetljeće znamo samo da se radnja romana zbiva u nekom prošlom, ali malim čitateljima bliskom vremenu. Hlapić i Gita putuju stvarnim krajolikom, po prašnjavim cestama, livadama, poljima kukuruza. Iako nigdje nije navedeno točno mjesto radnje ove karakteristike su tipične za krajolik Slavoniji, susreću seljake s konjima, pastire.. Upravo ovi opisi ambijenta namijenjeni su da potaknu čitateljevu maštu.

Čudnovate zgrade šegrta Hlapića realistički je romana jer je temeljen na radnji kakva se može odvijati i u stvarnom životu. Događaji i pustolovine koje hrabri mali postolar Hlapić i djevojčica Gita zajedno prolaze nisu ni čudesni ni nemogući. Prostor u kojim se odvija radnja romana također je stvaran bez obzira što nije točno određeno ni navedeno o kojem se prostoru radi. Roman također sadržava niz realističkih opisa, likovi su stvarni (mljekarica, težak u polju, šegrt, majstor) , ne pojavljuju se fantastični likovi. Radnje koje likovi izvršavaju također su realne(rad sa obucom, rad u polju, rad u cirkusu, gašenje požara, krađa). Karakteristično za realistične romana je i prikaz djece u svim životnim situacijama kao i da se u realističnim dječjim romanima kao glavni likovi češće javljaju dječaci što je slučaj i sa samim Hlapićom.

Cijeli roman odražava autoričina etička načela o pravdi i domovini za koje se smatra da je preuzela iz djela svojega djeda Vladimira Mažuranića *Smrt Sail-age Čengića* (Hranjec , 1998: 26)

Česte su usporedbe *Čudnovatih zgoda šegrta Hlapića* s Košćevićevim *Sretnim kovačem*. Tako Crnković tvrdi da u fabuli *Sretnog kovača* ima velikih sličnosti sa *Pustolovinama šegrta Hlapića*. *Sretni kovač* tako po fabuli, ali i crtama glavnih likova podsjeća na Pustolovine šegrta Hlapića. Smatra da je najvjerojatnije autorica pri pisanju zapleta bila pod svjesnim ili nesvjesnim utjecaje Košćevićeve pripovijesti no umjetnička vrijednost njezinog djela s time nije narušena. Sličnost nalazi i u likovima Ivana i Marice te Hlapića i Gite. Ivan koji iako nije pravi šegrt sa sobom nosi kovački alat i tako zarađuje za život uspoređuje pravim šegrtom Hlapićem. U oba djela nalazimo motive nesretnih dječaka, bježanje iz kuće, putovanje po selima, pronalaženje otete kćerke svojih skrbnika, pustolovine, lopove. Tu su i likovi Despota i Mrkonje te Despotove dobre žene i dobre žene gospodara Mrkonje. Marica koja je oteta, a

kasnije pronađena iako nije opisan i dorađen lik kao lik Gite ima sličnosti s njezinim likom. Nailazimo i na sličnost Cigana i Crnog čovjeka.. Tu sličnost nalazi i u Ivanovim i Hlapićevim pustolovinama te nekim osobinama dvaju likova kao što s: dječakova dobrota, samosvijest... I sama poruka dvaju djela je slična da dobrota može pobijediti u zlu i surovu svijetu., Zbog izrazitih sličnosti u impostaciji radnje i likova bilo bi teško pretpostaviti da Ivana Brlić-Mažuranić nije poznavala Košćevićeva *Sretnog kovača* i da stvarajući Hlapića i Gitu nije krenula i od Ivana i Marice. (Crnković prema Zimi, 2011: 36-37)

Roman „*Čudnovate zgode šegrta Hlapića*“ možemo svrstati i u roman o siročetu. Već iz prve rečenice romana tako saznajemo da je Hlapić siročće. Glavni lik je prisiljen otići iz svojeg doma te krenuti na putovanje što je jedna od karakteristika romana o siročetu.. Nakon što majstor Mrkonja krivo optuži Hlapića odluči da mora pobjeći. Hlapić trpi veliki napor da ostvari svoj cilj. Hlapić tako putuje sedam dana. Junak uvijek putuje sam, ali mu se na tom putu može netko i pridružiti što je također karakteristika romana o siročetu. Također jedna od karakteristika navedenog romana je da i glavni junak mora zaslužiti svoju nagradu i primanje u dom. (Majhut, 2005: 114-145) Tako Hlapić mora obavljati razne poslove kako bi osigurao sebi i Giti prenoćište (krpa opanke, pomaže seljacima..) Samo kraj romana spaja pustolovni roman i roman o siročetu. Junak pustolovnog romana uspješnim rješavanjem zadatka zaslužuje povratak u zajednicu dok siročće dobiva dom u obitelji. (Zima, 2011: 38)

Junak romana o siročetu nema nikakvu sigurnost, a pomaže mu lik dobrotvora koji se uvijek pojavljuje u ovoj vrst romana. (Majhut, 2005: 181)

Hlapić na svojem putovanju iako mu se događaju problemi i nedaće ne gubi svoju dobrotu i poštenje.

„*Čudnovate zgode šegrta Hlapića*“ imaju elemente romana o siročetu, ali i elemente koji nam govore da on to ipak nije. Neki od elemenata o siročetu koje nalazimo u romanu su: Hlapić napušta majstorov dom čime se ostvaruje „ narativna situacija adekvatna romanu o siročetu.“ (Zima, 2011: 37)

No nailazimo i na elemente koji nam ukazuju da koji ukazuju da *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* to i nisu.

Tako Majhut navodi da „ siročće nema vjeru u sebe“. Hlapić vjeruje u sebe i svoje postupke.

U djelu šegrta Hlapić gospođa u ovom slučaju dobrotvor nudi Hlapiću svoj dom i želi ga posvojiti no Hlapić to odbija. „ Gospođa je usprkos svojoj ljupkoj pojavi zapravo samo konvencionalni lik dobrotvora koji se pojavio nenajavljen i u posljednji čas.“ (Majhut, 2005: 22) Hlapić na početku ovisi o odraslima (Majstoru Mrkonji) no bijegom od njega pokazuje vlastitu brigu za sebe i svoju snagu. „ Hlapićevim napuštanjem majstorova doma ostvaruje se

situacija adekvatna narativnoj strukturi Košćevićeva romana, odnosno romana o siročetu: samostalan dječji (muški) lik, koji je u vlastitom fizičkom uzdržavanju usmjeren isključivo na vlastitu snagu i sposobnosti, kreće se u prostoru i pokušava osigurati egzistenciju.“ (Zima, 2011: 37-38)

„ Hlapić je u romanu prevladao status siročeta, ali kritika kao da to nije htjela priznati romanu.“ (Crnković, Težak, 2002: 263)

7.1. LIKOVI U DJELU „ ČUDNOVATE ZGODE ŠEGRTA HLAPIĆA“

U djelu se javljaju likovi djece i odraslih kao i likovi životinja. Središnji lik djela je mali postolarski šegrt Hlapić oko čijeg bijega i pustolovina i odvija radnja dijela.

Ivana Brlić- Mažuranić oblikovala niz „ zaokruženih, impresivnih i prepoznatljivih likova“ te da oni ili su pokretači radnje ili sudjeluju u njoj. Podijelila ih je na glavne i sporedne likove. Likovi su uglavnom djeca, ali i odrasli i životinje, a sve likove međusobno povezuje fabula te je svakom od njih namijenjena određena uloga. (Skok, 2007: 63)

Uz glavne likove u romanu je i veći broj sporednih likova koji „ nisu posebice oblikovani kao individualizirani karakteri“ ali su ih obilježeni njihovi postupci. To su npr. Dječak Marko koji se brine za povjerene guske, stari mljekar koji svoje imanje ostavlja Hlapiću, košćar na sajmu koji pomaže Hlapiću i Giti , Prosjakinja Janja koja upozorava Hlapića na opasnost, Grgina i Markova majka. (Skok, 2007 : 67)

U romanu nailazimo i na odrasle ženske likove od koji su neki prikazani pasivnim kao što je lik Grgine majka čija je pasivnost u odnosu na njezinog sina naglašava njezinom bolešću i nepokretnošću. Aktivnim likom u odnosu na svojega sina prikazan je lik Markove majke koja je unutar obiteljskog kruga aktivna i uspijeva uzdržavati svoju obitelj, izvan njezinog konteksta je pasivna jer ovisi o tuđoj pomoći. Iako je ekonomski sigurna i samostalna to joj ne garantira fizičku sigurnost za nju i njezina sina. (Zima, 2011: 40)

U romanu vidimo i lik Grgine majke koja je za postelju vezana zbog bolesti. Ona je majka zlog sina čija se nedjela vide nakon što je tavan izgorio. Ona moli i blagoslivlja Hlapića. Hlapić od nje preuzima srebrnjake. Hlapić tako svojim nesebičnim djelovanje i pomaganjem Grginoj majci „ kapitalizira i osobnu dobrobit“. Dok mijenja Grgu promijeniti će i majstora Mrkonju. (Dujić, 2013: 10)

U *Čudnovatim zgodama šegrt Hlapića* dijete „ zadobiva centralnu ulogu“. Lik djeteta u ovom romanu pokreće radnju, on konstruira svoj identitet, aktivan je te se u pojedinim situacijama uspijeva izboriti za svoju samostalnost i neovisnost o odraslima. (Zima, 2011: 35). Hlapićevim

napuštanjem doma tako se „ostvaruje narativna situacija adekvatna romanu o siročetu“. Tako nailazimo na samostalan dječji (muški lik koji se uz pomoć vlastite snage i sposobnosti sam uspijeva uzdržavati. Njezin lik samostalno oblikuje svoj identitet, sam donosi i provodi odluke, te njegov put uklapanja u društvenu zajednicu. Hlapić odabire neizvjesnost putovanja i pustolovina te predstavlja autoričinu ideju da dječja književnost ne služi izgradnji lika već služi zabavi malih čitatelja. (Zima, 2011: 37-38).

Autorica je likove u djelu *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* oblikovala prema realnim likovima, ali ih je doradila svojom maštom. Stvaran predložak je tako pretvoren u književnu stvarnost „vjerno i gotovo potpuno.“ (Hranjec prema Jurdana, Petričević, 2015: 222)

Likove, mjesta i događaje u romanu *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* možemo promatrati i kao stvarne, ali i kao fiktivne u isto vrijeme. (Jurdana, Petrović 2015: 232)

Autorica je tako svojom maštom oblikovala likove, dodavala im detalje te oblikovala njihove sudbine, a iz stvarne životne građe kritički je i funkcionalno odabirala detalje. Tako autorica spominje u svojim pismima stvarne susrete s likovima koji su joj bili poticaj za stvaranje likova u djelu. (Skok prema Jurdana, Petrović, 2015: 222)

U romanu su prikazani i rodni odnosi između likova i to najčešće stereotipno. Tako dječak koji je intelektualno i fizički nadmoćniji preuzima odgovornost za djevojčicu koja je neodgovorna, lijena i razmažena. Djevojčica je u strukturi romana pasivan element dok je dječak aktivan element koji svojim intelektom i fizičkim sposobnostima pokazuje neupitnu nadmoć nad djevojčicom i njezinim osobinama. (Zima, 2011: 38) Taj odnos vidimo između Hlapića i Gite, ali je prisutan i kod odraslih likova što vidimo u odnosu majstora i majstorice. Njihov odnos se temelji na ženskoj pasivnosti, dok je muškarac aktivan i dominantan nad ženom.

Nailazimo tako na Hlapićevu percepciju djevojčica koja se temelji na prethodnim iskustvima sa djevojčicama. No njegova rodna percepcija se ne navodi i ne tematizira no on zaključuje kako nije lako sa djevojčicama. (Zima, 2011: 39)

Stereotipno oblikovanje likova prisutno je i u oblikovanju likova odraslih. Muškarci su tako prikazani kao aktivniji i dominantni, a žene podređene i pasivne. Tako su opisani i majstor i majstorica, a jedina ženska aktivnost prikazana u djelu je majstoričino potajno pomaganje Hlapiću.

ŠEGRT HLAPIĆ

Središnji lik ovoga romana je šegrt Hlapić, jedanaestogodišnji dječak koji se spominje u samom naslovu. Autorica ovim likom mijenja tradicionalnu predodžbu o dječjem liku. Joža Skok navodi da je Hlapić pokretač radnje, najoriginalniji i najvažniji lik u djelu. On odražava autoričine stavove o plemenitosti, hrabrosti, pobjedi dobra nad zlom. Hlapić je plod bogate autoričine mašte kojeg je okarakterizirala neobičnim vanjskim izgledom (zelene poderane hlače i crvena košulja), ali i psihičkim i etičkim svojstvima kao što su dobrota, maštovitost, sklonost radu. (Skok, 2007: 63-64) Detoni Dujmić navodi da je na početku djela Hlapić imao samo dvije funkcije a to su: da je lišen mitske snage, jer je opisan kao malen i veseo i mudrosti i vitalnosti koju će još morati steći. Autoričini likovi ponašaju se kao sudionici starog autoričinog žanra putnici su koji lutaju potaknuti nanesenom im nepravdom, tugom i radoznalošću te su podvrgnuti obredima sazrijevanja i odrastanja. (Detoni-Dujmić, 2011: 171) Hlapić kreće na put jer mu je nanesena nepravda od strane majstora Mrkonje te ide razgaziti čizmice koje su „pješačka potrepština, simbol odlaska iz djetinjstva u svijet odraslih.“ (Detoni-Dujmić, 2011: 171) Dječak Hlapić, maleni šegrt imao je vrlo teško djetinjstvo jer je ostao bez roditelja, ali usprkos tome on je dobar, hrabar, empatičan i plemenit. Na samom početku saznajemo da je Hlapić „malen kao lakat, veseo kao ptica, hrabar kao Kraljević Marko, mudar kao knjiga, a dobar kao sunce.“ (Brlić- Mažuranić, 1986: 11). Drugih opisa njegovog izgleda vanjskog izgleda u romanu ne nalazimo osim njegove šarene odjeće.. Pripovjedač ne objašnjava Hlapićevo podrijetlo te ono nije bitno u „u narativnoj strukturi“, pa tako ne znamo ništa o Hlapiću osim da nije imao oca i majku. (Zima, 2011: 40) Tek na kraju romana Hlapić osvješćuje pitanje vlastitog identiteta kada se pojavljuje pitanje da li da ostane postolarski šegrt ili da se obrazuje. (Zima, 2011: 40) Hlapić identitet stječe odrastanjem. U romanu se najviše opisuju njegove moralne odluke. Hlapić nije lik bez identiteta, a osobito je zanimljivo to konstruiranje identiteta. Njegova se „autonomnost ne dovodi u pitanje“. Hlapić identitet stječe odrastanjem. Hlapić je postavljen u odnosu fizičke ovisnosti o odraslima jer je postolarski šegrt zaposlen kod majstora Mrkonje i on mu pruža hranu i dom, no taj se odnos prekida kada Hlapić bježi od majstora Mrkonje. Hlapić sam uzdajući se u svoje sposobnosti pokušava osigurati sebi egzistenciju. Hlapić odbacuje jednostavno uklapanje u društvenu zajednicu i ugled koji mu ona nudi. On sam stvara svoj identitet. Pripovijedanje tako uvjetuje Hlapićev bijeg od majstora Mrkonje, a njegova samostalnost omogućuje „razvoj naracije i, na kraju, njegova sudbina razrješava na završetku naracije“. On želi očuvati naučene norme te je spreman zbog tih normi žrtvovati svoje vrijeme i fizičku sigurnost. To vidimo u promjerima kada Hlapić pomaže gasiti požar, putuje po noći sam.. Tako Hlapić svoju samostalnost upotrebljava za dobrobit zajednice. Tako dijete odnosno šegrt Hlapić u samoj fabuli ne donosi promjene nego promiče već postojeće kršćanske vrijednosti. No u ovom djelu lik Hlapića je izniman te je predstavljen kao

lik koji je bolji od likova odraslih. Lik Hlapića je oblikovan prema autoričnim uvjerenjima i idejama o tadašnjem društvu.

Hlapić je nositelj pozitivnih osobina kao što su : požrtvovnost, plemenitost, dobrota, a te su osobine važne u izgradnji „ utopijske zajednice“. (Zima, 2011: 36-43)

Likove u djelu *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* moguće je interpretirati kroz prizmu raznoliko oblikovanih poredbi u funkciji njihove tjelesne i psihološke karakterizacije. „Predmetno-pojmovni svijet koji je blizak dječjoj percepciji „pokriva nekoliko referencijalnih sustava“ pa tako imamo biljni svijet, životinjski svijet, predmetni svijet , usmeno književni svijet kao i bajkoviti svijet.. Tako autorica na samom početku lik Hlapića predstavlja kao junaka koji je drugačiji od ostalih dječjih likova. Nailazimo tako na usporedbu sa životinjskim svijetom- „ Veseo kao ptica“, predmetni svijet- „ Mudar kao ptica“, „ Dobar kao sunce“- prirodno pojavni svijet kao i usmeno književni svijet „ Hrabar kao kraljević Marko“. Svi ti referencijalni sustavi potvrđivati će se razvojem radnje sa cijelim nizom poredbi koje služe za tjelesnu i psihološku karakterizaciju likova. Tako o Hlapiću najviše saznajemo iz poredbi iz životinjskog svijeta koje su prikazane na humorističan način. Usporedba žabe, kao ne baš privlačne životinje sa Hlapićevom odjećom i bojom njegovih hlača predstavlja Hlapićev socijalni status, ali i Također autorica koristi usporedbe iz životinjskog svijeta da bi iskazala Hlapićevu spretnost-. Autorica također u opisu Hlapića koristi i poredbi iz predmetno- pojavnog svijeta- „Lak kao pero, perce“.. Poredbi iz predmetno- pojavnog svijeta imaju funkciju pozitivne karakterizacije Hlapića. Hlapićev karakter i vedar duh. Također je i Hlapićeva nesebična spremnost da pomogne drugima opisana kao usporedba djelovanja s predmetnim svijetom. Za održavanje pripovjedne dinamike autorica prepliće predmetni sa životinjskim i bajkovitim svijetom. Također vidimo usporedbu sa usmeno književnim svijetom kada autorica uspoređuje Hlapića sa kraljevićem Markom. Kao usporedbu sa usmeno književnim svijetom vidimo i spominjanje ognjenog maja s kojim se uspoređuje vitalnost konja. Usporedbe s elementima i likovima iz bajkovitog svijeta također nalazimo u dijelu (zelena sova se uspoređuje s vješticom. (Vrcić-Mataija, Pražić, 2015: 103-108)

Za razliku od vanjskog izgleda njegove moralne karakteristike više puta se naglašavaju u djelu. Glavne karakteristike koje krase Hlapića su: hrabrost, dobrota, poštenje i empatija. Zalar u svom djelu „ Povijest hrvatskog romana“ navodi: „ Hlapić je toliko neizmjereno dobar i čestit, toliko pun ljubavi i poštenja, toliko željan da čini dobro, da se više doimlje kao neko mitsko biće s drugog planeta nego kao zbiljski dječak.“ (Zalar, 1978: 18)

U djelu vidimo Hlapićevu empatiju i brigu za druge. Tako Hlapić na svom putu najprije susreće djevojčicu Gitu kojoj pomaže. Njih dvoje se susreću i Hlapić automatski preuzima ulogu njezinog zaštitnika.

U romanu vidimo Hlapićevu hrabrost kada mu crni čovjek ukrade čizmice. Zalar navodi kako autorica nastoji da Hlapić ne bude samo tipično dijete već da on svojim likom utjelovljuje dječju dobrotu kao i vjeru same autorice. (Zalar, 1978: 21)

U djelu je Hlapić opisan i okarakteriziran kao samostalan. Hlapić svoju slobodu smatra poželjnom, „interpretira je kao prostor fizičke i mentalne slobode“ a stječe je na težak način bijegom od majstora Mrkonje. Hlapić prihvaća fizički rad te tako na sebe preuzima teret fizičke neovisnosti o odraslima. (Zima, 2011: 38)

Hlapića možemo usporediti sa autoričinim Jaglencem iz *Priča iz davnine*. Zalar navodi da se Hlapiću i Jaglacu ne može dogoditi nikakvo zlo jer su oni dobri i nevini te nisu svjesni zlobe i pokvarenosti s kojom se susreću pa baš zbog toga uvijek na kraju izbjegnu pogibelj., (Zalar, 1978: 21)

Ovo djelo donosi drugačije tumačenje dječje slobode i Hlapić se smatra prvim dječjim likom kod kojega se uočavaju promjene predodžbe o djetetu i njegovoj samostalnosti. Dijete je samostalno i sposobno samo donositi odluke. On U romanu *Pustolovine šegrta Hlapića* dijete se prikazuje kao idealno i bezgrješno. (Zima, 2011: 38-43)

Hlapića možemo shvatiti i kao junaka pustolovnog romana, ali i kao siročće. Karakteristike junaka pustolovnog romana su njegova nadmoć nad čitateljem te njegova snaga i plemenitost, dok karakteristike siročćeta su njegovi lošiji položaj od implicitnog čitatelja jer Hlapić nema dom nego za njim traga. Sam završetak ujedinjuje karakteristike i pustolovnog romana i romana o siročćetu. Junak pustolovnog romana vraća se kući te mu zajednica mora odobriti uspjeh u pronalaženju izgubljene djevojčice, dok siročće na kraju dobiva svoj dom. (Zima, 2011: 38)

Postoje razna gledišta na sami lik Šegrta Hlapića. Tako Majhut navodi: „Šegrt Hlapić književni je lik čija su duhovna uporišta, motivacije djelovanja kao i osnovni doživljaji svijeta duboko konzervativni.“ (Majhut, 2016: 110).

U opisu šegrta Hlapića treba se dotaknuti i Hlapićeve religioznosti. Dubravka Zima utvrđuje kako je „kršćanska ideologija evidentna podloga pripovijedanja.“ (Majhut prema Zima, 2016: 110) Na nekoliko mjesta u dijelu spominju se motivi crkve, motiv križanja.

Hlapić ne može svoje osjećaje kao što su sreća, i radost drugačije doživjeti nego na onaj način koji je upoznao u crkvi. Hlapićevo vjerovanje nije dekorativne prirode te autorica prilikom opisivanja Hlapića ne navodi religioznost kao jednu od osobina već navodi njegov fizički izgled, a od karakternih crta njegovu mudrost i dobrotu. Hlapićevo čitavo biće prožima vjera te je on potpuno predan bogu. On sve svoje znanje i sva životna iskustva izvodi iz svoje vjere. (Majhut, 2016: 111)

Šegrt Hlapić je realističan lik kao i Gita te njihova realističnost nije toliko u njihovim akcijama, „nego u psihološko-etičkoj strukturi njihovih likova, u realnoj mogućnosti njihove

egzistencije.“ (Jurđana, Petrović, 2015: 225). Roman Pustolovine šegrta Hlapića autorica piše za svog nećaka Ristu pa tako fiktivne Hlapićeve zgrade često križa s pravim Ristinim zgradama. Ivana Brlić- Mažuranić se služi i realnim elementima koji ne pripadaju vremenu Hlapićeva nastanka nego vremenu kada je i sama autorica imala godine koje u romanu ima Hlapić. Tako doživljaji šegrta Hlapića dijelom odgovaraju autoričinim doživljajima iz djetinjstva. (Majhut prema Jurđana, Petrović, 2015: 227)

GITA

Drugi najznačajniji lik je lik djevojčice Gite .Gita je siročić koja dijeli sličnu sudbinu kao i Hlapić. Gita je cirkuska plesačica koju je vlasnik cirkusa ostavio u nekom selu.

„ Originalan je, životopisan lik djevojčice koji impresionira svojim privlačnim izgledom, svojim dinamičnim životom, također i svojom osebnom prirodom u rasponu između neustrašivosti i prirodnog straha, između spontane emotivnosti i povremene hirovitosti. „ (Skok, 2007: 66)

Ona je opisana kao djevojčica u plavoj haljinici, bijelim cipelicama sa zlatnom kopčom spuštene kose, sa papigom na ramenu. No tim opisom ne doznajemo ništa konkretno o izgledu lika kao i kod Hlapića ostavlja prostora čitatelju za njegovu imaginaciju. Iz romana doznajemo kako je krasi ljepota koju Hlapić odmah zamjećuje. Opisana je kao i mnoge druge djevojčice no jedino po čemu bi se u izgledu mogla isticati jest ozljeda na palcu ruke koju je dobila kao mala igrajući se nožem. Gita je razigrana i vesela djevojčica sa papigom na ramenu koja je simbol njezinog posla ali i prijatelj koji pokazuje djevojčičinu želju za prijateljstvom. (Skok, 2011: 65)

Kod Gite su također opisane njezine unutarnje osobine. Vesela je i razigrana, te sklona avanturama. I ona je avanturističkog duha kao i Hlapić, sklona je izazovima i opasnostima, te živi u svijetu mašte i igre. (Skok, 2007: 65-66) Često se prikazuje kao hirovita i razmažena, a ponekad i lijena. Ne voli obavljati cirkuske poslove. Bez obzira na to što je napuštena i siročić, ona ne tuguje nad svojom sudbinom već optimistično kreće u potragu za svojim cirkusom. Također, Gitu krasi tipične karakteristike djeteta, a to su zaigranost i maštovitost. Kroz razne situacije u koje ona i Hlapić ulaze autorica Giti dodjeljuje karakteristike kao što su: hrabrost, domišljatost. Hlapić i Gita su dva po karakteristikama naizgled suprotna lika; Hlapić je miran,

ozbiljan i vrijedan, dok je Gita pomalo lijena, nepredvidljiva i hirovita, no baš takva karakterizacija likova donosi dinamiku u romanu.

Gita je kao i Hlapić hrabra pa iako ima drugačije razloge od Hlapića i ona kreće na put. Gita je u romanu predstavljena kao neravnopravna Hlapiću.

U odnosu Hlapića i Gite vidljivi već spomenuti stereotipi odnosi. Gita je opisana kao pasivni element: lijena, neodgovorna, hirovita i razmažena. Opisana je i kao površna, neodgovorna, plašljiva te kao djevojčica koja brzo mijenja raspoloženja i mišljenja te je nedovoljno uporna. Gita se doista i pokazuje kao lik koji je neravnopravan liku Hlapića na svim područjima u kojima djeca mogu usporediti svoje sposobnosti. (Zima, 2011: 39) Nasuprot nekim možda njezinim negativnim karakteristikama vidimo i pozitivne karakteristike. Jedna od njih je i njezina odlučnost. Kada je gladna ona kaže da je gladna, kada je umorna ona od Hlapića zahtjeva da stanu i da se odmore. Njezin lik je tu da bi još više se pojačala ta Hlapićeva posebnost i da bi se još više istaknule njegove pozitivne karakteristike. Također i u razgovoru o činjenici da su oboje siročad Gita je prikazana kao slabiji spol. Ona tako iskreno priznaje Hlapiću kako bi ona voljela imati majku dok Hlapić ne žali za obitelji. Razlog tomu je možda što ipak Hlapić ima majstora mrkonju i majstoricu koji mu predstavljaju neki vid obitelji, dok Gita nema nikoga te živi i putuje s cirkusom.

Njezin lik oplemenjuje prijateljstvo sa cirkuskim konjem „Sokolom“ kao i sa Hlapićem s kojim prolazi i dobro i zlo. (Skok, 2007: 66)

Lik Gite kao i lik Hlapića ima svoj zbiljski kontekst. Naime autorica u pismu svojoj najstarijoj kćeri Nadi spominje sliku na kojoj se nalaze Hlapić sa Gitom i Nedu. Na temelju toga možemo tragati „za izvantekstualnim podacima koji bi mogli pokazati stvarnosnu dimenziju literarno stvorenog lika.“ (Jurdana, Petrović, 2015: 227)

Majhut smatra da je Gitin lik posuđen iz „druge pripovjedne strategije“ te je unesen u roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*. On smatra da lik sirote Gite nema nikakvu ulogu niti u epizodi bijega Hlapića od kuće niti u epizodi krađe čizmica, ali da njezin lik povezuje epizode u čvršću cjelinu. (Jurdana, Petrović prema Majhut, 2015: 227) Tako lik Gite možemo svrstati u kategoriju „likova spojnice“. (Jurdana, Petrović prema Hamon, 2015: 228) Ako smatramo da je Hlapić u realnom svijetu autoričin nećak Rista postavljaju se brojna pitanja tko je onda služio kao predložak iz stvarnoga života za lik Gite. Uočava se da je Ivanina kćer Zdenka u vrijeme nastanka romana imala trinaest godina i da je njezin stvarni lik mogla poslužiti kao ideja za nastanak lika Gite. (Jurdana, Petrović, 2015: 229)

LIK PSA BUNDAŠA

U samom djelu pojavljuju se likovi brojnih životinja, a najznačajniji su lik psa Bundaša i Gitine zelene papige.

Pas Bundaš vjerni je Hlapićev prijatelj te ga prati u njegovoj sedmodnevnoj pustolovini.

MAJSTORICA

Joža Skok za majstoricu navodi da je ona dobra, skromna i plemenita žena. Ona prihvaća ulogu patrijarhalne žene u kući pa tako se ne suprotstavlja stavovima svojega muža, majstora Mrkonje, ali ih ne odobrava. (Skok, 2007: 65)

Majstorica predstavlja pozitivan lik u djelu. Majstorica je dobra osoba te nije gruba kao majstor Mrkonja. Za razliku od majstora Mrkonje koji nije bio dobar prema Hlapići, majstorica je bila pažljiva i dobra.

Majstorici se dogodila velika nesreća, izgubila je djevojčicu, no taj događaj ju je potaknuo da postane još bolja.

Bila je suosjećajna i brižna te je uvijek mislila na Hlapića te mu je skivečki donosila kruh. Možemo reći da u djelu ona predstavlja lik majke Hlapiću. U djelu nailazimo samo na opisane karakterne osobine dok vanjski izgled majstorice nije opisan.

MAJSTOR MRKONJA

Majstor Mrkonja obilježen je upravo svojim imenom koje je opravdavalu njegov strašni izgled. Osim vanjskog izgleda okarakteriziran je i moralnim karakteristikama. Bio je zao i strašan, te jako nepravedan prema Hlapiću. Skok navodi da je majstor Mrkonja u svojoj kući autoritet šegrta Hlapiću i svojoj ženi. Šegrta drži kao svojeg podanika. On je patrijarhalni tip muškarca kojeg se žena boji te u strahu i tajnosti pomaže šegrta. (Skok, 2007: 64). Majstor Mrkonja je kao i majstorica doživio veliku tragediju kada mu je na sajmu oteta kći, ali za razliku od majstorice koja je nakon toga postala još bolja i suosjećajnija, majstor je postao hladan i grub.

MARKOVA MAJKA

Osim Gite, majstorice i Grgine majke u djelu se pojavljuje još jedan, ali sporedan ženski lik, lik Markove majke. Ona zajedno sa sinom živi u kući sa nacrtanom zvijezdom. Markova majka sama se brine za svojega sina i za razliku od Grgine bolesne majke aktivan je element, ali isto tako treba Hlapićevu pomoć te je izvan obiteljskog kruga pasivna. Ona iako uspijeva sam uzdržavati sebe i sina u teškim situacijama ipak je ovisna o muškoj pomoći. Iako je ekonomski stabilna (imaju krave i guske od kojih žive) ne uspijeva sebi i sinu osigurati fizičku sigurnosti. (Zima, 2011: 40)

GRGA

Lik Grge pripada izrazito negativnim, sporednim likovima u djelu. Grga je bahat, lijen čovjek koji se oglašuje na prijekore svoje majke. (Skok, 2011: 66) Nakon požara saznajemo da se na njegovom tavanu nalaze ukradene stvari pa tako i Hlapićeve čizmice.

8. PRIČE IZ DAVNINE

Priče iz davnina uz Čudnovate zgode Šegrta Hlapića svakako su jedno od najznačajnijih i najčitanijih autoričnih dijela. Autor Težak smatra da su Priče iz davnine najljepši poklon hrvatskom pripovjedaštvu. (Težak, 1991: 18) Izdane su 1916. i prevedene na brojne svjetske jezike. Mnogi poznavatelji književnosti pisali su i pričali o vrijednostima *Priča iz davnine* te su imali visoko mišljenje o njima. Autorica je svoje Priče iz davnine pisala za djecu, „ Pravu djecu“, a ne „ veliku djecu“. (Težak D., Težak S., 1997: 112)

Od samih početaka raspravljalo se o tome koliko su te priče vlastite, a koliko su to priče iz naroda koje je Ivana Brlić-Mažuranić ispričala na nešto drugačiji način isto kao što su to ispričala braća Grimm, H.C. Andersen i Božena Nemcova. No o tome da li su one zaista već postojeće narodne priče koje je autorica samo prepričala saznaje, iz njezinog pisma sinu. (Crnković, Težak, 2002: 265) No iako su se vodile brojne rasprave da li je autorica samo prepričala narodne priče čitatelj se čitajući autoričine misli o djelu i sam može uvjeriti da su sve priče plod autoričine mašte te da te priče po nekim elementima podsjećaju na narodne priče, ali su po svojoj etičnosti, licima i fabuli razlikuju od narodnih priča. (Crnković, Težak, 2002: 267).

Ivana Brlić-Mažuranić piše sinu da ideje za bajke nije preuzela iz slavenske mitologije, nego je samo dala svojim likovima imena iz slavenske mitologije i neke osnovne karakteristike likova. U pismu navodi da niti jedna tema, ideja i fabula njezinih bajki nije preuzeta iz slavenske mitologije i narodnih priča. (Zima, 2001: 97-98) No prema Maji Bošković- Stulli autorica nije preuzela samo imena likova i neke osnovne karakteristike te ona smatra da iako nema potpuno preuzetih prizora, da su mitološki elementi stopljeni u njezine bajke. Tako ona spominje Svarožića, Mokoš, Stribora, Zoru djevojku, djeda Neumijku, Domaće, Malik Tintilinića... Maja Bošković- Stulli zaključuje da veza između Priča iz davnina i narodne priče nije velika te da više postoji različitosti nego li sličnosti. Mašta Ivane Brlić-Mažuranić koja je bujnija od mašte u narodnim pričama, autoričina slobodna kompozicija koja za razliku od narodne priče ne prati uzročno-posljedični tijek, autoričino oblikovanje likova po njezinoj etičnosti i vjerskom svjetonazoru, te njihova preobrazba u skladu s time za razliku od nepromjenjivih veza među likovima u narodnoj priči. (Maja Bošković- Stulli prema Zima, 2001: 102) Iako u *Pričama iz davnine* nema preuzetih prizora iz narodne tradicije poticaji za te priče primljeni su iz narodnih priča i mitologije i ti poticaji su puno širi od samih likova i njihovih imena. Autorica gaji ljubav prema narodnoj priči i tradiciji te ni sama ne vidi kako se onda može potpuno odmaknuti od elemenata narodne priče pa su stručnjaci zaključili da u *Pričama iz davnine* ima više elemenata narodne bajke nego što to sama autorica želi priznati. (Crnković, Težak, 2002: 267) U bajkama Ivane Brlić-Mažuranić „na fabularnom i motivskom polju nema predvidljive i jednosmjerne stilizacije“. U Brličinoj bajkovitoj prozi neobičnim se djeluje na obično, kroz naraciju prepliće se mitska snaga, ali i njezina racionalna obradba, pa je ona zato „odgovorna“ i „hotimična“.

(Detoni-Dujmić, 1998: 170). No u ovom radu dotaknut ću se njezinih realističnih likova u bajkama *Priče iz davnine* kojih iako manje ima u ovom djelu. Tako nailazimo u *Šumi Striborovoj* na likove majke i sina, u bajci Ribar Palunko i njegova žena na Palunka i ženu, te sina Vlatka.

Iako bajke Ivane Brlić-Mažuranić često uspoređuju s Andersenovim bajkama, pa tako i *Priče iz davnine* često uspoređuju sa njegovim djelima, a ponajviše Malom sirenom, kod Andersena vidimo različite motive u bajkama, odsutnost podjele na dobro i zlo, romantičnu osjećajnost te sklonost za buntovnike dok kod Ivane Brlić-Mažuranić u svojim bajkama donosi smirenost, veliča dom svijet dijeli na dobro i zlo, njezini likovi najčešće se iz zlih na kraju puta preobraćaju u dobre. Tu podjelu na dobro i zlo, veličanje doma, likove koji nakon lutanja vraćaju se kući vidimo i u *Pričama iz davnine*. (Crnković, Težak, 2002: 269) Autoričine *Priče iz Davnine* nose snažne poruke. Tako u priči o Potjehu pouka je „kako je istina osnovna kvaliteta čovjeka“, u Palunku i njegovoj ženi naglašava se bit vjernosti, u *Šumi Striborovoj* naglašava se bit majčine

„ bezgranične i neegoistične“ ljubavi, u Jaglacu i Rutvici „, glorificira se nevinost“. (Šicel u Brlić-Mažuranić, 1970:17)

8.1. LIKOVI U *PRIČAMA IZ DAVNINE*

Pod utjecajem svoje snažne etike autorica oblikuje bogato ocrtane likove čiju vrijednost ne čine snaga i lukavstvo već prave vrijednosti kao što su poštenje, ljubav i osjećaj da si na pravom putu na kojem dobro pobjeđuje zlo. Autoričini se likovi nakon lutanja i pogrešaka na koje ih tjeraju zle sile prirode vraćaju na kraju u svoj dom. (Crnković, Težak, 2002: 268) Autorica je oblikovala originalne, raznolike likove od kojih neki pripadaju stvarnom, a neki fantastično-mitskom svijetu, no često se zna dogoditi da likovi iz realnog svijeta prijeđu u fantastične likove. Njezini likovi različite su dobi, spolova, a posebnu grupu likova predstavljaju likovi iz životinjskog svijeta koji aktivno sudjeluju u radnji priča. Likovi iz životinjskog svijeta međusobno se odnose kao razumna bića, ali ne pripadaju u potpunosti niti realnom niti fantastičnom svijetu. Životinje koje se javljaju u *Pričama iz davnine* su: vjeverica, orao, košuta, jelen, medvjedica, vuk, vučica, lastavica, krava i koza. Životinje imaju više ili manje antropomorfnih crta, no ne mogu se sasvim priključiti ni realnom ni fantastičnom svijetu. (Težak D., Težak S., 1997) Kod opisa tih likova autorica se koristi raznim postupcima književne karakterizacije pa tako koristi vanjski opis likova gdje autorica opisuje njihovu vanjštinu, kao i unutarnju karakterizaciju gdje opisuje njihovo psihološko i emotivno stanje. Svoje likove oblikuje dijalogom, postupcima i akcijama koje te likovi čine. (Skok, 2007: 111) Moguće ih je razvrstati na stvarne likove, fantastične likove te likove životinja koji mogu pripadati i jednom i drugom svijetu. Likove također možemo podijeliti prema etičkom kriteriju, tako na jednoj strani imamo pozitivne likove (Majku u *Šumi Striborovoj*, Palunkovu ženu, Vjest, Potjeha, Regoča, Kosjenku, Toporka, Neva Nevičicu, Oleh-bana, Jagora „Jaglenaca, Rutvicu...), na drugoj negativne likove (Poludnicu, zmija-djevojku, mlinar i mlinaricu..), no postoje i likovi koji iako zli na početku preobraćaju se te postaju dobri: Relja, sin u *Šumi Striborovoj*, ribar

Palunkio..) Tim postupkom prelaza nekih likova iz zle u dobre autorica dokida bajkovitu polarizaciju. (Hranjec, 2006: 61) Kod autorice pogreška ne izaziva automatsku osudu te kod nje pogreške nisu nepopravljive. Njezini likovi uviđaju pogreške i na kraju se popravljaju. Ivana Brlić-Mažuranić kod imenovanja likova neke likove imenuje po njihovom pripadanju obiteljskom krugu pa tako nailazimo na likove koji nemaju osobna imena već su nazvani jednostavno: majka, otac, dijete, djed, baka, sestra, bratec., dok neke naziva po njihovom položaju u društvu pa tako nailazimo u njezinim pričama na cara, kralja, župana, bana, kneginju, župančiče. Nekim od likova autorica daje osobna imena „kontaminirajući tako postupke narodne i umjetničke, autorske bajke.“ Također autorica kod imenovanja nekih likova spaja ime sa pripadnosti gore navedenim kategorijama, pa tako nailazimo na: ribara Palunka, brateca Jagleca, sestricu Rutvicu, župana Jurina, medvjedicu Medunku... Sve te likove na kraju možemo podijeliti po njihovim najbitnijim svojstvima na likove majki, očeva, maćeha, djece, djeda i baka, te likove junaka. A svi oni su uglavnom pripadnici realnog svijeta dok suprotno njima nailazimo i na irealne likove vila, divova, vještica, dobrih i zlih duhova... te posebna kategorija likova iz životinjskog svijeta. (Skok, 2007: 111-112) Realni likovi slični su kao i u tipičnoj bajci a to su djed, baka, susjedi, seljaci, mlinari, mlinarice, braća, sestre. Na realne likove utjecala je i narodna povijest pa tako osim careva i kraljeva nailazimo i na vladarske naslove koji su tipični za našu narodnu povijest a to su: knezovi, kneginje, župani, ban...) „Ozbiljna, vrijedna, pokorna i maštovita Palunkova žena.“ (Težak i Težak, 1997: 119-120) U djelu se izmjenjuju realni likovi sa likovima iz svijeta mašte, te ponekad realni likovi prelaze u fantastične likove. U Pričama iz davnine u borbi protiv zla pojavljuju se mnogi likovi pomagači kao što su knjeginje, riđa kozica, zmaj... Također neki od autoričinih likova su zadani i stalni no tijekom radnje doživljavaju promjene. Promjene tako doživljavaju ribar Palunko, bakin sin u Šumi Striborovoj, Marun i Ljutiša. Autoričini likovi djece kao što su djevojčica Rutvica, malo djetesce Jagor, bratec Jaglenac „svjedoče istinu da je kraljevstvo nebesko onima kojima su im nalik.“ Likovi njezine djece imaju čisto srce, iskreni su, imaju lijepi pogled, a njihova snaga se krije upravo u tome. (Pintarić, 2008: 185) Kod likova iz bajki pa tako i u ovom djelu česta pojava je pretvaranje. Pretvarati se u bajci mogu vile ili druga nadnaravna bića kako bi pomogli svome štićeniku, ali nailazimo i na pretvaranje zlih sila kako bi kažnjavale ili se osvetile. Osim pretvaranja u bajci nalazimo i na prerušavanje likova kako bi činili zlo ili pomagali drugim likovima. (Pintarić, 2008: 27)

Autor Joža Skok također navodi da je autoričin umjetnički svijet ostvaren u ravnoteži između fantastičnog i realnog te se u *Pričama iz davnine* realno pojavljuje kao protuteža autoričinoj mašti. Autorica navodi kako se čuda nalaze svagdje te ona mogu biti i dobra i loše, a likovi ih dobivaju prema zaslugi npr. Tako je majka u *Šumi Striborovoj* zajedno sa Domaćima dok

Potjeha opsjedaju Bjesovi. (Detoni-Dujmić, 1998: 170) U *Pričama iz davnine* samu radnju pokreću osjećaji likova. U *Šumi Striborovoj* radnju pokreće sinova lakovjnost i stidljivost, kod Palunka radnju pokreće njegova pohlepa, kod Kosjenke to je njezina znatiželja. U bajci „*Kako je Potjeh*“ tražio istinu radnju pokreće Potjehova istinoljublju, u „*Toporku i sedam župančića*“ to je županova čežnja, dok maćehina pohlepa pokreće radnju u „*Jagoru*“. Iznimku čini bajka „Bratec Jaglec i sestrice Rutvica u kojoj radnju ne pokreću osjećaji likova već radnju pokreću neprijatelji dobre kneginje. (Zima, 2001: 115) Likovi u ovim bajkama izvršitelji su zadaće koju im je autorica namijenila te su također nositelji određenih osobina. Tako Nevu Nevićicu karakterizira dobrota, dok je nasuprot njoj ohola carevna. Majka u *Šumi Striborovoj* predstavlja majčinsku ljubav, Palunkova žena također majčinsku ljubav i vjernost žene, Relja predstavlja junaštvo. Negativni likovi se preobražavaju u pozitivne u „obliku bajkovitog pročišćenja.“ Iako pomalo iracionalno zli se likovi pretvaraju u dobre pod utjecajem mitoloških likova pod čijim utjecajem djeluju ne fantastični likovi. Tako je Jagorov otac na kraju vidi svoju pogrešku uz pomoć fantastičnog poticaja. U *Šumi Striborovoj* zli sin se pokaje čim čarolije nestane, Ljutiša i Marun postaju dobri nakon što se oslobode od svojih bjesova. (Crnković, Težak, 2002: 117) Neke autoričine likove u *Pričama iz davnine* možemo povezati s likovima te njihovim imenima iz djela Afanasjeva, a neki od njih su: Svarožić, Mokoš, Stribor, Domaći.. Podrijetlo tih autoričinih likova možemo povezati sa slavenskom mitologijom.. Neki motivi i imena likova dolaze iz usmene književnosti. Imena pojedinih lica odabrana su iz bogatog mitološkog svijeta ili iz „beskrajnih prostora njezine imaginacija, imena kao što su Malik Tintilinić, i Lutonjica Toporko, Bjesomar i Svarožić, Potjeh i Palunko, Regoč i Kosjenka, Jaglac i Rutvica, pamte se kao iskre koje su potpaljivale našu maštu.“ (Šicel prema Brlić-Mažuranić, 1970: 112) Autorica među svojim realističkim likovima najviše ističe lik majki koje opisuje kao čuvarice ognjišta i obitelji. Tako nailazimo na lik majke u *Šumi Striborovoj* ,zatim lik pastirice Milojke koja je majka Jaglencu i Rutvici koja je također predstavljena kao brižna majka koja u ljubavi odgaja svoju djecu te ih uči da se međusobno pomažu i čuvaju. Lik brižne žene i majke koja od lakoumnog muža želi stvoriti razumna čovjeka i izvesti ga na pravi put. Ona je isto kao i majka u *Šumi Striborovoj* stavljena u iskušenje kada je se ukazivanjem sina pokušava odvratiti od cilja. No ona je svjesna svojega cilja te potiskuje svoje osjećaje. Česti su motivi majke koja se pojavljuje u većini priča. Likovi požrtvovnih majki u *Ribaru Palunku i njegovoj ženi* i *Šumi Striborovoj*, a dva puta se javlja kao motiv mrtve majke koja djecu čuva s onoga svijeta. (Grković-Janković prema Brlić-Mažuranić, 2004: 196)

8.1.1. KAKO JE POTJEH TRAŽIO ISTINU

Ova bajka vjerojatno je jedna od najtužnijih bajki u *Pričama iz davnine* jer glavni lik Potjeh iako pobjednik na kraju umire i tim činom otkupljuje grijeh svoje braće. U ovoj bajci vidimo da se ponekad moraju žrtvovati dobro pobijedilo zlo.. Kroz ovu proljetnu bajku“ autorica provlači i svoju „etiku srca“ (Težak D., Težak S., 1997: 134) Starac Vjest imao je tri unuka: Ljutišu, Maruna i Potjeha te ih je poslao da obiđu pčele u šumi. Kako je bila zima unuci su dozivali Svarožića koji im se ukazao kao sunčevo svjetlo. Svarožić im je pokazao bogatstvo i mudrost svijeta, ali im je rekao da ne ostavljaju svojega djeda do smrti. Zli duh Bjesomar koji je mrzio starca poslao je svoje bjesove da unuke odvraća od Svarožićeva savjeta. Radnju ove bajke započinje Potjeh koji kreće u potragu za istinom iako mu srce govori da nikako ne napušta svoj dom. (Skok, 2007: 79) Interpretacija iskupljenja motivirana je kršćanskom vjerom i uzdanjem u oprost. (Crnković, 2001: 121) Mjesto radnje ove bajke su šume, proplanci i čistine u vrijeme lipa i medovine. (Težak D., Težak S., 1997: 134) Likove u ovoj bajci teško je podijeliti na dobre i zle jer ako bismo dobrim likovima smatrali Potjeha, Vjesta, Svarožić, a zlim Maruna Ljutišu, Bjesomara i Bjesiće prišli bismo toj podjeli i problemu suviše jednostavno. Braća tako postaju dobra, a i Bjesići i nisu potpuno zli.

POTJEH

Potjeh je najmlađi od trojice unuka staroga Vjesta. On je dječak koji je najviše volio istinu. On je pravedan i dobar te iako je moralni pobjednik na kraju pogiba kao tragični junak. On lunja sa svojim bijesom po šumi i pokušava se sjetiti što mu je Svarožić rekao. (Težak D., Težak S., 1997: 134) Potjeh voli istinu i ne želi lagati djedu. On se nikako ne može dosjetiti istine i poruke koju mu je Svarožić rekao. On je uporan u traženju istine. U skladu sa religioznim vjerovanjem Potjeh kao nagradu za svoju dobrotu dobiva mjesto u Svarožićevu domu. (Težak D., Težak S., 1997: 138)

Potjeh je jako osjećajan te se teško odvaja od djeda. Kasnije na svojem putu često razmišlja i brine o svojem djedu. Pri svakoj pomisli na djeda zaboli ga srce te cijelo vrijeme razmišlja da se vrati djedu no ipak ostaje na svojem putu jer je istina važnija od svega.. On do istine ne dolazi sam nego mu pri tomu pomaže Svarožić. Također pokazuje i stid pred Svarožićem jer je ostavio djeda. Potjeh se djedu želi vratiti čist te se umivanjem htio očistiti od svojih grijeha no to nije bilo dovoljno za iskupljenje te na kraju on umire. Tako smrt pravednog brata na pravi put izvodi zalutalu braću. (Težak D., Težak S., 1997: 138)

8.1.2. RIBAR PALUNKO I NJEGOVA ŽENA

Radnja ove bajke smještena je u primorju. Smatra se jednom od najljepših autoričinih bajki. Morska obala i krš, more i morsko dno i otok Bujan, mjesto su radnje ove bajke. (Težak D., Težak S., 1997: 140) Ribar Palunko i njegova žena priča je o žrtvovanju, te o ljubavi i vjernosti. (Zima, 2001: 120) I u ovom djelu autorica ističe ljubav, požrtvovnost i vjeru te da dobro na kraju pobjeđuje zlo. U ovoj bajci nailazimo na likove čija su imena preuzeta iz slavenske mitologije kao što su Zora djevojka, Kamen Alatir, Zmija Orijaška, Zlatna pčela..., ali i likove iz hrvatske narodne predaje kao i predaje slavenskih naroda pa tako se spominju Morske Djevice te Kralj morski. No nalazimo i realistične likove. Radnju bajke pokreće Palunko, nezadovoljan čovjek koji ne shvaća prave vrijednosti doma i obiteljskog života, te kroz bajku pratimo njegovo emotivno sazrijevanje. Uz njega se pojavljuje i njegova žena kao prototip vjerne žene koja ne odustaje od traženja svojega sina i vraćanja Palunka na pravi put. Po ljubavi žene i njezinoj borbi za obitelj i dom ova bajka podsjeća na Šumu Striborovu. (Težak D., Težak S., 197: 140)

PALUNKO

Lik Palunka u ovoj bajci sličan je liku sina u *Šumi Striborovoj*. On za razliku od sina u *Šumi Striborovoj* koji radnju priče započinje s time da ne znajući u kuću dovodi zlo, Palunko radnju ove bajke započinje dobrim djelom za koje biva nagrađen dobrom ženom koju dovodi kući. Palunko zaveden žudnjom postaje zao i nepravedan te srlja iz jedne propasti u drugu te svojim ponašanjem rastužuje svoju ženu. (Težak D., Težak S., 1997: 140) Palunko je siromašni ribar, sanjar koji je nezadovoljan svojim životom te traži sreću na pogrešnim mjestima. Kada je saznao da na svijetu ima bogatih ljudi, a koji za to bogatstvo ne moraju raditi on odlučuje tri dana ne loviti ribu. Zato i moli Zoru djevojku da mu pomogne. On ne shvaća da su najveće vrijednosti doma i obitelj, već traga za zlatom, novcem i raskoši. Zbog pohlepe gubi ženu i dijete. Kada je izgubio sina on ne traži Zoru djevojku da mu pomogne pronaći sina već i dalje traga za bogatstvom i raskoši. Lik ribara Palunka prikazuje neodgovornog, lakoumnog oca koji ne vidi ljepotu obiteljskog života i očinstva, ali na svojem putu dolazi do spoznaje o sreći koju mu pružaju obitelj i dijete. Željan je za raskošnim i lagodnim životom. (Težak D., Težak S., 1997: 142) Palunko je predstavnik velikog broja ljudi nezadovoljnih svojim životom pa

pokušavaju pobjeći iz svojeg začaranog kruga kojeg čini težak rad, loša bijedna hrana i nikakav užitak. (Težak D., Težak S., 1997: 142)

Kada ostvari svoj cilj stekavši milost kod zore djevojke Palunko ne shvaća vrijednost njezinog dara. On ne shvaća da je sva ljepota u skladnom životu i ljubavi ljudi koji se vole, a ne u raskoši i obilju. (Težak D., Težak S., 1997: 143)

Palunko je kao muž i otac realan lik, ali to prestaje biti kada odlazi pod more i dolazi u odaje kralja morskog. U liku Palunka vidimo pretvaranje iz realističnog u fantastično i obrnuto kada se Palunko vraća svojem sinu i ženi.

PALUNKOVA ŽENA

Žena je predstavljena kao požrtvovna i vjerna žena koja je vjerovala u Palunka i svoju obitelj. Kroz čitavu bajku se ne spominje njezino ime.. Nakon što je ostala bez sina i muža gubi moć govora, ona ne kuka niti plače, ali je na rubu očajja te često razmišlja o samoubojstvu. Ona tako duh svoje umrle majke pita što joj je činiti te prema majčinom naputku sve teške zadatke vjerno izvršava. Odlazi tražiti muža, hrabro luta morem, ne boji se ni ne odustaje ni pred strašnim nemanima. Ne polakomljuje se za zlatom i biserima odriče se čak i vode koja bi joj vratila govor samo da bi pomogla mužu. Ona razborito savjetuje svojeg muža te iako on tvrdoglavo ustraje u svojoj nakani ona mu ostaje vjerna i poslušna. (Težak D., Težak S., 1997: 140-141) Kada majka pronade sina majčini su osjećaji prepleteni i radost i bolom. Ona spoznaje da joj je sin blizu, a ipak daleko. (Pintarić, 2008: 187) Palunkova žena ponovno ujedinjuje razbijenu obitelj i vraća u njihov dom. (Težak D., Težak S., 1997: 140) Palunkova žena se može usporediti sa likom majke u šumi Striborovoj. Obje su snažne žene koje se bore za očuvanje svojega doma.

8.1.3. ŠUMA STRIBOROVA

Šuma Striborova nalikuje na neke narodne priče iako ne postoji „neposredna podloga za ovu priču“. Tako autorica preuzima neke elemente karakteristične za narodnu priču pa tu nalazimo guju djevojku, začaranu šumu, Stribora, Malik Tintilinića, broj tri, kućne duhove Domaće, borbu između zla i dobra te „stil izgrađen na podlozi najljepšeg jezika narodne priče i pjesme.“ (Crnković, Težak, 2002: 269) Radnja ove bajke započinje kada sin kući staroj majci dovede zlu ženu koja je prije bila zmija. Zla snaha često se sukobljava sa njegovom starom majkom te u

sukobima najčešće pobjeđuje. No jednoga dana majka uz pomoć kućnih duhova Domaćih pobjeđuje zlu snahu i izvodi sina na pravi put. (Crnković, Težak, 2002: 269) Realistične likove koje nalazimo u ovoj bajci su lik sina, lik majke, te lik snahe.. U *Šumi Striborovoj* za razliku od narodne priče opisi nisu široki, no ima ih dosta te pridonose ljepoti priče, fabula je skladna i bogata iznenađenjima, te se osjeća savršen sklad između likova i prizora. Likovi su psihološki motivirani te im to daje novu dimenziju kakvu ne nalazimo u narodnim pričama. Svaki postupak likova etički je prožet. (Crnković, Težak, 2002: 269)

SIN

Iako je glavno lice majka ipak u središtu priče je sin, koji je mlad i snažan te s kojim radnja ove bajke počinje i završava. Na početku bajke ga upoznajemo kao neiskusnog mladića.

(Crnković, Težak, 2002: 270) Skok navodi da je sin stidljiv i plašljiv te kad ga guja koja se pretvorila u lijepu djevojku pita može li je povesti sa sobom kući i oženiti on bez pogovora pristaje te je vodi kući gdje živi sa svojom starom majkom kojoj je do sada bio dobar i poslušan sin. (Skok, 2007:84)

Sin je neiskus, lakovjerman i pomalo budalast pa tako kući odvodi djevojku koju i ne zna. On je stidljiv pa se ne usuđuje odbiti zahtjev guje djevojke. Također je i lakomislen te se brzo da zavarati njezinom ljepotom. Brzo se priklanja ženi i brzo počinje mrziti svoju majku. Vrlo je i povodljiv te sve sluša zlu ženu i povodi se njezinim zlim ponašanje. Pa tako i on odobrava teške zadatke koje zločesta snaha daje njegovoj staroj majci. Lik sina autorica predstavlja kao lik slabića. On se se priklanja jačemu u ovom slučaju ženi. Pod njezinim utjecajem, on ne vidi svoje greške i svoje postupno propadanje te dopušta vrijeđanje svoje majke te je i sam tjera iz kuće. Na kraju dolazi do točke moralnog propadanja kada ili se mora izdignuti iz propasti ili totalno propasti. Sada više sin nije neiskus, život ga je naučio puno toga te se on počinje kajati i iskupljivati majci. (Crnković, Težak, 2002. 271)

Sina ne možemo okarakterizirati samo kao zla ili dobra jer je kroz život i radnju priče i jedno i drugo. Iako je na početku stidljiv i lakovjerman momak koji se daje zavarati ljepotom te je prema majci grub u njemu postoji i zrno dobrote te iako je kukavica i ne može se i ne želi suprotstaviti ženi, on na razne načine navodi ženu da pođe za majkom kada je ona u nevolji. Prolazi dugi put sazrijevanja te proživljava i uspone i padove te na kraju nasljeđuje dom i obitelj te nastavlja tradiciju. (Crnković, Težak, 2002: 271)

Sin se kaje, a kao nagradu za to prilazi mu dobra djevojka sa triješčem koja mu postaje ženom.

MAJKA

Snaga majčinske neupitne ljubavi glavni je motiv čitave bajke. Joža Skok navodi kako je *Šuma Striborova* „poema majčinskoj ljubavi“. (Skok, 2007: 12) Majka koja kao i sin i snaha nemaju imena u djelu se često naziva i bakom zbog svoje dobi. Ona ima ulogu čuvarice doma i ulogu majke te proživljava dramu zbog tih svoji uloga. Često strahuje da nije dobro obavila svoju majčinsku dužnost jer ne uspijeva sina odvratiti od njegovih krivih životnih poteza. Ona se bori za svojega sina i uvijek je u toj borbi nazočna njezina osjećajnost. Odriče povratka u mladost radi sina kojega nikad više ne bi vidjela. Majka je u priči samo dva puta zaboravila i otela se ozbiljnosti i dužnostima majke u trenutku kada sa domaćima vodi kolo i kada joj je Stribor ponudio povratak u rodno selo a ona pritrčala ogradi toga sela. Zaustavljaju je majčinski osjećaji i osjećaji majčinih dužnosti prema sinu. Majka je kroz čitavu priču i majka i žena te simbol doma i domovine, ona je u svim postupcima „nositelj jednog etičkog kodeksa“. (Crnković, Težak, 2002: 272) Majka je čuvarica doma i ognjišta, „stožer najčistije majčinske ljubavi“ (Težak D., Težak S., 1997: 122) Ivana Brlić- Mažuranić u ovoj priči majku je predstavila kao čuvaricu doma i obitelji, majku koja je u stanju pretrpjeti svo zlo i iskušenja kako bi sačuvala svojeg sina. Ona je požrtvovna, strpljiva i razumna žena te u njezinom liku autorica prikazala je snagu majčinske ljubavi koja može pobijediti sve zle sile. Ona se suprotstavlja snahi ne zbog ljubomore što sin sluša snahu, nego iz spoznaje da je sin žrtva zle žene. (Skok, 2007: 112) No majka ipak nije „sasvim plošno nacrtan simbol dobrote i majčinske ljubavi.“ Ona je lukava te uspijeva zavarati snahu kada ona čuje buku Domaćih. (Težak D., Težak S., 1997: 123) Petar Šegedin smatra čin žene majke antifautovskim motivom. Majka je okarakterizirana i kao vrlo religiozna osoba ona loše osobine svojega sina skriva pred susjedima a hoće da ih sakrije i pred bogom. (Težak D., Težak S., 1997: 122)

8.1.4. *BRATAC JAGLENAC I SESTRICA RUTVICA*

Prema autorima D. Težak i S. Težak ovo djelo najviše će biti zanimljivo i uzbuđljivo dječacima između devet i dvanaest godina. Ona će ih osvojiti svojom fantastikom, napetošću, nizom obrata i akcijom. (Težak D., Težak S., 1997: 156)

Bratec Jaglenac i sestrice Rutvica najduža je bajka u zbirci. Ona govori o dvoje siročadi koji su zbog ljudske nebrige ostali sami da se brinu o sebi. Radnja ove bajke započinje kada su neprijatelji osvojili grad a dobra kneginja je morala pobjeći sa svojim sinom ispod strašne

planine gdje su se nalazile vještice, zmajevi i vile. Podno planine živjela je pastirica Milojka koju je kneginja zamolila da joj sačuva zlatni pojas i knežev križić. Pastirica Milojka nije se htjela udati za bogate prosce za koje je smatrala da se žele domoći njezinoga blaga nego se udala za siromašna i skromnog mladića. Zajedno su imali dvoje djece: Rutvicu i Jaglenaca. Živjeli su u siromaštvu no Milojka nije htjela založiti povjereno blago. Ubrzo joj umire muž, a nakon njega se i ona razboljeva te prije svoje smrti djevojčicu Rutvicu daruje pojasom, a križićem sina Jaglenca. (Skok, 2007: 86) Iako nije navedeno smatra se da se radnja ove autoričine bajke odvija na planini Klek pokraj Ogulina koji je autoričino rodno mjesto.. Vremenski je radnja smještena u vrijeme kada kršćanstvo nadvladava pogansku vjeru u demone i vile, no ipak u nekim dijelovima se to vjerovanje zadržalo.

Realistični likovi koje susrećemo u ovoj bajci su : bratec Jaglenac, njegova sestra Rutvica i knez Relja.

JAGLENAC

Jaglenac je maleni dječak kojemu iz priče ne saznajemo točno godine, ali se navodi da je tek naučio govoriti. Zajedno sa sestrom Rutvicom ostaje bez svoje majke. On je dobroćudan, naivan i nevin te srce iz jedne opasnosti u drugu. U sebi nema mržnje te se povodi za svima. (Težak D., Težak S., 1997: 156)

RUTVICA

Rutvica je dobra i nevinna djevojčica. Ona veoma voli svog mlađeg brata te je preuzela ulogu majke. Ona je starija i pozna zakone prirode te strahuje da će njezin brat kada dođe zima ostati gladan. Ona za brata brine, hrani ga i umiva.

RELJA

Relja je prototip snage i junaštva. (Zima, 2001: 116) Dječjoj nevinosti u likovima Rutvice i Jaglenca autorica suprotstavlja lik kneževića Relje. On doživljava etičku preobrazbu iz pakosnog u dobrog čovjeka. Njegova ćud tako postaje s vremenom sve plemenitija i mirnija. (Skok, 2007: 38) On je je junak ponosan i osjetljiv. Relja se kroz priču mijenja te kako priča ide svome kraju on doživljava preobraćenje te on postaje sve veći pristaša ne nasilja. Relja

smatra da je jedini otpor zlu, sila u koju se pouzdaje. (Težak D., Težak S., 1997: 157) Relja pokazuje hrabrost i odvažnost u traženju izgubljene kneževine.

Njegovo smirivanje „motivirani su isključivo stiliziranom pripovjednom logikom.“ (Zima, 2001: 117) Ime Relja potječe iz naše narodne pjesme o junaku Relji koji je predstavljen većim junakom od kraljevića Marka. (Težak D., Težak S., 1997: 157) Na Kitež- planini Relja se preobraćuje te spašava brateca Jaglenca i sestricu Rutvicu te u toj situaciji pokazuje svoju mudrost i samilost. (Skok, 2007)

MILOJKA

Milojka je majka po svojem karakteru također slična majci iz *Šume Striborove*. Ona se brine za svoju djecu te ih odgaja u ljubavi i poštenju te za svoga života usađuje u svijest prave ljudske vrijednosti: poštivanje i uzajamnu brigu. (Skok, 2007) Milojka umire na početku priče no njezinim likom prožeta je sudbina njezine djece. Milojka krasi dobrotu, vjernost i poštenje. Milojku kao i majku u *Šumi Striborovoj* karakterizira etičnost, upornost i spremnost na žrtvu. (Skok, 2007)

ŽIVOTINJE

U ovoj priči nailazimo i na likove životinja koji su realno prikazani. Orao Klikun, Medunka i Bukač pokušavaju zastrašiti djecu te im uzeti križić i pojas.

8.1.5. *SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA*

U ovom djelu o stoljetnim šumama, gajevima i ravninama, nailazimo na sukob dobra i zla. Autorica taj sukob razrješava na svoj etički način ističući kako se ne pobjeđuje zlo silom, već se pobjeđuje dobrotom i nevinošću. Neva Nevičica čini dobro Sunčevoj dadilji te biva nagrađena tako što postaje nevjestom mladoga Sunca. (Težak D., Težak S., 1997: 153)

Realistični likovi koje nalazimo u ovoj bajci su likovi mlinara i mlinarice te Neve Nevičice .

MLINAR I MLINARICA

Mlinar i mlinarica predstavljeni su još na početku bajke kao ljudi tvrda srca, koristoljubiviji koji imućnim ljudima nisu naplaćivali meljenje brašna, a od siromašnih su uzimali dvostruko: Mlinar i mlinarica su se dodvoravali prema jačima, a bili su nemilosrdni prema slabijima. Autorica ovaj čin smatra općom pojavom u ljudskom društvu koju oštro kritizira. Mlinar i mlinarica tako su ljubomorni i na vlastitu kćer. (Težak D., Težak S., 1997: 153)

Karakter mlinara i mlinarice uočavamo još na početku kada oni odbijaju samljeti žito siromašnoj starici.

NEVA NEVIČICA

Neva Nevičica bila je lijepa, dobra i skromna djevojčica. Ona se ne smatra dostojnom Oleha bana koji je želi oženiti. Ona je dobra i neobična te se ne boji Mokoši i ne misli na opasnosti koje joj prijete nego tajno daje ključeve Oleh banu. (Težak D., Težak S., 1988: 154)

OLEH BAN

Oleh ban je lijep, junačan, ali siromašan ban, junak narodne pjesme. On dolazi u nekićenoj odori, na ističe se po bogatoj perjanici raskošnijoj nego kod drugih junaka. Konjušara nema već mu konja pridržava siročće. (Težak D., Težak S., 1997: 154)

8.1.6. JAGOR

U središtu radnje ove bajke je nejakom djetesce Jagor koji postaje siročćetom nakon što je izgubio majku. Otac kao što često nalazimo u bajkama, nije brinuo za svojega sina već se oženio zlom ženom koja je mrzila njegovo djetesce. Sirotom djetetu pomažu kravica, koza i duh Bagan kojeg je javorov djed upleo u snop pšenice da čuva životinje i staju. (Pintarić, 2008: 182)

Realistični likovi koje nalazimo u ovoj bajci su: djetesce Jagor i njegovog oca. Maćehi se u ovoj bajci suprotstavlja pastorak Jagor. Jagor je slabiji od maćeha, no on u ovoj borbi sudjeluje dobrotom srca, a ne snagom. (Težak D., Težak S., 1997: 146)

Jagor se poput Jaglenca u vješticinoj jazbini nije ničega bojao. (Pintarić, 2008: 182)

OTAC

Jagorov otac nije bio zla srca, ali je bio slabić koji se nije suprotstavljao zloj ženi. On na početku služi zlu no na kraju se vraća dobru svojom zaslugom, ali i zaslugom Baganovom. Njegov preobražaj psihološki je vrlo dobro prikazan. (Težak D., Težak S., 1997: 148)

Dok spašava sina on nastrada ne samo kako bi se iskupio za svoje grijehe, nego od tuge zaboravlja na čaroliju koja bi mu pomogla da ga spasi od žege. (Težak D., Težak S., 1997: 148)

9. JAŠA DALMATIN POTKRALJ GUDŽERATA

Roman „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“, Ivana Brlić-Mažuranić objavljuje 20. rujna 1938. dan prije svoje smrti. On se smatra prvim dječjim povijesnim romanom. No u Hrvatskoj dječji povijesni roman javlja se i ranije pojavom *Štitonoše* prvog hrvatskog povijesnog romana za mlade, autora Ljudevita Vukotinovića. (Majhut, 2010: 47) Zima navodi da je roman „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“, začetnik romanesknog žanra u nacionalnoj književnosti.“ (Zima, 2001: 84) Zima ga također svrstava i u adolescentski roman. (Zima, 2013: 53). Autori Crnković i Težak u svom dijelu „*Povijest hrvatske književnosti*“ navode da autorica na samom kraju svog života piše povijesno- pustolovni roman., djelo čiji je žanr još nedovoljno shvaćen. (Crnković, Težak, 2002: 277)

Stjepan Hranjec govori o njemu kao realističnom romanu, a tematski ga svrstava u pustolovno povijesne romane. (Hranjec, 2006: 88) „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“ dječji je (povijesni) roman upravo po stilizaciji, primjenjivosti povijesti, po „dječjoj povijesnoj fikciji“, jer samo takva povijest izaziva zanimanje u mladim čitatelja.“ (Hranjec, 2004: 38). Hranjec također navodi da *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata* predstavlja novost. On je roman, u kojemu je glavni lik romana povijesna osoba. Glavni lik je postavljen „hlapićevski“ postavljen, on je hrabar i mudar. Na svom putu svladava sve zapreke te dospijeva do visokog položaja. (Hranjec, 2006: 87-87) „U gradnji toga djela Ivana Brlić-Mažuranić koristi se poetičnim elementima bajke.“ (Hranjec, 2006: 62) Brešić navodi „Jaša Dalmatin prestaje biti anomalija u književnom postupku pustolovno-povijesnog romana i postaje logičan nastavak započetog niza povijesnih likova-graditelja.“ (Brešić, 2010: 456).

Povijesni roman novi je žanr u autoričinom književno opusu. Ona kao i Šenoa piše povijesni roman tako da vjerno rekonstruira događaje iz povijesti te priču oblikuje oko stvarnog povijesnog lika. Radnja romana se odvija u petnaestom i šesnaestom stoljeću. (Hranjec, 2004: 36)

„Roman je građen paralelnom kompozicijom“. Autorica usporedno prati sudbinu Jaše i Mirjam, a svako poglavlje je zaokružena cjelina. (Hranjec, 2004: 37)

Kao i u romanu „*Čudnovate zgode šegrta Hlapića*“ i ovdje se isprepliću dva karakteristična modela ranih hrvatskih romana, a to su roman o siročetu i pustolovni roman. Jaša je junak pustolovnog romana, te izvršava svoju zadaću, ali je i siročić kojem društvena zajednica neće odobriti izvršenu zadaću. On je napustio društvenu zajednicu te mora stvoriti doma kao „nužan konvencionalni završetak romana o siročetu.“ (Zima, 2011: 61)

Ivana Brlić-Mažuranić roman je počela pisati nakon smrti svojeg oca Vladimira Mažuranića a objavljuje ga 1937. godinu dana prije svoje smrti. Autorica roman piše prema očevoj povijesnoj studiji „*Melek Jaša Dubrovčanin u Indiji godine 1480- 1528 i njegovi prethodnici u Islamu prije deset stoljeća*“ o kojoj razgovaraju. Ta studija sadržavala je oko 200 tiskanih stranica, a napisana je na temelju povijesnih vrela. Ona tako povijesnu temu prilagođava pripovjednoj strukturi romana. Autorica iz očeve studije preuzima stvarne činjenice te ih koristi u svojem pripovijedanju. Vladimir Mažuranić u svojoj studiji dokazuje da je potkralj Gudžerata, Melek Az ustvari Jakov Dubrovčanin, naš čovjek. (Horvatić, 1994: 192) I Hranjec piše o tome kako je Jaša Dalmatin mladić iz Dubrovnika ili njegove okolice koji je odveden u tursko roblje te prodan kao rob u Carigrad. Na kraju dospijeva do Indije gdje postaje namjesnik sultana u Indijskoj pokrajini Gudžeratu. Vladimir Mažuranić je studijom htio dokazati da je „*Melek Az* (melek= vladarski naslov u nekim muslimanskim državama) bio podrijetlom iz Hrvatske, iz Dubrovnika (ili njegove bliže okolice), a ne iz južne Rusije kako su neki drugi znanstvenici uporno dokazivali.“ (Hranjec, 2004: 87) Lik Jaše Dalmatina u autoričinom djelu tako je stvaran lik koji je živio na prijelazu iz petnaestog na šesnaesto stoljeće. Lik Jaše Dalmatina predstavlja tužnu sudbinu hrvatskog naroda kroz više stoljeća. Turci su tako uzimali hrvatsku djecu i odgajali ih u svome duhu. Takvu tužnu sudbinu dijelio je i Jaša. On je asimiliran jezikom i držanjem ali nikad nije zaboravio svoje hrvatske korijene. Jaši je pod kožu ušiven mali križić koji on dodiruje u teškim situacijama. (Hranjec, 2004: 37) Autorica radnju romana preuzima iz riznice narodne povijesti te se u postupcima protagonista očituju osobine hrvatskog čovjeka i „*sudbinski tijekovi njegove historij*.“ (Crnković, Težak, 2002: 277) Roman se sastoji od tri dijela, dvaju dovršenih i jednog nedovršenog te zaključka koji nalikuje na nacrt.

Jaša prolazi kroz razne neprilike i sudbine, no svojom mudrošću i hrabrošću svladava sve prepreke.

Kroz cijeli roman protežu se autoričino domoljublje i rodoljublje. Ljubav prema domovini iskazuje poukama likova Jaše, Viška, Mirjam te i eksplicitnom autorovom poukom.. „*Tako, eto, u spoju domoljublja i usmene, narodne pjesme nastaju djela nacionalnog značenja; Ivana je eto na krilima mašte otišla čak u egzotičnu Indiju da bi s Jašom Dalmatinom posvjedočila tu činjenicu.*“ (Hranjec, 2004: 37-38) Također se u romanu protežu odgojne vrijednosti kao što su: vjera,, pobožnost, sloboda, obiteljske vrijednosti, marljivost, mudrost...Roman je poučan i

s time ostvaruje glavno načelo književnosti. Zadatak romana je da hrvatski junaci svojim podvizima jačaju domoljublje. (Hranjec, 2004: 38)

Ivana Brlić. Mažuranić i prije pisanja romana „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“ skuplja slučajno i nesvjesno građu za nešto čemu je uvijek naginjala- temi Istoka.“ (Brešić, 2010: 461) Tako je autorica napisala dvije bajke: „Priča o sultanu Abdali“ i „Trgovac Nav“ čija je radnja bila smještena na dalekom istoku. U djelu autorica ističe svoj pogled na Bliski istok, Ona smatra da je istočno društvo napredno u gradnji brodova, u arhitekturi, razvoju trgovine. Gradove i prostore opisuje kao raskošne.

Opisuje i specifičan položaj žene u Islamu: „Dakako, većina strogih i nepopustljivih vjeroispovjednika Islama nije dopustila da se ni u času pogibelji raspe po ulicama njihova obitelj i njihove žene. (Brlić-Mažuranić, 2010: 353-354)

Majhut navodi da je Ivana Brlić-Mažuranić učinila najradikalniji zaokret u stvaranju nove slike o Islamu (Majhut, 2010: 39)

U romanu se javlja i ljubavna priča između Jaše i Mirjam za koju Zima smatra da je prilično neuvjerljiva te da lik Mirjam ne odgovara Jašinu ni po osobinama niti povijesnom ulogom. Autorica uvodi lik Mirjam zbog pretpostavke da je povijesni roman treba imati i ljubavne elemente. No ljubav između Jaše i Mirjam zauzima mali prostor u romanu. Glavna uloga Mirjam je da rodi Jaši sinove koji će imati iste osobine kao i otac. Ljubav između Jaše i Mirjam nevažna je za roman. Jašina zadaća je ostvarena na drugom puno važnijem polju. (Zima, 2001:91-92)

Odabirom tematike autorica ističe važnost poznavanja hrvatske povijesti i njezine uloge u svijetu. Poruka romana je slična onoj u romanu „*Čudnovate zgode šegrta Hlapića*“, a to je da mali čovjek pobjeđuje velikog i moćnoga. Zima smatra da romanu o Jaši Dalmatinu nedostaje Hlapićeve jednostavnosti, „Kritičari autorici kod romana“ *Jaša Dalmatin potkralj Grudžerata*“ još zamjeraju: necjelovitost i neujednačenost romana, smatraju da nije dovoljno istaknula kulturno povijesnu pozadinu kao i da je Istok dočaran već na poznati način. (Brešić, 2010: 478) Skok navodi da je „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“ autoričino najopsežnije djelo, ali zbog svoje neodređenosti i uz visoke kriterije koje je sama autorica postavila ostalim djelima nije doseglo razinu i popularnost kao njezina ostala djela, a i naišlo je na negativnu književnu kritiku. (Skok, 2007: 22)

Roman „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“ možemo usporediti s fantastičnim romanom „*Knez Zoran*“, autora Dragutina Nemeta. I u ovom romanu djetinjstvo se opisuje te projicira ideja o djetinjstvu kao pripremnom razdoblju za daljnji život.. Autor Dragutin Nemet pri pisanju se prdržava načela pisanja za djecu, piše jednostavnim i razumljivim stilom, te je tema koju odabire shvatljiva djeci.. Djelo ima edukativnu intenciju po čemu je slično djelu *Jaša Dalmatin*.

(Zima, 2011: 63) U romanu je zastupljeno nekoliko likova. Glavni lik knez Zora veći dio romana je neaktivan. U prvom djelu romana glavni lik je Zoranova majka, kneginja Sunčica koja preuzima ulogu glavnog autoriteta nad slavenskim plemenima. Sunčica je dobra i blaga, a njezine osobine ljute zlog duha Črnoboga koji odabire Rugu-babu da uništi Sunčicu. Ovaj motiv povezuje se sa Pričama iz davnine, točnije bajkom kako je Potjeh tražio istinu. U prvom poglavlju opisuje se kneginjino nadvladavanje Ruge-bae, a u idućem poglavlju opisuju se sukobi između plemenitog Strahinja i zla Srdana, te pokušaji plemena da se oslobode vukodlaka za kojega smatraju duhom umrlog Srdana. Opisuje se otmica i sukob kneza Zorana sa avarima koji sretno završava za kneza.

Glavni lik kneza Zorana je aktivan na samome kraju romana, on se vraća kao mladić koji nije upućen u običaje i vjerovanja svoga plemena, te on mora u kratkom vremenu naučiti te običaje. Dječak se osposobljava da nauči običaje i da se osposobi za velike zadaće. On mora naučiti kako postati vrhovnim autoritetom nad nesložnim plemenima. U romanu se prema djetetu i prema djetinjstvu odnosi identično kao u ranim hrvatskim dječjim romanima gdje se dječji lik uvodi tek odrastanjem, te on svoj identitet stječe odrastanjem. (Zima, 2011: 64)

Djetinjstvo se tako u oba navedena romana tretira kao pripremno razdoblje za daljnji život. Sličnost između ova dva romana vidimo i u edukativnoj namjeri zbog koje nastaju ovi romani (običaji i religija starih Slavena), ali i zabavnoj namjeri (bitke i sukobi,, otmice, oslobađanja, fantastična bića..).

U romanu „ *Knez Zoran*“ nailazimo i na fantastične likove koji utječu na sami tijek romana te služe za zadržavanje čitateljske publike. Fantastične likovi o ovom djelu korespondiraju sa „ fantastičnim djelom opusa Ivane Brlić-Mažuranić. (Zima, 2011:65)

9.1. LIKOVI U DJELU *JASA DALMATIN POTKRALJ GUDŽERATA*

U djelu „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“ autorica djetinjstvo, dječje likove te društveni kontekst kojeg likovi oblikuju interpretira drugačije nego u djelu „ *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*“ (Zima, 2011: 60)

U djelu se uz lik Jaše javljaju likovi: Mirjam, Aide, Vrška, trgovca Ahmeda, Mahmuda Bega. no lik Jaše je „ najcjelovitiji i najpomniji zamišljen i oblikovan lik u romanu.“, pa ostalih sporednih likova gotovo da i nema. Ostali likovi ne zauzimaju dovoljno prostora te se oni

smatraju više epizodnim likovima. Uz glavni Jašin lik autorica je ipak lik Mahmuda Begra više opisala no isto ne dovoljno pa je on više opisan „ naznakama osobina“ (Zima, 2001: 89)

U romanu vidimo neke sličnosti, ali i različitosti u odnosu na roman „ *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* “. U romanu se isprepliću osobine pustolovnog i romana o siročetu baš kao i u Hlapiću. Jašu kao i Hlapića krasi izvanredne osobine. On je lukav, hrabar i spretan baš kao i Hlapić. No razlika je u tome što se u djelu „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“ djetinjstvo tretira kao pripremno razdoblje za daljnjim život što u djelu *Pustolovine šegrta Hlapića* nije slučaj. „ U svakom slučaju, razdoblje Jašina djetinjstva, kao i djetinjstvo Jašinih sinova, oblikovano kao razdoblje važno za kasniji uspjeh likova. Djetinjstvo se u ovom romanu smatra dobrim i uspješnim samo ako se „ iz njega izraste na adekvatan društveni položaj i postigne društveni uspjeh.“ (Zima, 2011: 62)

LIK JAŠE DALMATINA

Glavni lik Jaša Dalmatin je adolescent, mladić koji je zapravo dječak, koji živi kao rob kod trgovca u Carigradu. Dječakovo podrijetlo nije točno opisano, ali se navodi da je s obale Jadrana. Upravo to neodređeno podrijetlo određuje njegov karakter.. Njegova pamet, domišljatost, marljivost, snaga, opiranje mogućim negativnim utjecajima društvenih okolnosti izdvajaju ga iz okoline čime se od najranije mladosti ističe njegov životni put. (Zima, 2011: 60) Životni put kao samo ime i osobine Jaše Dalmatina ili Dubrovčanina stvoreni su na temelju zaključaka Ivaninog oca Vladimira Mažuranića, a u stvaranju njegova lika kao svjedok sudjelovala je i sama autorica . (Brešić, 2010: 455)

Skok tako navodi da je glavni junak romana Jaša Dalmatin, čija je životna sudbina isprepletana motivima bliskog istoka, odnosa istoka i zapada, kršćanstva i islama tema djela. (Skok, 2007:165)

Jaša Dalmatin mladić je rodom iz Dalmacije koji je završio u Carigradu u turskom sužnju nakon što su Turci harali po Dalmaciji, a svojom snalažljivošću i mudrošću postaje potkralj indijske države Gudžerat. Kroz čitav roman provlače se Jašine karakterne osobine kao što su: hrabrost, neustrašivost, dovitljivost, poštenje, dobrotu, domoljublje i religioznost. Autorica odmah na početku ističe kako je Jaša okretan, i snažan. „ U Carigradu živio je nazad nekoliko vjekova (god 1470) mladić, zapravo dječak, snažan, zdrav i osobito okretan. „ Jaša je, uz mnoge druge mladiće s obale Jadrana, dopao u tursko sužanjstvo kad su Turci, iza jedne od svojih

pobjeda, haračili uza svoju granicu sve do dalmatinske obale. Iako je živio u siromaštvu „ njegova krepka duša bila je puna nade i puna želje da se podigne na dostojan život. „ (Brlić-Mažuranić, 1989: 5)

Autorica navodi i Jašin vanjski izgled kojeg karakterizira neimaština i društveni položaj u kojemu se nalazi. Jaša je mladić svijetle pomalo neuredne kose, crnih sjajnih očiju te vitkog tijela. a obučen je u staro odijelo te nema cipele. „ Odijelo je na jaši bilo jadno i odrpano; bose su mu noge, a svijetli pramenovi bez reda padaju do ramena.“ „ Sve mu je to podavalo pravi lik siromaška, no njegovo vitko tijelo i sjajne oči pokazivale su kolika odlučnost i kolika vatra leži u tom dječaku.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 5)

Jaša Dalmatin je volio raditi i hvatao se raznih poslova te su mu svi poslovi išli od ruke. „ Uvijek bodar, uvijek spreman da se uhvati svakog posla, obavljao je Jaša u domu svoga gospodara razne kućanske poslove vješto, hitro i okretno.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 6) On je nadasve volio brodove te ih je još od malih nogu smatrao živim bićima.

Dubravka Zima navodi kako je lik Jaše u romanu „ hrabar, poduzetan, strpljiv, mudar, ponekad nagao, baš kao što su to junaci iz narodne pjesme, odlučan, nepokolebljiv, izravan gdje je to potrebno, skroman gdje je to vrlina i slično.“ (Zima, 2001: 88) Hranjec navodi kako Jaša dalmatin zahvaljujući svojoj mudrosti, hrabrosti i snažnoj volji prevladava sve prepreke na koje nailazi na svojem putu. (Hranjec, 2004: 88) Autorica lik Jaše ne prikazuje kao tipičnog junaka pustolovnih romana već „ prikaz junaka koji vrhunac svoje djelatnosti ne ostvaruje u borbi, već u izgradnji i ostvarenju svoje vizije nije tako podatan pripovijedanom postupku pustolovnog romana već i zato što iznevjerava očekivanja čitatelja naviklog na uhodane stereotipe.“ (Brešić, 2010: 460) Kao jednu od značajnih Jašinih karakteristika autorica na više mjesta u romanu navodi Jašinu iako skrivenu (zbog situacija u kojima se nalazi) religioznost.

Odgojem usađena vjera Jašin je svjetonazor i utjeha u teškim trenucima. Jaša kako bi sačuvao život svoju vjeru mora tajiti. On poštuje vjerske običaje zemlje u kojoj se nalazi jer jedino tako može preživjeti i biti sloboda. On deklarativno odbacuje kršćanstvo i prihvaća „ Koju vjeru ispovijedaš? Islam, što je „ predanost bogu“- odvratilo ispravno Jaša. No uz to neopazice pritisne lijevu ruku uz tijelo. Tamo, pod lijevom pazuhom, nosio je mladi sužanj modri, maleni križić, upisan iglom i biljevom bojom pod kožu.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 94). Jaša duboko vjeruje u Boga, njegovu pomoć i zaštitu , te sudbinu koju mu je namijenio. „ sad što mi je suđeno! Pomisli iznemogao Jaša. Prekrsti se i javi se tiho vođi.“ (Brlić-Mažuranić, 1989:102)

„ Još iz djetinjstva bijaše Jaša upamtio narodno vjerovanje, da utvare biježe čim znoj oblije kršćansko čeljade.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 102)

Jašino domoljublje kao najvažniji dio njegove osobnosti proteže se kroz cijelu radnju romana. Jašino se junaštvo iščitava iz njegovih dalmatinskih korijena podno Dinare. „ A da tamo, sa

dalekog žala dalmatinskoga, mogu da ga ugledaju u tom času, bilo knez, bilo kmet njegova rodnog sela, prekrstili bi se oni puni strahopočitanja.“ (Brlić Mažuranić, 1989: 105) Kada treba istupiti ispred Mahmuda pegra Jaša je ponosan na svoje dinarske korijenje. On ima prkosne odluke jer su takve imali njegovi dinarski predci.

Jaša se tako često sa sjetom prisjeća svoje domovine., Nečistom okolišu nosio u svojoj duši neizbrisivi čist temelj: nosio je uspomenu na bijele sunčane prudove i na kršne dalmatinske obale.“ (Brlić-Mažuranić, 2010: 247)

„ Njemu nijedna lomljiva ne pomućuje misli, on ne gubi s vida cilj i služi se svakim okretom sudbine da se tomu cilju približi. On je u taj čas naprosto Dalmatin- potomak onog drevnog naroda koji je uvijek morao da ima takvih, ma i bezimernih, vođa, akoo je htio da se održi uz more na onom uskom lancu krši i planina. (Brlić-Mažuranić, 1989: 102)

Jaša Dalmatin je volio zagonetke i poslovice. „ Htio je on da prodre u svaku zagonetku i da je odgonetne sam bez poduke. „ (Brlić-Mažuranić, 1989: 6)

Jaša se također prisjeća i narodnih običaja i poslovice. „ Medo nam oko kuće igra, a mi u kući maljem jedan na drugog.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 26)

On njeguje i voli svoj jezik što se očituje u njegovom razgovoru sa suputnicima za koje otkriva da su iz njegove domovine. „ Jaša je u večernje sate dolazio na portugalsku brodicu na kojoj je međuostalim mornarima bio i Viško, Dalmatin kao i Jaša.. dotle su oba Dalmatina, u ovoj dalekoj luci gdje su se vrzle želje i glasovi tolikoh naroda, razgovarali svojim rodnim jezikom. (Brlić-Mažuranić, 1989:102)

Iskazuje i divljenje i ljubav prema Mirjam te na hrvatskom jeziku usklikne „ Bože“. Također ljubav prema materinjem jeziku vidimo i u Jašinoj nevjerici kada svoj jezik čuje u dalekom kraju. „ Sanja li ovo Jaša? Ili je možda sve što se do sada zbivalo bio san? Varaju li ga sada uši, ili su ga do sada varale oči? Gdje je on? Što je ovo? Kakav je ovo jezik?

Jaša se želi izbaviti iz sužanjstva i želi neku bolju budućnost za sebe pa često mašta te sam sebi postavlja pitanje kako bi „ siromašak mladi sužanj mogao ma i sanjati ovako smione nemoguće sne?“ No spisateljica nudi i odgovor u obliku pouke: „ Eto kako: sina i unuka dinarskih boraca, odgojenog uz pjesme slijepog guslara, mamila je prije svega brojna slava.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 85)

Hranjec navodi „ Jaša Dalmatin prolazi kroz niz kojekakvih doživljaja i sudbina, ali svojom hrabrošću, mudrošću i snažnom voljom savladava sve zapreke, štoviše, dospijeva do najvišeg položaja uz vladara.“ (Hranjec, 2006: 88)

Jašino domoljublje kao najvažniji dio njegove osobnosti proteže se kroz cijelu radnju romana.

Kako ističe Brešić: „Ime, osobine i životni put Jaše Dubrovčanina stvoreni su na osnovi zaključaka Vladimira Mažuranića, Ivana je u prvo vrijeme stvaranja jezgre lika i sama sudjelovala u njegovu nastajanju i uobličavanju, ali samo kao svjedok.“ (Brešić, 2010: 455)

Maraković za lik Jaše navodi: „Lik Jaše svakako je najcjelovitiji i napominje zamišljen i oblikovan lik u romanu, što s druge strane uzrokuje „Zapuštanje“ ostalih likova, u tolikoj mjeri da gotovo nema sporednih, nego samo epizodnih likova.“

„Jaša je ustvari stariji brat Hlapića, samo što bi on, u onakvom okviru i u onakvoj okolini kao što je Hlapićeva, ubrzo osjetio teška razočarenja i svu bezbojnost banalnog svjetskog života. (Maraković, 1994: 189)

Jedna od karakteristika jaše koja mu pomaže da prebrodi teške situacije u kojima se nalazi je i sklonost maštanju. „Zanesena mašta donosila mu je nebrojne prizore raskošnih palača, gledao je samoga sebe u bogatim haljinama, a prije svega dočaravao je sebi teške bojne okršaje i bojnu slavu koja mu je donosila sve veće uspjehe.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 7)

MIRJAM

Mirjam je kći bosanskog bega. Godine 1465. događa se napad pobunjenog naroda u Bosni, a Mirjam preživljava i spašava je fra Anđelko.

Dubravka Zima smatra da je lik Mirjam uveden zbog ljubavne tematike i da njezin lik nikako osobinama, a ni povijesnom ulogom ne odgovara Jašinom liku. Ona smatra da je lik Mirjam, lik s funkcijom. (Zima, 2001: 91-92).

Mirjam krasi osobine djevojaka iz narodnih pjesama kao što su: ljepota, čednost, vjernost i odanost mužu. (Zima, 2001: 92). U drugom dijelu romana lik Mirjam je potpuno zanemaren. Lik djevojčice Mirjam donosi odgojnu vrijednost domoljublja. To domoljublje vidimo u njezinom razgovoru sa fatimom gdje djevojčica čezne upoznati svoj rodni kraj, „Oh fatimo, Fatimo- brizne sda dijete u plač.- Fatimo!- i padne nice na sag. Ja bi željela vidjeti gdje sam se rodila.“ (Brlić-Mažuranić, 1989: 92)

Također Mirjam se sjeća nekih mjesta iz djetinjstva u Bosni pa se tako spominju polje Milodraž i rijeka Vrba. Mirjam često mašta o svome rodnom kraju.

Lik Mirjam manje je istaknut kao osobnost. Njezin lik je simbol obilježen žrtvom kako u djetinjstvu tako i kasnije roditeljskom i supružničkom ulogom. (Skok, 2007: 166)

Skok tako navodi „no i bez obzira na to što Mirjam zaostaje za reljefnošću i osobnošću Jašina lika ona je svakako zapažen i važan sporedan lik romana.“ (Skok, 2007:166)

Ostali ženski likovi nisu detaljnije okarakterizirani te su puno „bljeđi“ od lika Mirjam u djelu. Tako je i sa likom Irine bugarske djevojčice i Mirjamine prijateljice. Irina je slijepa djevojčica

koja je simbol za sva stradanja i sudbinu bugarske djece baš kao što je i Mirjam simbol ratnih stradanja bosanske djece. (Skok, 2007: 166)

HADŽI-OSMAN

Osebujan je lik, vrlo pametan i mudar. On čuva tradicijske vrijednosti, ali s i prilagođava i poistovjećuje sa okolinom u kojoj živi. Veliki je dobrotvor i pomaže beskućnicima i siromasima pa je njegov kućerak u Carigradu otvoren za svih. Posjeduje knjige prepune znanja i mudrosti koje su namijenjene caru iz koji i on crpi mudrosti. On govori kako život treba prihvatiti „ kao nešto što je zadano“, a smatra da se sa smrti uvijek treba pomiriti. (Skok, 2007: 166)

10. ZAKLJUČAK:

Ivana Brlić-Mažuranić svakako je jedna od naših najboljih spisateljica. Ona svoja djela pisala na temelju vlastitih svjetonazora. U svojim djelima tako je oblikovala niz različitih, osebnih likova. Ti likovi nikada nisu statični, oni su nositelji i pokretači radnje.

U njezinim djelima tako nalazimo realne likove iz stvarnog života kao i izmišljene, fantastične likove. U ovome diplomskom radu bavila sam se proučavanjem realističnih likova od autoričnih prvih djela *Valjani i nevaljani*, *Škole i praznici*, preko njezinog najpoznatijeg dječjeg romana *Čudnovate zgođe šegrta Hlapića*, povijesno- avanturističkog romana *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata* do realističnih likova u njezinoj najpoznatijoj zbirci bajki *Priče iz davnine*. Svi realistični likovi u autoričnim djelima imaju neke zajedničke karakterne crte. Oni su nositelji autoričnih etičkih pogleda na svijet. Njezini likovi odišu hrabrošću, dobrotom, plemenitošću. Često su istaknuti njihova vjera i domoljublje. Njezini negativni, zli likovi uvijek imaju priliku popraviti se i preobratiti. Pa tako majstor Mrkonja postaje bolji i mekšeg srca, kraljević Relja postaje dobar, neodgovorni i lakovjerni sin u *Šumi Striborovoj* vraća se svojoj majci, ribar Palunko, izgubljeni muškarac koji ne prepoznaje prave obiteljske vrijednosti na kraju shvaća bit života. Nailazimo na niz sličnosti u oblikovanju likova u njezinim prvim djelima (*Valjani i nevaljani*, *Škola i praznici*) sa likovima Šegrta Hlapića i Jaše Dalmatina. Kao što sam i navela u radu njezine likove u prvim djelima odlikuju slične karakteristike kao i Jašu i Hlapića, a to su : dobrota, domišljatost, hrabrost, spremnost da pomognu slabijima od sebe. Kod jednih i drugih autorica ističe domoljublje kao i njihovu vjeru. Osim likova dobrih i

hrabrih djevojčica i dječaka nailazimo i na pomalo nestašnu djecu koja svoje odluke i ponašanja na kraju mijenjaju u skladu s autoričnim idejama dobrog ponašanja. U njezinim djelima često su zastupljeni i likove požrtvovnih majki koje bi sve učinile za svoju djecu, no autorica predstavlja i likove starijih žena, baka koje u životu nisu imale priliku iskusiti ljepotu majčinskog poziva. Majkama uglavnom nisu navedena imena, one nisu određene vlastitim imenom nego čistim srcem i majčinskom ljubavlju. Oblikovanjem majčinskih likova u svojim djelima autorica je pružila odgojni model brojnim majkama, ali i sebi u odgoju svoje djece. Autorica je svojim jednostavnim opisima likove majki približila dječjim čitateljima. Likovi majke pojavljuju se već u prvim autoričnim djelima *Škola i praznici* u priči *Kako je guščarica Janica dospjela u školu*. U njoj je ponizna baka koja nije mogla biti majka, nagrađena poslanjem djevojčice Janice. U priči „Srce od licitara“ također se spominju dobra srca majki. Lik majke autorica je više razvila u romanu *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića...* Taj nesretni događaj majstoricu je učinio još boljom i empatičnijom osobom. Majstorica tako brani Hlapića od svojega muža te majčinsku ljubav koju nije uspjela pokloniti vlastitom djetetu, poklanja Hlapiću. U *Pričama iz davnine* također vidimo likove dobrih i požrtvovnih majki koji svoje sinove i muževe žele vratiti na pravi put. Likovi i njihove karakteristike imaju veliku ulogu u djelima za djecu jer se djeca lako mogu poistovjetiti s tim likovima. Autorica tako kroz svoje likove želi pružiti djeci dobar primjer i u tome joj pomažu realistični likovi. Likovi Ivane Brlić-Mažuranić svakako pružaju pravi primjer svakom djetetu, ali i odraslome te kako se dobrotu, poštenje, hrabrost i čestitost uvijek na kraju isplate. U bajkama realni likovi su najčešće: otac, sin, kći, majka, mlinar, kneginja, carevna te su nositelji svezremenskih osobina koje se mogu preslikati i na današnjeg čovjeka. Krase ih: dobrotu, požrtvovnost, lakomislenost, promjenjivost karaktera. Tako nailazimo na lik nesebičnih majki i žena koje brane svoj dom, sina i muža. One predstavljaju bezgraničnu ljubav i požrtvovnost. Likovi djece u bajkama su nositelji pozitivnih osobina kao što su hrabrost i odlučnost. U bajkama realni likovi predstavnici dobra često imaju pomagače, dok zli likovi bivaju kažnjeni za svoja djela. Realni likovi u knjizi *Priče iz davnine* nisu plošni likovi te nisu određeni samo jednom osobinom nego nizom psihološki iznijansiranih osobina. U bajkama kao i u romanima i pričama autorica je svojim realističnim likovima dodijelila snažne osobine te ih je etički okarakterizirala. Realni likovi kako u njezinim bajkama tako i u realističnim pričama i romanima nositelji su snažnih osobina: dobrote, požrtvovnosti, ljubavi prema obitelji s kojima se mali čitatelji mogu poistovjetiti. Dobri likovi pobjeđuju zlo ne svojom snagom nego lukavošću, snalažljivošću i dobrotom. Kako u bajkama tako i u pričama i autoričnim romanima njezini pozitivni likovi ponekad pogriješe, a negativni ponekad čine dobra djela. Realistični likovi u autoričnim pripovijetkama i romanima pokretači su radnje te je njihova uloga velika kako u romanima tako i u životu djeteta. Oni su oblikovani

tako da svakom djetetu mogu poslužiti kao primjer čestitosti i dobrog ponašanja, te su kao i u bajkama nositelji autoričinih moralnih i etičkih načela. Ono što lik čini bližim čitateljima su njegovi postupci s kojima se svako dijete može poistovjetiti, Tako u građenju Hlapićeva lika, ali i lika Jaše Dalmatina primjećujemo jasna autoričina etička načela (dobrotu, požrtvovnost, spremnost pomaganju kao i duboku vjeru u Boga) baš kao i kod realističkih likova u bajkama kod kojih su također istaknuta bitna etička načela (požrtvovne majke i žene, dobra djeca..), dok likovi kolebljivaca prikazanih u bajkama na kraju ipak prevaguju na stranu dobrote i pravednosti. U njezinim bajkama realistični likovi često su odraz svakidašnjeg života i mogu se primijeniti u današnjem vremenu. Autorica je svoje realističke likove kako u pripovijetkama i romanima tako i u bajkama etički okarakterizirala te im dodijelila neku snažnu osobinu koje otkrivamo kroz samu radnju djela. Nasuprot realnim likovima autorica u svojim bajkama uvodi fantastične likove za koje je inspiraciju pronašla u slavenskoj mitologiji kao i narodnoj, usmenoj književnosti. Često se realistički likovi za pomagače imaju fantastične likove. Svi likovi autoričinih djela određeni su višestrukim osobinama koje su psihološki iznijansirane te su kao takvi zanimljivi čitateljima i stotinu godina nakon njihovog objavljivanja.

11. O AUTORICI

Ivana Brlić Mažuranić rođena je 18. travnja 1874. godine u Ogulinu, a djetinjstvo je provela u Ogulinu i Karlovcu. Ugledna i za hrvatsku povijest važna obitelj Mažuranić potječe iz Novog Vinodolskog. Ivanin otac Vladimir Mažuranić kao i neki ostali članovi obitelj odigrati će važnu ulogu u hrvatskoj povijesti i kulturi. (Zima, 2019: 17) Skok tako kaže da je nesumnjivo pripadanje lozi Mažuranić obilježilo život i stvaralaštvo Ivane Brlić-Mažuranić. (Skok, 2004: 26) Autorica je u svojoj *Autobiografiji*, a i u svojim drugim napisima uvijek naglašavala kako je na formiranje njezine ličnosti utjecala obitelj, te ljudi oko nje sa svojim domoljubljem, etikom i privrženosti prema domovini dali doprinos hrvatskoj kulturnoj i političkoj povijesti. (Šicel, 1968: 8-9) Ivanin otac Vladimir Mažuranić bio je književnik i povjesničar rođen u brojnoj obitelji. Na Ivanino stvaralaštvo najviše su utjecale tri osobe, a to su: njezin djed Ivan Mažuranić, koji je napisao *Smrt Smail-age Čengića*, pjesnik Franjo Marković, te biskup Josip Štrosmajer. (Šicel, 1970: 7) Ivana u svojoj *Autobiografiji* tako sa posebnim divljenjem piše o Franji Markoviću koji je po njoj zanesenjak u umjetnosti i ljepoti prirode, ali sa još većim poštovanjem govori o poznavatelju umjetnosti, velikim domoljubom i đakovačkim biskupom Strossmayerom. (Hranjec, 1998: 27) Autorica je Jurja Strossmayera doživjela kao religioznog čovjeka, dobrog govornika, poznavatelja književnosti i dobrog političara. (Šicel, 1968: 10) Djed

Ivan Mažuranić bio je hrvatski ban i političar no pisao je i pjesme.. Njegovo najpoznatije djelo je *Smrt Smail-age Čengića.* „, Unuci je od malena bio posvemašnjim uzorom.“ (Skok, 2004: 26) Ivana ga je doživljavala kao čovjeka sa svim idealnim karakteristikama. Sa pjesničkim darom, vjerom u svoj narod i domovinu, visokom etikom i pronicavosti uma. (Šicel, 1968: 9) Također poznata su bila i Ivanova braća, jezikoslovac Antun i hrvatski putopisac Matija koji je napisao putopis *Pogled u Bosnu.* Također vrlo priznat bio je i Matijin sin Fran koji je napisao crticu *Lišće* i *Od zore pa do mraka.* (Skok, 2007: 13). Otac Vladimir Mažuranić bio je pisac i povjesničar, a tu su i brat Matija Mažuranić također pisac koji je najpoznatiji po putopisnoj prozi *Pogled u Bosnu* te njegov sin Fran Mažuranić koji je poznat po djelima: *Lišće,* *Od zore do mraka.* „, Za razliku od ostalih Mažuranića koji su obično bili pisci jednog djela, prema tome i jedne književne vrste, Ivana Brlić-Mažuranić piše od početka priče, pripovijetke i pjesme namijenjene djeci.“ (Crnković, Težak, 2002: 259). Autorica je svoj pogled na svijet izgradila upravo na svim ovim spomenutim kvalitetama velikih i za hrvatsku povijest značajnih ljudi kojima je bila okružena. Ona tako na prvo mjesto stavlja majčinstvo i obitelj kao ishodište svih pravih vrijednosti, rodoljublje i čvrstu povezanost sa domovinom u kojoj živi, te je smatrala da je rodoljublje i povezanost sa svojim narodom cilj i smisao života. (Šicel, 1968: 10)

Dostupnost knjiga te život u okruženju književnog stvaralaštva utjecali su na Ivanino razmišljanje o književnom stvaralaštvu. (Zima, 2019: 47)

Vladimir Mažuranić bio je odvjetnik u Ogulinu, a 1875. bio je premješten u Karlovac kao banski povjerenik. Nakon Karlovca obitelj Mažuranić seli se 1882. godine u Zagreb. (Zima, 2001: 14). Iako se Ivanina obitelj u Karlovac seli u njezinoj drugoj godini života ona nikada nije zaboravila svoj rodni grad i njegovu pomalo tajanstvenu i uzbudljivu okolicu. (Hranjec, 2006: 57) Kao četverogodišnjakinja posjećuje svoj rodni Ogulin te ostaje impresionirana njegovim krajem, a najviše planinom Klek, ponornicom Dobrom, te tvrđavom koju je podigao knez Bernardin Frankopan. U Zagreb se Ivana zajedno s roditeljima seli 1882.godine. Nastanjuju se u blizini Ivaninog djeda kojeg Ivana često posjećuje. Djed na nju već tada ostavlja duboki dojam. Upravo on Ivani usađuje prave vrijednosti: ljubav prema domovini. (Skok, 2007: 13). U Zagrebu provodi dio djetinjstva i adolescentsko razdoblje. U tom razdoblju ona povremeno piše pjesme i svoja razmišljanja Između jedanaeste i četrnaeste godine života misli joj najviše zaokuplja priroda pogotovo ona planinska, tako ona piše o ljepotama ogulinskog planinskog kraja, ali piše i o Medvedgradu iznad Zagreba. Iz njezinih promišljanja i tadašnjih radova vidimo njezinu veliku ljubav prema domovini. (Zima, 2019: 47) Ivana Brlić-Mažuranić je kratko išla u redovnu školu jer je imala privatne učitelje i profesore, a također je susretala brojne obrazovane pojedince s kojima je dodatno proširivala svoja znanja. Izvrsno je osim hrvatskog jezika govorila i pisala njemački, francuski i ruski jezik, a svladala je također i

engleski i talijanski jezik. No od jezika više su je zanimali povijest, kultura i znanost. Brojni uglednici iz književnog, političkog i vjerskog života kojima je autorica bila okružena utjecali su na njezinu ličnost i na njezin karakter. Postala je tako djevojka i žena, a kasnije i majka koju su krasile osobite vrline: humanost, samozatajnost i etičnost. (Skok, 2007: 14)

Prilikom dvaju posjeta rodnom Ogulinu piše svoju prvu pjesmu *Zvijezdi moje domovine*. Ivaninu često inspirira ogulinski krajolik te ljepote planine Kleka. (Hranjec, 2006: 57)

Kada je navršila osamnaest godina 1892. udaje se za Vatroslava Brlića te odlazi u Slavonski Brod gdje je ugledna obitelj Brlić živjela. Vatroslav Brlić bio je ugledan u svojem gradu, a i šire. Fanika Brlić, majka Ivanina supruga Vatroslava bila je slikarica, a otac Andrija Torkvat Brlić sin uglednog Ignjata Alojzija Brlića, odvjetnika, političara, tajnika bana Jelačića i pisca ilirske gramatike. (Zima, 2001:19) Ivana je rodila šestoro djece u braku sa Brlićem. Idućih deset godina tako je uglavnom zauzeta obiteljskim obavezama. 1902. godine objavljuje svoju prvu knjigu. (Zima, 2001: 19). U to vrijeme Ivana nije puno izdavala i to ne samo zbog obiteljskih i majčinskih obaveza nego i zbog njezinog stava o književnosti te o stvaranju žena u književnosti. Često je potiskivala svoju želju za pisanjem zbog obiteljskih obaveza i obaveza jedne žene. (Zima, 2001: 22)

Od 1902. godine počinje njezino književno stvaralaštvo kada izdaje zbirku pripovijedaka i pjesama *Valjane i nevaljane*, te 1905. zbirku *Škola i praznici*. Nakon toga 1912. izdaje zbirku pjesama *Slike*“ Iduće četiri godine najznačajnije su u njezinom stvaranju. Tako 1913. objavljuje dječji roman *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*. A 1916. godine zbirku bajki „Priče iz davnine“. 1916. godine piše i *Autobiografiju*.

Godine 1923. ostaje bez supruga Vatroslava. Unatoč svim obiteljskim obavezama Ivana nastavlja sa književnim radom, a posebno se bavi istraživanjem arhiva obitelji Brlić. Godine 1926 počinje pobolijevati i čitavo desetljeće se bori protiv bolesti. (Skok, 2007: 15)

Zatim 1928. godine umire njezin otac Vladimir Mažuranić, a 1935. godine Ivana se seli iz Slavenskog broda u Zagreb gdje počinje živjeti zajedno sa svojom sestrom Aleksandrom Nestorov. 1937. godine objavljuje dječji povijesni roman „*Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*“, a 1938. priprema za tisak knjigu „*Srce od licitara*“ no ne uspijeva je objaviti jer te iste godine i umire. Ivana Brlić- Mažuranić umire u svojoj 64 godini života. 21. rujna 1938. godine. (Zima, 2001: 29)

Ivana Brlić- Mažuranić umrla je u rujnu 1938. godine počinivši samoubojstvo u zagrebačkom sanatoriju nakon dugogodišnje borbe sa depresijom koju je u pismima znala navoditi kao dugogodišnju bolest. (Zima, 2019: 282)

Literatura:

1. Bacalja, R. (2017.) *Mit i dječja književnost* (rasprave o dječjoj književnosti), Zagreb, Hrvatski pedagoško književni zbor
2. Brlić- Mažuranić, I. (1974.) *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, Zagreb, Školska knjiga
3. Brlić- Mažuranić, I. (1989.) *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*, Zagreb, Mladost
4. Brlić- Mažuranić, I. (1990.) *Srce od licitara*, Zagreb, Mladost
5. Brlić- Mažuranić, I. (2007.) *Srce od licitara, Slike, Valjani i nevaljani*, Čakovec, Zrinski d.d
6. Brlić- Mažuranić, I. (2007.) *Škola i praznici*, Čakovec, Zrinski d.d.
7. Brlić- Mažuranić, I. (2010.) *Dobro jutro, svijete*, Zagreb, Mala zvona
8. Brlić-Mažuranić, I. (2010.) *Sabrana djela Ivane Brlić-Mažuranić*, Slavonski Brod, Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod
9. Crnković, M (1978.) *Hrvatska dječja književnost*, Zagreb, Školska knjiga
10. Crnković, M. (1990.) *Dječja književnost*, Zagreb, Školska knjiga
11. Crnković, M. Težak, D., (2002.) *Hrvatska dječja književnost od početka do 1955.*, Zagreb, Znanje
12. Dujčić, L. (2011.) *Ženskom stranom hrvatske književnosti*, Zagreb, Mala zvona
13. Detoni-Dujmić, D. (1998.) *Ljepša polovica književnosti*, Zagreb, Matica hrvatska
14. Hameršak, M. (2011.) *Pričalice o povijesti djetinjstva i bajke*, Zagreb, Algoritam
15. Hameršak, Zima (2015.) *Uvod u dječju književnost*, Zagreb, Ljevak
16. Hranjec, S. (1998.) *Hrvatski dječji roman*, Zagreb, Znanje
17. Hranjec, S. (2004.) *Hrvatski dječji klasici*, Zagreb, Školska knjiga
18. Jurdana, V. , Petrović, I. (2015.) „, Pokušaj rekonstrukcije izvanknjiževnih predložaka za književne likove u romanu Čudnovate zgode šegrta Hlapića”: “Šegrt Hlapić“ od čudnovatog do čudesnog, Zagreb - Slavonski Brod; Hrvatska udruga istraživača dječje književnosti ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod
19. Kos Lajtman, A. (2011.) *Autobiografski diskurs djetinjstva*, Zagreb, Naklada Ljevak
20. Majhut, B. (2005.) *Pustolov, siročje, družba: hrvatski dječji roman do 1945.*“, Zagreb, FF press
21. Majhut, B. (2016) *U carevoj misiji ili sto godina šegrta Hlapića*, Zagreb, Atrissor naklada
22. Majhut, B. (2022.) *Hrvatska dječja književnost okreće list* , Zagreb, Matica hrvatska

23. Nemeč, K. (1994.) *Povijest hrvatskog romana*, Zagreb, Školska knjiga
24. Skok, J. (2007.) *Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić*, Varaždinske toplice: Tonimir
25. Solar, M. (2004.) *Teorija književnosti* Zagreb, Golden marketing- Tehnička knjiga
26. Šicel, M., (1970.) *Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić* (zbornik radova), Zagreb, Mladost
27. Težak D., (1991.) *Hrvatska poratna dječja priča*“, Zagreb, Školska knjiga
28. Težak D., Težak S. (1997.) *Interpretacija bajke*“, Zagreb, DiVič
29. Pintarić, A. (1999.) *Bajke pregled i interpretacije*, Osijek, Matica hrvatska
30. Pintarić, A. (2008.) *Umjetničke bajke, teorija, pregled i interpretacije*, Osijek, Matica hrvatska
31. Ribarić, P. (2015.) *Suvremeni metodički pristup bajkama u razrednoj nastavi*, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
32. Vrcić-Mataija, S. (2018.) *Hrvatski realistički dječji roman (1991. – 2001.)*, Zadar, Sveučilište u Zadru
33. Vrcić-Mataija, S., Grahovac- Pražić, V. (2015.) *Poredba u romanu Čudnovate zgode šegrta Hlapića „Šegrt Hlapić“ od čudnovatog do čudesnog*, Zagreb - Slavonski Brod, Ogranak Matice hrvatske Slavonski brod
34. Vrcić-Mataija, S. (2004.) Prilog interpretaciji romana Čudnovate zgode šegrta Hlapića, *Zlatni danci*, Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
35. Zalar, I. (1978.) *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*, Zagreb, Školska knjiga
36. Zima D., (2011.) *Kraći ljudi Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*, Zagreb, Školska knjiga
37. Zima, D. (2015.) *Praksa svijeta biografija Ivane Brlić- Mažuranić*, Zagreb, Naklada Ljevak
38. Zima, D. (2001) *Ivana Brlić - Mažuranić*, Zagreb, Filozofski fakultet u Zagrebu
39. Zima, D. (1999.) *Priče iz davnine I.B. Mažuranić*, *Umjetnost riječi*, (43) 3-4, 293-295, Zavod za znanost o književnosti Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

13. SAŽETAK:

U dječjim romanima veliku ulogu imaju dječji likovi. U ovom radu prikazani su realistički likovi u djelima naše najpoznatije i najcjenjenije spisateljice, Ivane Brlić-mažuranić. *Prikazani su realistički likovi u njezinim najpoznatijim djelima Valjani i nevaljani, Škola i*

praznici, Pustolovine šegrta Hlapića, Priče iz davnine i povijesnom romanu *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*. Spisateljica je u svojim djelima oblikovala niz originalnih, osebnih i dinamičnih likova koji su nositelji autoričinih svjetonazora. Ona kroz svoje likove promiče: dobrotu, poštenje, domoljublje, rodoljublje i vjeru. U ovom radu također su prikazane i karakteristike dječjeg realističkog romana, pustolovnog romana, romana o siročetu bajke kao i samog života i stvaralaštva Ivane Brlić-Mažuranić.

Ključne riječi: Ivana Brlić-Mažuranić, realistički likovi, realistički roman, roman o siročetu, bajka, *Pustolovine šegrta Hlapića, Priče iz davnine, Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*.

14. SUMMARY:

In children's novels, child characters play a significant role. This paper examines the realistic characters in the works of our most famous and esteemed writer, Ivana Brlić-Mažuranić. The focus is on the realistic characters in her most well-known works: *Valjani i nevaljani* (*the Good and the Bad*), *Škola i praznici* (*School and Holidays*), *Pustolovine šegrta Hlapića*, (*The Adventures of Hlapich the Apprentice*), *Priče iz davnine* (*Tales of Long Ago*), and the historical novel *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata* (*Jaša Dalmatin, Viceroy of Gujarat*). In her works, the author created a range of original, distinctive and dynamic characters who reflect her personal worldview. Through these characters, Ivana Brlić-Mažuranić promotes values such as goodness, honesty, patriotism, love for the homeland, and faith.

This paper also explores the characteristics of the children's realistic novel, adventure novels, the orphan novel, fairy tales, as well as the life and creativity of Ivana Brlić-Mažuranić.

Keywords: Ivana Brlić-Mažuranić, realistic characters, realistic novel, orphan novel, fairy tale, *The Adventures of Hlapich the Apprentice*, *Tales of Long Ago*, *Jaša Dalmatin*, *Viceroy of Gujarat*.

Naslov: „Realistic Characters in the Works of Ivana Brlić-Mažuranić“